

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Tidsskrift for
kulturhistorie og
lokalhistorie
Udgivet af
Dansk historisk
Fællesforening

fortid og
nutid

BIND XXIV
HEFTE 1
SIDE 1-120
1969

Den kulturpolitiske redegørelse, der i foråret udsendtes fra Ministeriet for kulturelle anliggender som »Betænkning nr. 517«, er allerede ved at blive et begreb i den offentlige diskussion.

Ved offentliggørelsen udtrykte kulturminister K. Helweg Petersen ønske om, at den måtte komme til at danne udgangspunkt for en bred offentlig debat. Dette ønske er i vid udstrækning gået i opfyldelse. Det kan dog ikke nægtes, at debatten blandt betænkningens mange emner især har koncentreret sig om kunstnerstøtte, radio og teaterlovgivning. Museerne har derimod indtaget en ret underordnet plads. Måske kunne man fra museernes side let have fået en deprimerende fornemmelse af at være af helt underordnet betydning for landets kulturliv, hvis ikke netop de nye museumslove ved folketingsbehandlingen fra alle sider havde fået en særdeles forstående, velovervejet og for museerne meget positiv behandling. Alligevel kan museerne kun være interesseret i en videre debat, også fordi en række af deres problemer trods åbenbare forbedringer ikke blev løst ved lovrevisionen.

Den manglende, offentlige drøftelse hænger nok i høj grad sammen med, at dagbladenes kulturmedarbejdere og lederskribenter kun i ringe grad har heftet sig specielt ved museumsproblemerne. Andre sider af betænkningen har været anderledes godt stof og mange har åbenbart ladet sig lokke af den lidt flotte bemærkning om »museer, der er modne til at komme på museer« til måske knap at regne denne del af betænkningen for at være særlig aktuel. Betænkningens fordeling af stoffet og især af ideer og visioner, som den iøvrigt er rig på, tyder dog på, at museerne har haft sværest ved at inspirere ministeriets embedsmænd. Museernes egen tilbageholdenhed er næppe uden skyld i hele denne skævhed i debatten.

Betænkningen understreger en del af problemerne og peger i vid udstrækning også på årsagerne hertil. Det fremgår, at museernes andel i kulturministeriets bevillinger er faldet fra 17,4 % i 1958 til 10,8 % i 1968. Det understreges, at der mangler specialuddannet personale til at varetage formidlingsvirksomheden – og så må man i samme åndedrag som man byder museumslovens indførelse af »museumspædagoger« velkommen, stærkt beklage, at der ikke samtidig sikredes midler til aflønning heraf ved alle landsdelsmuseer. Også andre steder i betænkningens museumsafsnit betones kraftigt personale manglen og den uøkonomiske anvendelse af den eksisterende arbejdskraft og man må derfor håbe, at den kommende lov-

revision i 1970/71 vil skabe et sikkert grundlag for den gennem adskillige år ønskede »personale-eksplosion« ved provinsens museer.

For betænkningens forfattere har museernes udadrettede virksomhed været det centrale, og det er givet, at museerne også gerne selv vil udbygge denne side af deres virksomhed mest muligt. Adskillige museer kunne givetvis også ønske at være »farlige museer«, for så vidt som de kunne ønske at være virkelig aktuelle. Mange U-lands-spørgsmål vil være indlysende emner for en særudstilling, men også hjemlige, dagsaktuelle emner kunne tages op, hvis blot personale og økonomi slog til. Hash-debatten kunne illustreres ved en særudstilling om nydelsesmidler og bedømmelsen heraf gennem tiderne, og forud for den netop overståede afstemning om valgretsalderen havde det været rimeligt med særudstillinger om valgrettens historiske udvikling og tidligere tiders argumenter for og imod valgretsudvidelser. Man må blot være klar over, at sådanne aktuelle lyn-udstillinger er en meget kostbar form for udstilling.

Betænkningen påpeger videre med rette det værdifulde, der er sket, dels ved oprettelsen af D.K.M.'s sekretariat, dels ved gennemførelsen af videreuddannelseskurserne. Man kunne dog måske nok have ønsket lidt mere varme bag bemærkningerne om »museumshøjskolen«, især fordi det ikke mindst er manglen på »mellemt teknikere« der plager museerne. Men det må især beklages, at der kun under afsnittet om Nationalmuseet er et stykke om forskning. Det må dog stå klart, at en nødvendig forudsætning for ethvert kulturformidlende arbejde er en forskning, enhver særudstilling må være resultatet af undersøgelser og viden. Her kan provinsmuseerne ikke løse deres opgaver blot ved passivt at suge næring fra universiteter og Nationalmuseum. Kun i et nært samarbejde med disse og ud fra supplerende egenforskning lader det udadrettede arbejde sig gennemføre. Denne mangel skyldes måske, at forskning sorterer under undervisningsministeriet? Ellers havde det været rart med nogle visioner på dette felt, f. eks. forskningsadjunkturen – på samme vilkår som universitetsadjunkturen – jævnsides med de nye museumspædagoger. Nogle betragtninger om det nødvendige og selvfølgelige samarbejde om både lokalhistorisk forskning og kulturformidling, som må finde sted mellem de historiske samfund, arkiverne og museerne, og som det ikke mindst kommer til udtryk gennem eksistensen af DHF, havde også været velkomne.

Betænkning nr. 517 er blevet et centralt punkt i den hjemlige kulturdebat. Også museerne må være med i diskussionerne, de må tage betænkningens udfordringer op og i praksis vise museernes samfundsmæssige berettigelse. Museerne må herigennem ruste sig med saglige argumenter til den meget snarlige revision af museumslovene.

Historiens nytte

AF JENS ENGBERG

Det er moderne at spørge om historieforskningens nytte, og mange forskere føler sig i en samvittighedskrise når spørgsmålet rejses. Med udgangspunkt i hvad Saxo, Huitfeldt, Holberg og Erslev har ment om historiens nytte, bedømmer amanuensis ved Aarhus Universitet, dr. phil. Jens Engberg, den moderne diskussion om emnet. Skulle nogle af Fortid og Nutids læsere have lyst til at ytre sig i debatten, er de meget velkomne.

Det efterfølgende er, noget omarbejdet, et foredrag, som jeg i februar 1969 holdt i Jysk Selskab for Historie. Spørgsmålet om værdien af historieforskningen beskæftiger vel i perioder de fleste historikere, men den direkte anledning til dette foredrag var et andet foredrag, ligeledes i Jysk Selskab, hvor en historiker redegjorde for synspunkter og forskningsresultater vedrørende de optrædendes rollefordeling i et omstridt spørgsmål i dette århundredes historie. Diskussionen efter dette foredrag kom imidlertid ikke så meget til at dreje sig om foredragsholderens specielle emne, som om værdien af den måde, hvorpå historikere nærmer sig deres forskningsemner. En af de tilstedeværende statskundskabsforskere udkastede nemlig det spørgsmål, efter at have givet al anerkendelse for foredragsholderens detektiviske snille, om egentlig den undersøgelse, som han havde foretaget, var forskningsøkonomisk forsvarlig. Med andre ord, om ikke en historisk undersøgelse omkring et tidsbundet specifikt fænomen var det rene tidsspilde, af kuriøs interesse, men egentlig ikke til meget andet. Holdningen hos statskundskabsfolkene over for historikerne syntes ved denne lejlighed at svare til den, som forrige århundredes moderne historikere indtog over for de gammeldags antikvarer.

Historikerne svarede med adskillige ting. Generelt hævdede de, at også historien er en samfundsvidenskab, som giver en viden, der kan påvirke vor handlingsvis i dagens aktuelle situation, og at historien har en rolle i kulturproduktionen, den er basis for en række af menneskets kulturelle aktiviteter, og selv en del af kulturlivet. Til retfærdiggørelse for undersøgelsen omkring det specielle emne sagde de, at man stadig politisk brugte eller misbrugte det, og at det både for forskerne selv og for andre var tilfredsstillende at få så

rigtig besked som muligt. De henviste til den tiltrækningskraft, som kan ligge i en psykologisk undersøgelse, til at løsningen af hidtil uopklarede problemer har en egen spænding, som i høj grad værdsættes af det publikum, som historien i modsætning til de andre samfundsvidenskaber stadig føler sig forpligtet over for, og endelig spurgte de, om da ikke statskundskaben havde brug for detailundersøgelser som foredragsholderens til opstilling af modeller.

Der er altså for så vidt ikke mangel på motiveringer for historisk forskning, og det hænger antagelig sammen med, at spørgsmålet om nytten ikke bliver rettet til andre humanistiske videnskaber eller andre samfundsvidenskaber, som det bliver det til historien. Om historien forlanges der derimod klar besked. Den svenske historiker Sven Tägil skrev fornylig i Statsvetenskaplig Tidskrift i forbindelse med en diskussion om forholdet mellem historie og statskundskab: »Det er nemlig ikke bare ildesindede statskundskabsfolk, som stiller spørgsmålet om, hvad historisk forskning egentlig går ud på. Kravet om klart defineret målsætning og behovet for en motivation for den egne forskning føles sandelig størst blandt dagens aktive historikere«. Og Birgitta Odén, som startede denne diskussion, skrev, også i Statsvetenskaplig Tidskrift: »Det er vor pligt, bedre end det hidtil almindeligvis er sket, at motivere at undersøgelsesobjektet har interesse ikke blot for os selv, men også i en mere almengyldig sammenhæng«.

At der er en krise for historieforskningen, jeg vil næsten sige en samvittighedskrise, forekommer mig tydeligt. Eksistensen af denne krise fremgår af den lige nævnte diskussion i Jysk Selskab, den fremgår af ting, som historikere har sagt om deres fag i de sidste par år, den registreres i Historisk Tidskrift af Povl Bagge som udbredt blandt yngre historikere, og den er endog kommet til udtryk i skønlitteraturen. En abstrakt forfatter som Edward Albee og en konkret som Saul Bellow bruger begge en historiker, når de vil fremstille en person, der er selvoptaget, impotent, steril, hyllet i fortiden og rådvild over for nutid og fremtid, en person, der rystes ud af sin tilværelse på grund af de konflikter, der opstår mellem de krav, han bliver stillet over for og futiliteten i hans fag. Ædende ond foragt slår ud i hans martin enzensbergers Til Niccolo Machiavelli (Jørgen Sonnes oversættelse):

Ligesom du roder de alle tilhøbe i fortidens tilmøjede
skuffer
stoppet fulde af skimlede hertuger og ituslåede
tinsoldater.

Det er et yderligere symptom på krisen, at den kun har ramt det, som jeg vil tillade mig at kalde den rene historieforskning. Der arbejdes nemlig intensivt med fortiden af en række videnskaber, f. eks. nationaløkonomien, socio-

logien, statskundskaben, geografien, som ikke bryder sig om at blive opfattet som egentlig historiske, som har en anden målsætning end historiens, en nomotetisk, d. v. s. en lovsøgende. Fortiden er vid nok, og historikerne ser med tilfredshed på, at den udforskes på alle måder, de ønsker heller ikke at lede denne udforskning, men de må betragte det som en krise for deres fag, når betydningen af deres deltagelse anfægtes.

Krisens årsag synes jeg er let at få øje på. Den findes netop i den stadigt gentagne påstand, at historisk fortolkning og fremstilling ikke er generaliserende, kun har gyldighed for historikeren selv, og at historien må skrives om igen og igen. Forlængst har man taget afstand fra Lord Acton's kendte udtalelse fra 1896 om, at alle oplysninger nu er inden for rækkevidde og alle gåder på vej til at blive løst, og fra Erslevs sejrssikre udtalelse i rektortalen fra 1911 om, at vi, hvad middelalderen angår, står ret nær ved endemålet. Man har taget så kraftigt afstand, at historien har mistet troen på nogensinde at kunne komme til resultater, som har andet end temporær interesse. Færre og færre historikere tror på, at deres videnskab kan bruges som retleder for menneskelige handlinger, at historien har nogen social funktion, andet end måske den rent underholdende. Endnu Astrid Friis repræsenterede opfattelsen af historien som strengt videnskabelig, efterprøvelig og i stand til at fremlægge urokkelige resultater. Povl Bagge henviser i *Historisk Tidsskrift* til sin egen generation som den, der skeptisk og resigneret har affundet sig med fagets »videnskabelige« præg, og han omtaler en yngre generation, som søger at komme ud over krisen og den resignerende tilstand ved at antage de andre samfundsvidenskabers metoder og måske også deres mål.

Ved diskussionen i Jysk Selskab efter det omtalte foredrag blev der sagt én ting til om historien, nemlig at det kan hævdes, at den simpelthen er spændende, når man beskæftiger sig med den, og at der i og for sig ikke behøves anden motivation. For de fleste historikere er dette sikkert rigtigt. Til stadighed gør historikere sig næppe tanker om, hvad de vil med deres forskning. De er optaget af at arbejde med historien, fordi de ikke kan lade være; ligesom kunstnere hellere skaber kunst end skriver om kunstens nytte og formål. På spørgsmålet om, hvorfor man beskæftiger sig med historie, kan man føle sig fristet til blot at henvise til, at beskæftigelsen med fortiden er en almindelig udbredt menneskelig aktivitet. Men det besvarer naturligvis intet spørgsmål, det rejser bare det nye spørgsmål, hvorfor folk da beskæftiger sig med historie, og hvorfor historikere ikke alene vier deres kræfter til det, men også får andre til at underholde sig, mens de gør det. Og spørgsmålet om, hvorfor samfundet skal holde liv i historikerne, leder til spørgsmålet om, hvad historikeren gør for samfundet, som retfærdiggør de krav, han stiller til det. Det svar, at beskæftigelsen med historien er morsom for dem, som gør det

og uskadeligt for de andre, er ikke rigtigt, for historieskrivning kan have højst skadelige følger, og selvtilstrækkeligheden er ikke nok, hverken for historiker eller for samfund.

Det forekommer mig, at der kan være grund til at søge efter en motivering for at dyrke historien.

En del historikere har i forordene til deres bøger forklaret, hvorfor de har skrevet dem. Forord er jo normalt det sidste man skriver, og tit virker disse forklaringer underligt påklistrede, man har en fornemmelse af, at fortælleglæden har været det væsentligste, og at motiveringen er kommet til bagefter. Jeg har alligevel prøvet at se på, hvilken betydning nogle af de største historikere har ment, at deres arbejde havde. Deres resultater har måske ikke samme gyldighed, som da de blev nedskrevet, men kan ihvertfald give et udgangspunkt for vurdering af betydning af viden om fortiden. I øvrigt kan man jo allerede i denne forbindelse pege på, at historien om ikke andet så er uhyre nyttig, når man skal begynde en fremstilling: Hvordan skulle man nogensinde få begyndt en redegørelse, hvis man ikke havde den historiske indledning at ty til?

Jeg har holdt mig til danske historikere, og jeg er startet med Saxo, der for 800 år siden redegjorde for, hvorfor han havde taget sig den kæmpeopgave på at skrive en Danmarkshistorie. »Siden alle andre folk,« siger han, »sætter en ære i store gerninger og frydes ved mindet om forfædrenes bedrifter, kunne danskernes ærkebisp Absalon ikke bære, at vort fædreland, for hvis hæder hans hjerte altid brændte, skulle savne denne berømmelse og et herligt eftermæle, og da ingen anden ville påtage sig arbejdet, nødte han mig, den ringeste af sine tjenere, til at skrive en bog om danskernes bedrifter.« Det er altså af nationale grunde, at Absalon og Saxo har ment, at der burde laves en Danmarkshistorie. Danmark var et u-land, hvor den europæiske kultur var ny, og Saxo skrev på tidens internationale sprog, for at de gamle kulturnationer kunne se, at selv om hans folk ikke så længe havde hørt til deres kreds, så var de dog ikke opkomlinge. Den tanke, at historien skal tjene national selvhævdelse, var ikke ny, da Saxo greb den, og den lever stadig. For tiden kan man se de nye nationer i Afrika og Asien i færd med at gøre verden opmærksom på, at deres historie ikke begynder med europæernes ankomst og kolonistyre, som man ellers godt kunne tro, hvis man holder sig til det, som vi hidtil har kaldt verdenshistorie.

Saxo lod ikke blot historien tjene nationale mål udadtil, men brugte den også til indre national styrkelse. Man skulle frydes over mindet om fædrenes bedrifter, og derved nå til forståelse af folkets samhørighed, og til en bred folkelig glæde over at høre netop til denne nation. Eksempler på, at det er denne opgave, som et samfund eller dets magthavere forventer opfyldt af

historikerne, er lette at finde. Et er tilstrækkeligt: I en amerikansk rapport om amerikanske soldaters modstandskraft over for psykologisk krigsførelse fandt de militære myndigheder, at et effektivt middel mod svagheder ville være at lægge historieundervisningen i skolerne om, så der blev lagt mere vægt på den nationale historie. Denne trang til at ville bruge historien i en sags tjeneste kan stadig findes også hos faghistorikere. En så fremragende historiker som Conyers Read prædikede for American Historical Association, at det er historikerens pligt at forsvare den vestlige verdens værdier, og den store industrihistoriker J. U. Nef skrev i forordet til *Industry and Government*, at han så det som sit mål at demonstrere, hvorledes *free enterprise and individualism* har været forudsætningerne for den vestlige verdens frihed og velstand. Han følte dette så meget mere nødvendigt, som visse regeringer i den sidste tid ikke længere opfyldte deres forpligtelser over for repræsentative forsamlinger og den kristne Guds vilje. Det er altså ganske klart, at der for nogle mennesker her er et tydeligt formål for historien. Når historikerne alligevel ikke er taknemlige for at få denne opgave udleveret, hænger det naturligtvis sammen med, at man har fundet ud af, at kravet om videnskabelig objektivitet ikke lader sig forene med kravet om anvendelighed i en sags tjeneste. Det samme gælder i øvrigt, når der nu bliver stillet krav om, at historien skal gå i internationalismens tjeneste, men det vil jeg senere vende tilbage til.

Den næste efter Saxo, der skrev en Danmarkshistorie, var Arild Huitfeldt. Han skrev sin store Danmarks Riges Krønike, da Christian IV var en ung lovende fyrste, og han tilegnede ham alle bindene. Huitfeldt beskæftigede sig ikke med historien for dens egen skyld, selv om han nok indrømmede, at han havde en medfødt lyst til den, men først og fremmest af hensyn til fremtiden. Hans mål var at sikre Danmarks ære, sit eget eftermæle, og at give den unge konge en rettesnor for, hvordan han skulle føre sin regering. Alle fyrster og herrer burde læse historien, mente Huitfeldt, for af den kan man lære forstand på verden. »Hvad som er sket for 1000 år siden,« skrev han, »det sker endnu, altid leges den samme leg og spilles den samme tragedie.« Historien bestod for Huitfeldt af en stadig række af gentagelser. Han mente, at havde man udforsket historien tilstrækkelig grundigt, ville man altid kunne finde et fortilfælde for, hvad man stod over for. Det gjaldt blot om at uddrage den rigtige lære af det, så behøvede man ikke at begå fejltagelser. Huitfeldt var det, som man kalder positivist. Hvor primitiv hans nyttelære end må forekomme, så er den dog langtfra forældet. A. L. Rowse, også en af de store historikere, skrev i 1963 i *What is the Use of History*, at historie er den nyttigste af alle videnskaber, mere nyttig end ens egen erfaring, for historie er hele menneskeslægtens erfaring. Historiekundskaber er i følge

Rowse nødvendige for alle ledere af folket, og jo mere nødvendige, jo højere en post de indtager. Rowse giver flere eksempler, men karakteristisk nok ikke på at den rigtige lære er blevet udtaget af historien. Hvis engelske diplomater før 2. verdenskrig havde kunnet deres historie, så havde de vidst, at Tyskland har en tradition for militarisme og aggression, der går tilbage til Frederik den Store og Bismarck, at tyskerne mangler ansvarsfølelse, er brutale, men uden moralsk mod. Havde lederne af den engelske udenrigspolitik siddet inde med denne viden, som Rowse altså ikke i det afgørende øjeblik huskede på at meddele dem, havde 2. verdenskrig i følge Rowse kunnet være undgået. Rowse's øvrige eksempler er lige så tåbelige.

Jeg vil tro, at Arild Huitfeldt ville have kunnet acceptere, hvis han da ellers havde kunnet forstå den komplicerede udtryksmåde, at det var målet for hans forfatterskab »at søge det strukturelle og typiske mønster i data, de generelle aspekter, det politiske systems funktion«. Men det er også den definition for den politiske videnskabs synsvinkler, som er givet af Erling Bjøl, og som Erik Rasmussen tiltrådte i sin opposition ved forsvaret af Bjøls disputats. Er det nu sådan, at historien befinder sig i en krise, fordi den er afvejet fra den målsøgende virksomhed, fordi den har overladt det, som i følge Huitfeldt var dens hovedberettigelse, til andre videnskaber. Er det statskundskaben, som nu er bærer af historiens historiske kontinuitet. Søger statskundskaben nøjagtigt som Huitfeldt at uddrage en lære af de typiske mønstre og data? Jeg har ikke kunnet komme til absolut klarhed over det, statskundskabsfolk udtaler sig med nogen vaghed om dette, men jeg er tilbøjelig til at tro det. Sven Henningsen skrev i 1965 i Betænkning fra Nordisk Udvalg vedrørende forskning af international politik, at dette specielle studium var opkommet som følge af kravet til regeringernes og folkerepresentationernes viden om og forståelse af de internationale problemstillinger. Nedrustningsforskning, konfliktforskning, fredsforskning, som jeg opfatter som direkte beslægtede med den politiske videnskab, har ihvertfald et direkte nyttesigte. Sivert Langholm definerede i Scandia 1966 fredsforskning således: »Forskning som tager sigte på at skaffe kundskab, som kan komme til nytte ved politiske afgørelser med relevans for krig og fred.«

Det ville da kun være godt, hvis freds- og konfliktforskningen kunne komme til nytte på denne måde. Måske kunne historien så også komme til nytte som leverandør af data. Erik Rasmussen sagde nemlig i sin opposition ved Erling Bjøls disputats: »Statskundskaben er nøjagtig lige så interesseret som historieforskningen i at de data, hvoraf den skal opbygge sin teori, eller hvorpå den vil afprøve sin teori, er så omhyggeligt verificeret som muligt.« Birgitta Odén er i Statsvetenskapligt Tidskrift gået så vidt som til at sige: »For statskundskabens forskere bliver målet formulering af teorier om men-

Clio.

Efter Iconologia di Cesare Ripa Perugino.

Venetia 1645.

Libro Secondo p. 269.

neskelig aktivitet, for historikere testning af teorierne på en konkret virkelighedsskildring.« Men Birgitta Odén er også blevet imødegået kraftigt af Stefan Björklund og Leif Lewin, der begge benægter, at de data, som historien finder, er af videre interesse for statskundskaben, og Sven Tägil har svaret, at han ikke vil være med til at reducere historien til at være dataleverandør og testningsassistent til statskundskabens videnskabelige modeller. Sådan vil jeg ikke se på det. For mig at se vil det kun være godt, om statskundskaben har brug for historien som en hjælpevidenskab, ligesom jeg da også gerne vil have lov til at benytte mig af statskundskabens resultater. Men jeg vil ikke se motiveringen for at beskæftige sig med historien i dette. Mulighederne for at drage direkte nytte af historien ved fredsforskning eller konfliktforskning forekommer mig desværre kun at være små. Jeg er bange for, at der vil ske det med konfliktforskerne, at de vil komme til at arbejde på at undgå sidste konflikt, ligesom generaler, der lægger deres strategi an på at vinde sidste krig.

Christian IV var jo som bekendt heller ikke altid lige heldig i sin politik, så enten har han ikke fulgt Huitfeldts lære tilstrækkeligt grundigt, eller også har systemet ikke været så fejlsikkert, som Huitfeldt mente. Fortiden er meget for kompliceret og varieret, alt for præget af enkeltstående fænomener, til at generelle læresætninger kan uddrages. Hvis historien endelig opstiller love, eller snarere begrænsede regelmæssigheder, så er de netop karakteriseret ved, at deres gyldighed er begrænset til korte tidsrum på bestemte steder. Ole Karup Pedersen skrev i 1965 en artikel om politiske systemer for udviklingslandene, hvortil Niels Amstrup bemærkede i en artikel i tidsskriftet *Den nye verden*, at udviklingslandene er alt for forskellige til at lade sig passe ind i systemer, der er andet end så generelle, at de mister deres værdi, og at generelle teorier ihvertfald ikke byder nogen genvej til dybere forståelse af u-landene, teorierne måtte til stadighed prøves på konkrete problemer. Alligevel trives dog tanken om, at historien kan nyttiggøres som vejleder i aktuelle situationer. Den synes blandt andet at ligge til grund for det krav om en prioritering af historiens forskningsopgaver, som fremsættes særligt ivrigt af historikere beskæftiget med den nyeste historie, der jo også må antages at være den, som kan komme til mest nytte, og som derfor må prioriteres højest.

Der er naturligvis det rigtige i dette, at historieforskningen ikke er ganske uden pragmatisk sigte. Historien giver mulighed for at øge den enkeltes erfaring ved at fortælle om menneskeligt væsen, om menneskets forhold til mennesker, om samspillet mellem omstændigheder og betingelser i virkningen på samfunds og individers skæbne. Didaktisk er historien imidlertid ikke, og jeg kan bedst udtrykke min mening ved at citere Ottar Dahl, der siger, at

der ikke kan indvendes noget mod, at en historisk teori kan anvendes i andre sammenhænge, så længe teorien i sig selv blot er tilfredsstillende formuleret og begrundet ud fra forskningens krav.

Ludvig Holberg var den tredje store i rækken af dem, der skrev en samlet Danmarkshistorie. Han var, som han selv sagde det, »en gammel indbygger af det historiske land«, og han gjorde sig mange tanker om historiens betydning. I Erasmus Montanus lader han ikke sin repræsentant for den sunde fornuft have meget til overs for historien. Erasmus' bror Jakob siger: »Niels Christensen er den lærdeste mand her i byen, eftersom han har forbedret sin jord således, at en tønde hartkorn deraf er 30 rigsdaler bedre end i hans formands tid, som sad hele dagen med en pibe tobak i munden og besmurt og krøllede doktor Arild Huitfeldts krønnike eller postil.« Men i epistel 162 holder Holberg den historiske videnskab næst Guds ord for den nyttigste af alle, og i Moralske tanker fra 1744 skrev han: »Når jeg betragter af hvilken nytte og vigtighed det historiske studium er, fortryder det mig, at jeg ikke har anvendt mere tid derpå«. Så føjer han ganske vist til: »Når jeg derimod betragter den uvished og de stridigheder, som derudi møder, fortryder det mig at have anvendt så megen tid på det studium.« I den »Betænkning over historien«, som Holberg i 1735 satte ind i sin Danmarks Riges Historie, taler han om historiens ubeskrivelige nytte, og det fremgår, at Jakob Berg mere har udtrykt en vurdering af den gamle måde at skrive historie på, end af den som Holberg selv anvendte.

Det synspunkt, at en historiker har en vis forpligtelse til at give sit publikum noget at læse, som det finder interesse i, har ikke haft Holbergs sympati. »Historien er en ganske anden ting end folk gemenligen indbilder sig,« skrev han i sin betænkning, »nemlig noget som skrives for tidsfordriv, i hvilken henseende man ser de fleste alternere med kortspil og historiens læsning for at få en ende på dagen, som man siger, og at have noget at amuser sig med de lange vinteraftener. Men det er aldeles ikke i denne henseende, at god historie skrives.« Nej, det er ikke i denne henseende, at god historie skrives, men for mig at se er der intet forkert ved, at historien også er underholdende. Historien har vel netop et af sine fortrin frem for andre videnskaber i, at den kan læses med udbytte af ikke-fagfolk, samtidig med at den dog opfylder de krav til videnskabelighed, som historikere stiller, hvad enten de så ud fra andre videnskabers krav er tilstrækkelige eller ej. Historien bliver da også i høj grad udnyttet i underholdningens tjeneste. Hvad er f. eks. bedre som mål for en søndagsudflugt end et historisk museum, hvor fortiden er blevet lagt i sprit eller udstoppet som dyr på et zoologisk museum. Hvis det regner, er man i tørvej, og forældre og børn kan sammen falde i forundring over, hvor langt vi er nået, og hvor sjovt gammeldags alting var i gamle dage.

Hvis folk bliver trætte af at betragte de udstillede genstande, kan man engagere dem mere aktivt med andre former for historisk underholdning, f. eks. slægtsforskning.

Det behøver ikke at være en fejl ved en historisk fremstilling, at den ikke er direkte ulæselig. Det skel, som Erslev satte mellem historieforskning og historieskrivning, er blevet fjernet af Povl Bagge, til ærgrelse for nogle, fordi man i Erslevs opfattelse, som H. P. Clausen siger det, har kunnet hente absolution for at ens arbejder ikke svarer til almenhedens forventninger. Historikeren bliver ikke reduceret til entertainer ved at et læsende publikum finder behag i hans arbejde, han opfylder derimod en funktion, han bidrager til det komplekse af ikke-praktiske aktiviteter, der udgør et samfunds kultur. Men på den anden side, historien skal ikke nødvendigvis være underholdende, og der er da også meget af den, der er meget lidt underholdende for ikke at sige kedelig, men som alligevel er god historie. Det underholdende kan aldrig blive et mål eller et formål for historien.

Men Ludvig Holberg fandt som sagt, at historien er nyttig. »Jeg holder det historiske videnskab næst Guds ord for det nyttigste og vigtigste af alle«, siger han i epistel 162, hvorpå han giver forklaringen på, hvor nytten ligger: »jeg lærer deraf at kende lande, jeg lærer at kende mennesker, jeg lærer at kende mig selv«. I epistel 337 taler han om, at man af historien lærer om menneskers karakter, såvel i modgang som i medgang, og i epistel 419 kritiserer han Niels Krags Christian III's historie, fordi han deri intet finder om kongens naturlige egenskaber, hans ungdoms forhold og karakteristika. I betænkningen taler Holberg om historien »som et spejl, hvorudi man af forbigangne ting kan lære at kende sig selv tillige med andre«. Igen må man indrømme, at der er noget rigtigt i synspunktet. Man kan næppe, når man beskæftiger sig med historie, undgå at få en vis viden om, hvordan mennesker gebærder sig. Om man derved erhverver sig en viden af praktisk værdi, er en anden sag. Og i virkeligheden er det en underlig krogvej at gå for at skaffe sig viden om mennesker, at man beskæftiger sig med personer, der er forsvundet forlængst, mens der ellers er studiemateriale nok, hvis man blot løfter hovedet fra bøgerne et øjeblik. Hvordan kan man også vide, om de fortidige mennesker, som man beskæftiger sig med, har tænkt og handlet, som dem man er i blandt. Hvordan kan man i det hele taget vide, hvad der er foregået i mennesker, som man i højden har nogle skriftlige efterladenskaber fra. »Det vil«, som Erslev siger det, »være indbildning af historikeren at tro, at han har andre midler til at nå frem, end dem som enhver kan anvende over for de mennesker, han kommer i berøring med, og hvorledes erfarer vi her ikke atter og atter, at de mennesker vi står allernærmest og tror at kende ud og ind, dog på engang handler således, som vi aldrig havde

troet muligt, eller viser en følelse, som vi har meget vanskeligt ved at forstå hos dem. Og så skal historikeren endda skildre mennesker, der står ham fjernt i tid og sted, skildre dem ikke efter umiddelbar og ofte gentaget iagttagelse, men efter et hullet og ufuldstændigt kildestof«. Erslev giver op over for dette, i virkeligheden er han ikke langt fra at indrømme, at personlighedsskildringer og motivanalyser i historien ofte ikke befinder sig langt fra det uvidenskabelige.

Siden Erslev skrev dette, er psykologien opkommet som en videnskab, og man kan naturligvis, som Pentti Renval i *Den moderne historieforsknings metoder* fra 1965, henvise til psykologien som en hjælpevidenskab for historien. Der kan ikke være noget forgjort ved, at man udvider sin viden med et kendskab til psykologien, selv om jeg rigtig nok anser det for meget farligt at anbefale visse populær-psykologiske værker i en bog, der er beregnet for studenter. Mere betænkeligt forekommer det, hvis man gør historien til en hjælpevidenskab for psykologien, hvis man begynder at anvende de psykologiske metoder på sit historiske stof, at sammenblande de to fags metoder, så vil man konstatere, at fortidens mennesker ikke bliver mere levende af den grund. Den psykologiske videnskab vil stille sig afvisende til at foretage analyser af personer, der ikke længere lever, den vil ikke bryde sig om at få lagt skeletter op på den briks, som man altid ser psykologer udstyret med. Der er ganske rigtigt foretaget psykologiske historiske undersøgelser, selveste Freud lavede en analyse af præsident Wilson, men disse arbejder opfylder, endnu da, hverken de krav, som historien eller psykologien stiller. Jeg vil villigt indrømme, at der kan ligge noget uheldigt dragende i det at forsøge at trænge ind i historiske personers sind, men at der i denne dragning kan ligge en motivation for at beskæftige sig med historie, kan jeg ikke se. For det første er personligheden i stadig højere grad blevet udjaget fra historien, hele grene af den arbejder ikke længere med enkelte mennesker. For det andet er, selv der hvor historien har et enkelt menneske som forskningsobjekt, individets psykologiske egenskaber noget af sekundær interesse. Historien beskæftiger sig ikke med en person på grund af hans eller hendes karakteregenskaber, hvor interessante de end måtte være. Værdien af enkeltpersonen som objekt for den historiske forskning findes kun der, hvor personen har spillet en rolle i sin tids offentlige liv, eller med andre ord, har været en historisk person.

Den sidste i rækken af danske historikere, hvis motivation for historieforskningen jeg vil holde mig til, er Kristian Erslev. I Københavns Universitets festskrift 1911 publicerede Erslev en afhandling om historieskrivningen, hvori et kapitel har titlen »historiens nytte«. Erslev ser en stadig udvikling i historien, og derfor benægter han også muligheden af at uddrage umiddel-

bare læresætninger af den. Til gengæld er hans udviklingstro en tro på en udvikling i en retning, som han ser positivt og optimistisk på, og det får ham til ganske klart og kategorisk at erklære, at hvad historieforskningen sætter som sit mål, er at bringe forståelse for, hvorledes menneskene fra et lavt begyndelsestrin efterhånden er vokset frem til højere kultur. Man synes, at det er ganske afgørende, at dette er skrevet i 1911, det forekommer umiddelbart at være en umulig tanke, at noget lignende kunne skrives blot nogle få år senere. To verdenskriges begivenheder og den forståelse, som man nu har vundet for værdien af primitive civilisationers kulturelle frembringelser, har, synes man, slået grunden væk for den arv fra oplysningstiden, som Erslevs synspunkt er udtryk for. Historikerne har vundet en tolerance over for fortiden, men det er sket på bekostning af historikernes egen tro på deres videnskabs værd. Betoningen af, at historikerens arbejde kun har værdi for ham selv, eller måske for nogle få samtidige kolleger, er affødt af relativismen, og det er antagelig derfor, at nogle historikere har fundet det nødvendigt alligevel at tro på en udvikling i en positiv retning, fremad mod et eller andet.

Skal man tage stilling til denne positivistiske evolutionsteori, må man undersøge, om man for det første kan skelne nogen udvikling i menneskene og imellem dem, for det andet i deres forhold til de kræfter, som påvirker dem. Den ansete Cambridge historiker J. H. Plumb ser i et essay i samlingen *Crisis in the Humanities* fra 1966 tydelige fremskridt i historien, nemlig i menneskets stadig større beherskelse af sine omgivelser, med det resultat at der er opnået længere levealder, større sundhed, mere fritid og mindre kamp for opretholdelsen af livet. Måske er dette rigtigt, af og til synes det unægteligt, som om teknikken også anvendes til at slippe kræfter løs, som ikke kan beherskes, men antager man det, i alt fald for hvad dele af menneskeheden angår, kan man så konstatere moralske fremskridt, eller bare intelligensmæssige fremskridt? Det må antages at være et spørgsmål, som ikke kan besvares historisk-videnskabeligt. Tilsyneladende vil Pentti Renval alligevel svare ja. I alt fald skriver han, at det fortidige menneske, som historikeren beskæftiger sig med, med hensyn til sine reaktioner, befinder sig et eller andet sted mellem det primitive menneskes stade og det stade, som indtages af det nutidige europæiske kulturmenneske, som altså åbenbart betegner den øjeblikkelige kulmination, også i forhold til f. eks. det moderne amerikanske kulturmenneske. Det er sikkert rigtigt, at det moderne menneske har større hjernevolumen end neandertalmennesket, her bevæger man sig imidlertid ind på forhold, der ikke angår historikeren, men hvor iøvrigt en skønlitterær forfatter som William Golding har plæderet for et moralsk tilbagefald som følge af den intelligensmæssige fremvækst. Spørgsmålet om den moralske fremgang volder egentlig ikke J. H. Plumb nogen vanskelighed. Han be-

nægter ikke eksistensen af 2. verdenskrig, koncentrationslejre, Hiroshima, Vietnam og Nigeria og andre rædsler, men takket være en gennemført ring-slutning, er han i stand til at se bort fra disse ting, som han betragter som beklagelige tilbagefald. Hvad der er nødvendigt for at stoppe rædslerne, er nemlig, efter hans mening, mere fremskridt og bedre fremskridt.

Erslev mente som sagt, at historiens nytte lå i påvisningen af en udvikling i en positiv retning. Der er en nyere skole, som hævder en opfattelse, som er beslægtet med den erslevske udviklingsteori, men som har strøget det sidste led, således at den mener, at det er historiens opgave blot at demonstrere at udvikling, eller snarere forandring finder sted, hvad enten det så er i den ene eller den anden retning. I den omtalte svenske diskussion, startet af Birgitta Odén, henviste Leif Lewin netop historien til at overvåge, at udviklingsaspektet ikke går tabt.

Tilhængerne af tanken om at historien bør påvise forandring, er delt i to grupper. Den første af disse, som man kan kalde evolutionisterne, mener, at når man kan påvise forandring, er der ikke langt til at kunne påvise, hvorledes forandringen finder sted, fra den ene etape til den anden, med andre ord, hvorledes der er kontinuitet. Med forståelse for kontinuiteten skulle man nå til en bedre forståelse for de fænomener, som man er omgivet af. Et klart eksempel på evolutionisternes opfattelse giver den engelske social-historiker Peter Laslett i *The World We have Lost* fra 1965, hvor han skriver: »Historisk viden og historikerens virke behøver ingen undskyldning. Uden historisk viden ville vi ikke forstå os selv, og har vi historisk viden, får vi tilfredsstillt vor nysgerrighed om verden omkring os og de mennesker, som har levet i den. Historien giver os en nyttig viden, som vi ikke kunne skaffe os på anden vis. For at få at vide f. eks. hvorledes vort lands sygekassevæsen burde ændres og forbedres, er det nødvendigt at vide nøjagtigt, hvorledes det er bygget op, og for at få det at vide er det nødvendigt at finde ud af dets historie.«

Dette er et af de argumenter for historiens nytte, som det forekommer mig vanskeligst at acceptere. For nu at holde sig til Laslett's eget eksempel, så var det sikkert bedre, hvis man skulle reformere et sygekassevæsen, at frigøre sig fra sine fordomme og sin vanetænkning frem for yderligere at beskæftige sig med fortiden. I følge evolutionisterne skal man, for at vide hvordan noget er, finde ud af, hvordan det var, og hvordan forgængere og fortilfælde i en lang række tilbage var. Forfølger man denne tanke, ender man i det helt absurde, man ender som licentiaten hos Poul Martin Møller, der forud for en afhandling om menneskets intellektuelle natur først måtte studere mineralogi, for at finde ud af, hvorledes man fik de bedste slibestene til at slibe de knive med, som han skulle bruge til at snitte fjerpenne med.

Den anden gruppe af tilhængerne af tanken om at historien skal påvise forandring, vil jeg kalde perspektivisternes. Perspektivisterne mener, at det er historiens opgave at give mulighed for at konstatere, at forandring finder sted. Uden historiens meddelelser om fortiden ville man ikke vide, at etape, som vi befinder os i, kun er en etape. Der er meget rigtigt i dette. Folk, der ikke har beskæftiget sig så meget med historie, har som regel en ganske fast fornemmelse af nutid og fortid. Fortiden var det, der kaldes »i gamle dage«. »Gamle dage« begyndte lige efter stenalderen og varede til ca. 10 år før ens egen fødsel, da den epoke begyndte, der kaldes i »vore dage«. Teknisk adskilte »i gamle dage« sig fra »i vore dage« ved, at folk ikke havde biler og fjernsyn og telefon, eller hvis det er gamle menneskers »i gamle dage«, elektrisk lys. Kulturelt kunne man kende »i gamle dage« på, at folk ikke gik i biografen eller så fjernsyn, men gik i kirke og sad hjemme om aftenen omkring et stort bord og skar de mærkelige ting ud i træ, som man nu kan se på museerne. Moralsk var »i gamle dage« enten bedre eller værre end »i vore dage«, det afhænger af, om man er det, der kaldes højre- eller venstreorienteret. Uden ændringer levede menneskene fra Gorm den Gamle til Christian den Niende.

Et sådant statisk verdenssyn er det umuligt at opretholde, hvis man læser historien. Ved hjælp af den registrerer vi forandringerne. Historie kan som sagt være spændende. Den særlige betagelse, der kan gribe én, når man får arbejdet sig ind på livet af en historisk begivenhed eller på mennesker fra fortiden, ligger den ikke netop deri, at det hele er så bekendt og dog alligevel så fremmedartet? Tværs gennem århundreder kan man leve sig ind i menneskelige situationer, så man synes, man bliver ét med fortiden, og så man tænker: hvor er vi dog ens, og så pludselig bliver man slået af et træk, eller møder en tankegang, så man må udbryde: hvor er de dog forskellige fra os. Uden den viden som fortiden giver os, ville vi miste et perspektiv, verden ville blive fladere. Vor kultur bliver beriget af den viden om andre samfund, andre mennesker og andre tænkemåder, som historien giver. Nutidens og fremtidens fænomener bliver sat i et perspektiv, der gør det muligt at opfatte dem med flere nuancer.

Det er altså en æstetisk værdi, der i følge perspektivisternes opfattelse kan findes i historien. Nogen nytteværdi er der ikke tale om. Og både evolutionisterne og perspektivisterne forser sig i virkeligheden mod det krav, som er det væsentligste til historikerne, kravet om stræben efter objektivitet. Hvad enten man særligt betoner forandringen for at kunne påvise kontinuiteten eller for at kunne konstatere perspektiver, så betoner man dog noget. Man går til historien med den hensigt, eller i hvert fald med den forventning, at man ville finde forandring, og så er det naturligtvis også, hvad man finder.

Hvor besnærende end perspektivisternes opfattelse er, så er den dog farlig, og for mig er det umuligt at acceptere, at den giver motivationen for beskæftigelsen med fortiden.

En undersøgelse af fire danske historikers opfattelser af deres motivationer har altså givet til resultat, at forskelligt er blevet draget frem, som taget hver for sig kan indeholde noget af rigtighed, men som ikke peger på noget bidrag til erkendelsen fra historien, som er unikt for den, eller som ikke bedre kan leveres af andre videnskaber. Historien beskæftiger sig, hvis den da ikke er samtidshistorie, med fortiden, men nogen forklaring, som kan forekomme at have gyldighed, er ikke fundet på værdien af dette. Historien bliver imidlertid dyrket, der bliver undervist i den på skoler og universiteter, og rundt omkring bliver der også forsket i historien. Det sker kun, fordi det er samfundets opfattelse, at der er noget af værdi at hente i historien. Der er, som Rolf Torstendahl kalder det, en efterspørgselsværdi. Hvilken værdi mener samfundet da, at historien har?

Jeg har prøvet at se, hvad man skriver om faget historie i betænkningerne om folkeskolen og gymnasiet fra 1960 og i betænkningen om højere forberedelseseksamen fra 1967. I folkeskole-betænkningen står der: »Formålet med folkeskolens historieundervisning er at vække og udvikle elevernes interesse for, hvorledes menneskene har levet gennem tiderne og har skabt de svundne kulturer, som de nu bestående kulturformer.« Hvorfor det skal ske, siges der ikke noget om. Videre står der, at »det er vigtigt, at eleverne vænnes til at betragte problemerne ud fra synspunktet ligeberettigelse mellem folkeslagene« og at man skal »gøre børnene interesserede i de igangværende bestræbelser for at løse menneskehedens fælles problemer i et godt og fordrageligt samarbejde.« Her er hensigten god nok og også tydelig. Det er ikke længere nationalisme, men internationalisme, der skal hentes ud af historien. Det er naturligvis et lige så fejlagtigt synspunkt som tidligere tiders krav om en nationalistisk historieundervisning. Enhver historiker ved jo, at man netop ikke kan betragte problemerne ud fra synspunktet ligeberettigelse mellem nationerne. I virkeligheden er det tilsyneladende smukke synspunkt vel også udtryk for en ny form for national selvhævdelse, nemlig den som en småstat forfalder til. I gymnasiebetænkningen er der formålsparagraffer for de fleste fag, men karakteristisk nok ikke for historie. Betænkningens forfattere har tilsyneladende ikke kunnet blive enige om nogen grund til at beskæftige sig med historie; der har ikke været noget, som bare var almindeligt acceptabelt. Det rimelige havde vel så været at tage konsekvensen og henstille, at faget historie blev taget af timeplanen, da man ikke kunne se, hvad det skulle være der for, men det er der ingen der har foreslået, heller ikke i en mindretalsbetænkning. Jeg har videre set på den studieplan for faget historie ved

Århus Universitet, som jeg selv har været med til at vedtage. Den var ikke til megen gavn i denne forbindelse. Den fastslår kort og godt, at formålet med studiet er, at studenten skal få en embedseksamen.

Betænkningen om højere forberedelseseksamen, betænkning nr. 447, 1967, er ganske interessant. Det hedder, at »formålet med undervisningen i historie er at give eleverne viden om og forståelse for deres egen tid på grundlag af dens historiske forudsætninger, samt gennem et dyberegående arbejde med et snævrere område inden for historien at give dem forståelse af problemer, som knytter sig til arbejdet med det historiske stof og den historiske fremstilling.« Det første argument er evolutionisternes, det andet er bemærkelsesværdigt ved, at der ikke ses på en ydre nyttevirkning, men at der vises interesse for historien for historiens egen skyld. Rolf Torstendahl, som HF betænkningen muligvis er inspireret af, deler netop argumenterne om historiens betydning op i to grupper; de som tager udgangspunkt i videnskaben selv, de indre-videnskabelige, og de som går på noget, som ligger udenfor, nytteargumenterne. Inspirationen fra Torstendahl bliver tydeligere, når det videre hedder, at det er målet for historieundervisningen at fremme en kritisk holdning over for massevirkningerne.

Dette kan virke noget kryptisk i HF betænkningen, hvor det ikke er yderligere forklaret. Forklaringen finder man derimod hos Torstendahl, der hævder, at ved at historikeren tvinges til bestandigt kritisk at betragte propagandaprodukter, og ved at historiske fremstillinger ofte sigter mod at afsløre politisk propaganda, er historisk forskning og historiske studier væsentlige for et nødvendigt almindeligt forsvarsberedskab mod faktaforvrængninger i den politiske propagandas tjeneste. Det ville være rart, om dette var rigtigt. Hvis det var, skulle man tro, at samfundet forstod at drage nytte af denne evne hos historikerne også uden for skolestuerne. Man ville så konsultere oraklerne, man ville se en betydelig skare af historikere, der deltog ivrigt i tidens debat, der optrådte som kommentatorer i radio, fjernsyn og aviser, der i tider med særlig politisk aktivitet advarede den menige og ikke propaganda-sikrede befolkning mod overgreb fra den politiske propagandas side. Også den kommercielle propaganda, reklamen, ville historikerne rette slag mod. I lande, hvor den politiske propaganda er særlig udtalt, ville modstanden blive organiseret af historikerne. Mens talrige af den politiske videnskabs forskere optræder i disse roller, er det mig ikke muligt at komme på én aktiv historiker, der lader andre drage nytte af sine evner til at gennemskue propaganda, derimod er det muligt at nævne flere historikere, der har forladt historien til fordel for den politiske videnskab, efterhånden som deres interesse for politiske samtidsforhold er vokset. Det hænger vel netop sammen

med, at historikerens opgaver ligger i hans arbejde med fortiden, og vurderingen af ham sker kun på dette arbejde.

Det synes, som om også denne nyttevirkning må forkastes. Det sker uden beklagelse. Historie er nemlig ikke nyttig. Et køleskab er nyttigt, og en trillebør er det. Den politiske videnskab er muligvis også nyttig, historie er det ikke, og den bør heller ikke stræbe efter at blive det. Historiens dyrkere bør med stolthed, men også med ydmyghed, tage den ære og byrde på sig, at de accepterer deres fags komplette uanvendelighed til noget praktisk formål. De forskellige teorier om historiens anvendelighed, som jeg har berørt, har alle nærmet sig historien ude fra. Det er forkert, fordi man derved kommer til at virke ind på det, som er det essentielle ved historien, nemlig dens søgen efter sandhed. Man må gøre sig klart, at fortiden kun kan undersøges, når man kun har det ene formål med undersøgelsen, at foretage den for fortidens egen skyld. I undersøgelsen af fortiden må man bortvise som irrelevant og forstyrrende enhver tanke om undersøgelsens nytte for nutiden. Det er ofte hævdet, at historikeren ikke må slippe forbindelsen med sin egen tid, men lige så ofte, at man må leve sig sådan ind i den fortid, man beskæftiger sig med, at man kan høre dens mennesker tale. De vil tie bomstille, hvis man forventer, at deres svar skal være nyttige på den ene eller den anden måde. Der kan derimod ikke være noget forgjort i, at de *spørgsmål*, som man stiller dem, er formuleret efter ens nutid, så der dog alligevel kommer en dialog i stand. Derefter kan man så spørge, om der ud af dette skulle kunne komme noget, som kan være af betydning for nutiden.

Det mener jeg, at der kan. Studiet af fortiden er en tankemæssig virksomhed, et udslag af menneskenes trang til at få tilfredsstillet deres nysgerrighed, til at ræsonnere over og bringe orden i det, som omgiver dem. Det, der karakteriserer menneskene som mennesker, er, at de ikke kan affinde sig med, at der er dele af deres virkelighed, som de ikke, om ikke har kontrol over, så ihvertfald har kendskab til og kan klassificere. Kaos skal på den ene eller den anden måde omskaves til kosmos. Fortiden eksisterer lige så vel som nutiden, og den kan ikke bare overlades til sig selv. Viden om den er lige så nødvendig som viden om nutiden, menneskeheden kan lige så lidt eksistere uden kundskab til fortiden som uden kundskab til stjernesystemerne. Det er historiens opgave at bidrage til at fremskaffe viden om fortiden, og historien har til denne opgaves løsning adskillige fordele, som er nægtet de videnskaber, der fremskaffer viden om nutiden. Den tiltrækker mennesker med vidt forskellige egenskaber, med sans for matematik, statistik, sprog eller bare med politisk flair. Historien lader sig glimrende udforske af enegængere, de for tiden så miskrediterede ensomme ulve, såvel som af hele forsknings-

hold. Den kan opnå resultater uden anvendelse af store administrationsapparater og kompliceret apparatur, den lader sig måske ikke engang hæmme af al den teknik og indordning under systemer, som nogle så brændende ønsker at den skal anvende, for at dens videnskabelige værd kan hævdes i de andre videnskabers omdømme. En yderligere fordel har historien. Den fremlægger sine resultater i et sprog, der ikke kræver specielle forudsætninger, den har endnu lykkeligvis undgået en særlig jargon, og den besidder tillige underholdende og æstetiske kvaliteter. Historien tilfredsstiller kort sagt menneskenes nysgerrighed, tillige med at den giver dem kulturelle værdier. Det er antagelig også netop i forventningen om opfyldelse af dette, at samfundet ikke slår hånden af historien, og at enhver by eller egn har en historisk forening med lige så mange medlemmer som i kunstforeningerne. I disse fordele ligger ganske rigtigt farer for historien. Manglen på særligt sprog og teknik kan føre til overfladiskhed og fører til påstande om uvidenskabelighed fra andre videnskaber. Jagt på underholdende momenter kan forlede til anekdotisering; æstetisering kan svække det egentlige formål, men historikerne er på vagt herfor. I historikeres vurdering af en historisk frembringelse indgår overvejelser om værdien af de spørgsmål, som stilles, men det som et historisk arbejdes omdømme står og falder med, er dets egentlige historiske kvalitet, nemlig dets vilje til sandhed.

Den mission, med den størst mulige objektivitet og uden skelen til nyttehensyn at søge efter sandhed om fortiden, er imidlertid noget, som historikerne må vogte over. Den er udsat for hårde angreb for øjeblikket. Jeg har nævnt statskundskabsfolkernes krav til historien, om at den skal forbedre sig. Historieforskningen befinder sig i forhold til statskundskab, sociologi og de andre aktuelle samfundsvidenskaber som H. C. Andersens grimme ælling i huset hos den gamle kone, hvor hønen og katten talte om vi og verden, og da historieforskningen heller ikke kan lægge æg eller skyde ryg, så får den samme besked som ællingen, nemlig at den ikke skal have mening, når fornuftige folk taler.

Hvad der gør samfundsfagsfolkernes krav om forskningsøkonomisk forsvarelighed ekstra farlig, er, at samfundsfagsfolkene her går hånd i hånd med dem, som man i mangel af bedre betegnelse må kalde forkæmperne for det kritiske universitet. Oprørerne i Nanterres i maj 1968 og den bevægelse, som udsprang herfra, har fremsat den påstand, at videnskaben ved ikke at tage politisk standpunkt netop tager et standpunkt, idet den så accepterer de krav, som det bestående samfund og den i det herskende klasse stiller til den. Joachim Israel har for nylig argumenteret kraftigt for dette, og Johan Fjord Jensen har udlagt det på sin enkle og ligefremme måde. Der er imidlertid ikke noget nyt i det. Det er i virkeligheden bare den samme påstand, som

kunsten med regelmæssige mellemrum bliver stillet over for, at den ved blot at være kunst og ikke politisk engageret kunst, forråder sagen, det være sig så den højre- eller den venstreorienterede sag. Det er meget vel muligt, at det bestående samfund ikke dur. Det er bare ikke historikernes opgave som historikere at lave om på det. Det er for mig at se ganske indlysende, at studenterne fra Nanterres og den hele bevægelse er slået ind på en vej, der, fulgt konsekvent, vil bringe dem ud i en magtudøvelse lige så totalitær, som den der har provokeret dem til deres opfattelse. De opstiller moralske absolutter konserveret i indignationens missionske skikkelse, de vil tiltage sig ret til at diktere videnskaben, hvad den skal stille sig kritisk over for. Historien skal ikke forholde sig kritisk over for noget som helst, andet end forsøg på at tvinge den til at frembringe resultater, som skal bruges til noget, til det ene eller det andet. Den skal søge efter sandhed. Skal man hæfte følelseladte epiteter på den virksomhed, så må man for mig gerne kalde det for en venstreorienteret aktivitet.

Den historiske forskning og dens serviceapparat

AF H. P. CLAUSEN

På historikermødet i Odense 1969 (omtalt i Fortid og Nutid bd. 23 hefte 5/6, side 470) blev fremlagt rapporter om igangværende og planlagt forskning ved 29 danske institutioner og selskaber. Efter indlederens manuskript bringes her professor ved Aarhus Universitet H. P. Clausens bedømmelse af de problemer, som de senere års udvikling har rejst i forbindelse med historieforskningens serviceapparat. Som bilag er gengivet en oversigt over rapporterne, forsynet med de numre indlederen henviser til.

Når man gennemlæser de 29 rapporter med henblik på, hvad de siger og ikke siger om den historiske forskning og dens serviceapparat, springer en positiv ting straks i øjnene. Det er den understregning, der for adskillige institutioners vedkommende er foretaget af serviceforpligtelsen over for forskningen, samt de dertil hørende forsøg på at definere denne forpligtelse enten mere generelt eller med henvisning til konkrete eksempler fra virksomheden.

Navnlig kan der her være grund til at fremhæve rapporterne fra de to videnskabelige biblioteker, Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket i Århus. Men også fra andre institutioner, der ikke på samme måde pr. definition er beskæftiget med opbevaring og genfindning af information, kan fremdrages eksempler. Herom skal siges lidt mere om et øjeblik.

Først skal det nemlig fremhæves, at dette almene træk ved rapporterne er fremdraget her til indledning, fordi det antagelig er udtryk for noget af en ny-orientering, en glædelig ny-orientering, som har fundet sted i de senere år. Behovet for en effektivt arbejdende informations- og dokumentationstjeneste som basis for det videnskabelige arbejde er i stigende grad blevet erkendt. Det er ikke mere en smule mindreværdigt at hellige sig de videnskabelige servicefunktioner. En institution kan godt være sig sit servicearbejde bekendt i sig selv, samtidig med at den definerer sig som et forskningscenter. Ser man blot en lille smule dybere, er der jo da også en både indre og ydre sammenhæng mellem disse to funktioner.

Helt er tendensen til en opvurdering af servicefunktionerne dog næppe

slået igennem, hvad opmærksomme læsere af rapporterne nok vil kunne finde eksempler på. Måske er det iøvrigt rigtigere at bruge udtrykket nyvurdering end opvurdering i forbindelse med synet på serviceapparatets betydning i sig selv. For naturligvis har biblioteker og arkiver altid været at opfatte og har opfattet sig selv som serviceorganer i forhold til forskningen. Men der spores nu alligevel adskillige steder i rapporterne en ny tone ved omtalen af disse ting – i pagt med en udvikling, der er skredet adskilligt længere frem i udlandet.

Rapporterne fra de to videnskabelige biblioteker er allerede nævnt i denne forbindelse. Med et udtryk fra Det kgl. Biblioteks rapport (10,6) kan man sige, at bestræbelserne går i retning af at »yde mere effektiv og differentieret dokumentationstjeneste«. Her ligger punktet, hvor en efterhånden påtrængende kontakt og drøftelse mellem forskeren og serviceinstitutionerne må sætte ind.

Meget groft og måske lovlig provokerende kan man sige, at de traditionelle, historisk-videnskabelige serviceinstitutioner har etableret deres struktur og deres målsætning, mens forskningens struktur og organisation var en anden end den, der er ved at udvikle sig med stor hast i disse år. Det skaber problemer, men opfordrer samtidig til en intensivering af dialogen mellem forskning og serviceapparat.

Der kan peges på adskillige ting, der har aktualiseret en sådan dialog og gjort praktiske resultater af den mere påtrængende end tidligere. Her skal kun fremdrages nogle enkelte faktorer, uden at det dermed indiceres, at de er de vigtigste, endsige de eneste.

1. Den enormt voksende mængde af publikationer gør det vanskeligt at følge med, selv på relativt snævre specialområder i historien. Får man ikke en nogenlunde up-to-date orientering, er det håbløst at tænke på at vinde med, når man skal holde sig orienteret. Det stiller øgede krav til aktuel og i et vist omfang også til selektiv og kommenteret bibliografi. I en parentes kan her udtrykkes glæden over, at den danske, historiske bibliografi nu kan ventes som årsbibliografi med relativt lille forsinkelse (8,1).

2. Væksten i antallet af forskere medfører et øget pres på serviceinstitutionernes faciliteter. Det fører direkte over til

3. fremkomsten af mere differentierede krav fra »forbrugerne« til disse institutioner, fordi nye typer af »forbrugere« (f. eks. politologer og andre samfundsforskere) møder frem med andre problemstillinger og andre teknikker end de traditionelt historiske og spørger efter dokumentation på nye præmisser. Også etableringen af projektforskning og team-work om større emneområder – måske med deltagere fra forskellige discipliner – kan rejse krav om mere aktivt samarbejde mellem forskning og serviceapparat.

4. Oprettelsen af data-arkiver eller dokumentationscentre uden for de traditionelle, centrale videnskabelige arkiver og biblioteker er også vigtigt. Derved rejses nemlig spørgsmålet om samarbejdet m. h. t. den mest effektive organisering og udnyttelse af den samlede data- og dokumentationsmasse, der her i landet er eller kan gøres tilgængelig for historisk og samfundsvidenskabelig forskning.

Dette punkt fortjener nok en smule uddybelse. Ved Centralinstitut for nordisk Asien-forskning (1,1) er man i gang med et fælleskatalog over bøger og manuskripter vedrørende Asien, tilgængelige i Skandinavien, og tilsvarende registreringsarbejder planlægges eller gennemføres andre steder. Ved Institut for dansk Skolehistorie ved Danmarks Lærerhøjskole indsamles beretninger og interviews til belysning af dansk skolepolitik (3,1). Det er kun et par, tilfældigt valgte eksempler. Men her opstår klart et problem m. h. t. koordinering af anstrengelserne, systematisk og let tilgængelig registrering af, hvad der findes hvor, let adgang til udskrifter på bestilling fra andre forskere etc.

En side af spørgsmålet løses ved, at registraturer findes let tilgængelige ved alle forskningsinstitutioner. Her kan henvises til den prisværdige vej, Det kgl. Bibliotek er slået ind på med anskaffelsen af udenlandske arkivregistraturer etc. (10,10). Og man må med største glæde hilse løftet i Rigsarkivets rapport om, at registraturer m. v. efterhånden vil kunne placeres rundt i landet (24,8).

Men der er flere sider af dette problem. Ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet findes et data-arkiv med demografiske data, valgdata etc. på kommunal basis 1920–60, og et arkiv med data om danske politikeres sociale baggrund planlægges (29,1). Også bibliotekar Kr. Hvidts emigrationsundersøgelser må formodes at afsætte et stort data-materiale (19,3). Hertil kan lægges de store samlinger af data, der er akkumuleret i forbindelse med Socialforskningsinstitutets mange undersøgelser. I det sidste tilfælde er der vel ikke altid tale om materiale af umiddelbar betydning for historisk forskning, men data-arkiver af den først nævnte art indeholder klart stof af central værdi for historiske undersøgelser. Og i begge tilfælde er der tale om materiale, som kommende generationer af historikere og andre samfundsforskere vil vende sig til.

I denne sammenhæng må iøvrigt også medtages materialet fra de indholdsanalyser af udenrigsstoffet i danske og udenlandske aviser i 1968, der foretages på Institut for Presseforskning og Samtidshistorie ved Danmarks Journalisthøjskole i Århus (2,1). Og man må pege på materialet fra de efterhånden meget udbredte og hyppigt løbende opinionsundersøgelser (Gallup, Observa for at tage de hjemlige). Fra udlandet, f. eks. fra Frankrig,

kendes eksempler på, at opinionsundersøgelser fra efterkrigsårene er anvendt som basis for historiske og politologiske undersøgelser.

Går udviklingen herhjemme i samme retning, som man ser det ude omkring, vil desuden større forskningsprojekter ofte indledes med en omfattende inventering og registrering af det eksisterende kildemateriale. Og det færdige projekt vil efterlade sig nye eller på en ny måde sammenstillede data-samlinger. Et par hjemlige eksempler er jo iøvrigt DNH og kirkehistorikernes store værk om vækkelserne. Her er der tale om traditionelt, historisk materiale, men med de nu tilgængelige registrerings-teknikker må man forudse hulkort- og EDB-registrerede data-samlinger i stigende omfang. Nogle af de nævnte eksempler er af denne type. Og man savner i grunden stærkt i rapportererne oplysninger om, hvilke muligheder der overvejes om EDB-registrering og udkøring af registrerede data. Den eneste antydning findes i Det kgl. Biblioteks rapport. Er arkiverne ikke allerede stillet over for et problem med aflevering af hulkort? Ellers vil de blive det, og magnetbånd vil følge.

Alt dette rejser problemet om, hvordan det nye materiale kan sikres, så det kan komme andre forskere, samtidige og fremtidige, til gode. Det rejser problemet om at få materialet forsynet med de nødvendige kildekritiske oplysninger om tilblivelsessituationen: indsamlingsmåden, hensigten med indsamlingen, registreringsmåden etc. Uden sådanne bestemmelser vil materialet være uanvendeligt til andet end det oprindelige formål.

I det hele taget må man overveje, hvordan dataindsamling og -registrering kan ske på en sådan måde, at man kan komme ind i det ad andre veje, d. v. s. med andre spørgsmål end dem, til hvis besvarelse materialet er etableret. Det gælder både det traditionelt og det EDB-registrerede materiale. Vil det f. eks. blive muligt let at få besvaret typologiske eller stilistiske spørgsmål på tværs, når den totalinventering af dansk sølv er tilendebragt, som omtales i rapporten fra Dansk kulturhistorisk Museumsforening (6,1)?

Man må i virkeligheden rejse en hel række spørgsmål i denne sammenhæng: Hvordan sikre overblik over det nye materiale og dets vækst? Skal der oprettes nye institutioner til det, eller skal det indlemmes i det eksisterende, danske data-arkiv for historisk forskning, d. v. s. det danske arkivvæsen? Hvordan koordinere bestræbelserne fra projekt til projekt, så de forskellige data-samlinger ikke bliver enkeltstående, men – i det omfang, det er muligt – kan supplere hinanden, d. v. s., at der er så mange indgange som muligt i materialet? Skal man prøve også at få individuelle forskere til, hvis de er interesseret i det, at tilrettelægge deres egen indsamling af data efter en vis fælles standard, så deres samlinger lettere kan bruges af andre? Hvor mange forskere har ikke til løsning af en opgave samlet en mængde stof, som kunne have sparet tid for andre, men som enten går til grunde eller

ligger som en død masse? Skal man prøve så hurtigt som muligt at få oprettet et slags data-bank-råd, som skal drøfte disse ting og evt. tage initiativer på området?

Hvordan skal man gøre det muligt at få det maksimale udbytte af de investeringer af arbejdskraft og penge, der gøres for at fremskaffe data? Man kan her henvide til den undersøgelse, Nationalmuseets 3. afdeling planlægger af kommunesammenlægningens konsekvenser for fælleskulturen i området omkring Skelskør. Her er der ingen tvivl om, at politologer ville være interesseret i også at få belyst mulige ændringer i de politiske mønstre. Det må være oplagt, at der i sådanne tilfælde eksisterer et vigtigt koordineringsproblem.

Dette er blot nogle af de spørgsmål, som trænger sig på til en indgående og snarlig drøftelse mellem forskning og serviceapparat.

I et lidt andet plan kan man nævne problemet med at sikre let adgang til det materiale, som, trods de bestående institutioners registreringsanstrengelser, er svært tilgængeligt. Det gælder f. eks. i bibliotekerne småtrykkene. Det kgl. Bibliotek har taget et godt initiativ med periodica-registraturen over danske periodiske småtryk 1960 ff (10,2). Men det løser langt fra det omfattende småtryksproblem.

Noget lignende gælder avisstoffet. Statens avissamling gør en prisværdig indsats, og mikrofilmningen er et stort fremskridt (26,3). På Institut for Presseforskning og Samtidshistorie ved Danmarks Journalisthøjskole gennemføres et vigtigt udklipnings- og systemiseringsarbejde af avisstoffet, suppleret med abonnement på »arkivtjenesten« fra det svenske Utrikespolitiska Institutet. Ved Institut for Statskundskab i Århus klippes i øvrigt også aviser til internt brug i forskning og undervisning. Her trænges i høj grad til en samlet drøftelse for at spare spild af kræfter, for at gøre materialet bedre og mere fuldstændigt samt for at gøre det lettere tilgængeligt for en bredere kreds af benyttere.

I forbindelse med talen om den lette tilgængelighed kan man ikke undgå i fortsættelse af arkivernes rapport at rejse spørgsmålet, om man vil være villig til at gå et skridt videre end til den allerede udmærkede og planlagt udvidede service med udgivelse og udstationering af registraturer. Tør man overhovedet tænke sig muligheden af at udlåne selve materialet til brug på forskningsinstitutioner, der opfylder eventuelle betingelser for sikring af arkivalierne – og ikke blot til biblioteker og andre arkiver? Navnlig for benyttere uden for København er dette ikke uden interesse.

Det er allerede nævnt, at nogle problemer omkring forskningens forhold til serviceapparatet udspringer af, at større grupper af benyttere end før melder sig og vil melde sig i fremtiden som »aftagere« over for service-

institutionerne. Og de vil melde sig med nye og mere differentierede ønsker, fordi forskningen er i udvikling, nye discipliner kommer med nye problemer og nye teknikker (udtræk af repræsentative udsnit af et kvantativt stort og ensartet materiale, tilrettelæggelse af materialet til EDB-behandling og meget andet).

Man kan måske derfor forsigtigt vove også det spørgsmål, om den hidtidige registreringsteknik i alle henseender slår til, eller om den ikke bør suppleres med andre registraturer, der går på tværs af de forskellige arkivfunds efter saglige kriterier. Der kan her henvises til Landsarkivet for Sjællands registrering af brandforsikringsakter på tværs. Og man kan nævne landsarkivar, dr. phil. Harald Jørgensens oversigt over skolehistorisk materiale i de offentlige arkiver, der er trykt i 2. bd. af Årbog for dansk skolehistorie (1968). Den skal åbenbart følges op af en specialregistratur over skolehistorisk materiale, der dog ikke skal udarbejdes af arkivvæsenet som sådant (24,8).

Antagelig vil netop sådanne specialregistraturer være de hjælpemidler, som i stigende omfang vil blive ønskemålet for forskere, der med specialiserede og på forhånd vel definerede arbejdsopgaver kommer til arkiverne. For dansk politisk historie og statskundskab ville en registrering af »politica« i de administrative og juridiske arkiver – så stor og krævende opgaven end måtte være – utvivlsomt være af helt uvurderlig betydning.

De nye teknikker, der muliggør behandling af store data-mængder, vil antagelig også give debatten om kassation nye perspektiver. Problemet er kort omtalt i rapporten fra Rigsarkivet og landsarkiverne, hvoraf det fremgår, at man stræber mod regler, der gør det muligt at lade kassationen ske ved embederne. Men det er kun den arkivtekniske side af sagen.

Set fra forskningens synspunkt er det nok så vigtigt at få en anden dimension ind i debatten om kassation. Når man normalt taler om kassation, fremhæver man, at ting af »historisk betydning« eller af »historisk interesse« eller af »værdi for fremtidens administrationshistorikere« under alle omstændigheder skal bevares. Det er jo i virkeligheden ganske ugørligt at bestemme indholdet af disse begreber, og man tager derfor ganske vidtrækkende afgørelser på fremtidens vegne uden at have betingelser for at vide, hvad den tids forskere kan og vil undersøge. Det er udtryk for en statisk opfattelse af, hvad historiens problemstillinger er, i en tid, hvor vi kan se dem, og de tekniske muligheder for at formulere nye, i rivende udvikling.

Spørgsmålet er, om det ikke efterhånden er tvivlsomt, om man til grund for kassationen kan lægge det synspunkt, at jo større og mere ensartet et arkiv er, des mere umuligt er det at udnytte det. Og derfor behøver man kun at bevare repræsentative udsnit og mere sammenfattende dele af det. Regn-

skabet bevares, men bilagene kasseres – for at nævne et lidt skarpt formuleret eksempel.

Interessen for kvantificerede problemstillinger i moderne historieforskning og frem for alt muligheden for at gennemføre en kvantificering og håndtering af et stort kvantificeret materiale kan meget let betyde, at forskningen må ønske nye kriterier ført ind i kassationsdebatten. Under alle omstændigheder er dette en debat, der må føres til bunds og det snarest muligt.

I en række tilfælde vil man sikkert have mere glæde af et statistisk beregnet, repræsentativt udtræk af en arkivmasse end af en bevarelse af de kvalitativt interessante dele. Heller ikke den tanke, der har været fremført, at koncepter kan kasseres, når den endelige skrivelse blot er bevaret, kan tilfredsstille administrationshistorikere og forvaltningsteoretikere, der interesserer sig mere for den faktiske forretningsgang og den faktiske fordeling af magt og indflydelse end for den formelle struktur i et administrationssystem.

Disse bemærkninger om den historiske forskning og dens serviceapparat har haft til hensigt dels at påpege det vigtige og dygtige arbejde, der udføres af serviceorganisationerne, dels at pege på nødvendigheden af, at en debat mellem forskning og serviceapparat sættes i gang og holdes løbende. Det er vigtigt at få slået fast, at et højt udbygget og højt kvalificeret serviceapparat er den helt uomgængelige forudsætning for, at forskningen kan trives og udvikles. Det er lige så vigtigt, at forskningen bestandigt søger at formulere sine ønsker til serviceapparatet, og at en formidling af ønskerne sker, så de eventuelt kan omsættes til praksis.

Forskerne må støtte serviceinstitutionerne gennem deres egen forskning og ved at være lige så interesseret i bevillinger til dette apparat som til deres egen forskning. Serviceinstitutionerne på deres side må investere kræfter og penge i studiet og udviklingen af det videnskabelige servicebegreb i stadig kontakt med forskningen. Dette samarbejde er helt afgørende, og formidlingen af det må på en eller anden måde sættes i system.

Oversigt over rapporterne

1. Centralinstitut for nordisk Asienforskning.
2. Danmarks Journalisthøjskole. Institut for Presseforskning og Samtidshistorie.
3. Danmarks Lærerhøjskole. Institut for dansk Skolehistorie.
4. Danmarks Lærerhøjskole. Historisk Institut.
5. Dansk historisk Fællesforening.

6. Dansk kulturhistorisk Museumsforening.
7. Dansk udenrigspolitisk Selskab.
8. Den danske historiske Forening.
9. Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
10. Det kgl. Bibliotek.
11. Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie.
12. Erhvervsarkivet.
13. Historisk Samfund for Sønderjylland.
14. Jysk Selskab for Historie.
15. Københavns Universitet. Institut for dansk Kirkehistorie.
16. Københavns Universitet. Institut for europæisk Folkelivsforskning.
17. Københavns Universitet. Institut for Folkemindevidenskab.
18. Københavns Universitet. Institut for Samtidshistorie og Statskundskab.
19. Københavns Universitet. Institut for økonomisk Historie.
20. Københavns Universitet. Historisk Institut.
21. Landbohistorisk Selskab.
22. Nationalmuseet.
23. Odense Universitet. Den historiske Sektion.
24. Rigsarkivet og landsarkiverne.
25. Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie.
26. Statsbiblioteket i Århus.
27. Tøjhusmuseet.
28. Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie.
29. Århus Universitet. Institut for Statskundskab.

Dansk manuskriptfører

MANUSKRIFTER OG ARKIVALIER I DANSKE SAMLINGER. *Udgivet af Udvalget til registrering af manuskripter og arkivalier ved Helle Linde og Anker Olsen. Dansk historisk Fællesforening 1968. 144 s. 27 kr. (bogladepris 40.50 kr.)*

I 1941 offentliggjorde Albert Fabritius i Biblioteksårbogen en kortfattet oversigt over »Haandskrifter i danske Samlinger« og fremhævede da behovet for et videregående orienteringsmiddel i de ikke ubetydelige samlinger af håndskrifter og arkivalier som opbevares uden for arkiverne. Udviklingen siden har ikke gjort dette behov mindre. En lang række lokalhistoriske samlinger er som bekendt blevet grundlagt inden for den sidste snes år, bl. a. med det formål at indsamle aktstykker, manuskripter, billeder og kort af egnshistorisk interesse, og denne igangværende decentralisering af vore arkiver og samlinger har foruden sine gode sider den uheldige følge, at historikerne i stigende grad kan komme til at overse relevante kilder, der opbevares i mindre institutioner eller måske endda i samlinger, om hvis eksistens de ikke har nogensomhelst anelse. Det er derfor både overordentlig nyttigt og belejligt, at Dansk historisk Fællesforening nu på initiativ af Anker Olsen har besørget udgivelsen af en dansk håndskriftsamlings- og arkivfører.

Føreren er blevet til på grundlag af spørgeskemaer udsendt til institutioner, som formodedes at opbevare noget af interesse. Spørgeskjemaet aftrykkes ikke, men spores i redegørelserne for de enkelte samlinger, der omfatter rubrikker som f. eks. manuskripter, arkivalier, foreningsarkiver, erhvervsarkiver, privatarkiver, personalhistorisk materiale, folkelivsskildringer, kort, tegninger, lokalhistorisk bibliografi, avisregistrering og avisudklip. Der er efter anm.s mening med rette givet et vist spillerum for de små og specielle og de relativt ukendte samlinger samt for dem, som indeholder materiale man ellers ville have forventet at finde andetsteds, mens de store og almenkendte institutioner, om hvis indhold der i forvejen foreligger litteratur, i forhold hertil er beskrevet mere summarisk. Rigsarkivet får dog meget rimeligt 3½ side og landsarkiverne hver ca. 2, Statsbiblioteket i Århus godt 5 (den vistnok første detaljerede oversigt på tryk), hvorimod Det kgl. Bibliotek ikke optager mere end 15 spaltelinier, hvad der må siges at

være beskedent for landets største håndskriftsamling med dens bestand af ca. 50.000 håndskrifter. Blandt meget andet kunne man have ønsket, at manuskript-førerens brugere var blevet informeret om at Kgl. Bibl. fører en brevregistrant, der omfatter såvel brevafsendere som modtagere, og desuden råder over en værdifuld registrant over håndskrevne danica i udenlandske biblioteker og i andre danske samlinger, sidstnævnte ikke ajourført men stadig nyttig som vejviser, også efter fremkomsten af nærværende bog. Bogen fortæller iøvrigt ikke mindre end 252 samlinger, ordnet i topografisk rækkefølge i overensstemmelse med Trap: Danmark, 5. udg., og forsynet med angivelser af adresse og telefon, henvisninger til de vigtigste trykte fortegnelser eller anden litteratur om samlingerne og oplysninger om lånevilkår, eventuelle betingelser for tilgængelighed m. v. Til sidst er anbragt stednavneregister, som medtager alle lokaliteter nævnt i samlingsbeskrivelserne.

Vil man have udbytte af føreren, må man læse den igennem fra ende til anden. Snævert topografisk interesserede kan måske klare sig med stednavneregistret, men savnet af et person- samt institutions- og stikordsregister bringer med sig, at der må vendes mange blade hver gang man søger kildemateriale vedrørende bestemte personer eller emner eller blot ganske enkelt ønsker at konstatere eksistensen eller ikke-eksistensen af en eller anden særsamling. F. eks. skal man løbe indholdsfortegnelsens første 150 numre igennem, før man kan få bekræftet at der findes en cirkushistorisk samling – nemlig under Seden, Odense amt. Men giver man sig den fornødne tid kan føreren i mange henseender være en guldgrube. Der er talrige, og ikke få overraskende, eksempler på kildernes spredning, skrivekalendere af Christian IV kan findes i Rosenborgmuseet og i Stiftsbiblioteket i Maribo, en dagbog af Eske Brok på Frederiksborgmuseet, breve fra Svend Aakjær til Jeppe Aakjær i Institut for Navneforskning, statsfængselsarkiver i Hærens arkiv, skifteprotokol for Skads herred i Dansk Landbrugsmuseum, Lyngby, originale manuskripter af Brorson i Aalborg Katedralskole, et pergamentskøde fra Nakskov i Mariager Museum, teatermanuskripter fra Helsingør Teater i Købstadsmuseet »Den gamle By«, Århus, osv. osv. Mindre overraskende, men værd at notere er, at mange erhvervs- og lavsarkivalier foruden i landsarkiverne og Erhvervsarkivet opbevares i de lokale samlinger, i ikke få tilfælde fordelt mellem flere samlinger i samme by. Noget lignende gælder skolearkivalier, mens godsarkivalier endnu i nogen udstrækning synes opbevaret af godserne selv; de er i så fald ikke medtaget, da en udsendelse af spørgeskemaer til godserne ikke har givet det ønskede resultat.

Som vejviser til et stort antal kilder og kildegrupper er bogen et givende hjælpemiddel for historikere og andre og vil formentlig føre til en større, mere hensigtsmæssig og i de fleste tilfælde utvivlsomt velkommen udnyttelse af landets mange samlinger. Redaktørerne har fået imponerende meget med, fra ministerier og offentlige kontorer med særlige fonds, hvortil man ellers ville have svært ved at finde frem (f. eks. 53, 54, 56), til samlinger anlagt og ejet af private, der herigennem indbyder til benyttelse (f. eks. 112, 152, 189). At ikke alt er fanget ind er naturligvis noget nær uundgåeligt. Der kan eksempelvis peges på Københavns

kommunes begravelsesvæsens kontor (Københavns begravelsesvæsens arkiv 1805ff), Bogbinderlauget i København (lavsarkivalier fra 17. årh. ff) og Københavns Murer- og Stenhuggerlaug (ligeledes fra 17. årh. ff), alle tilgængelige ved telefonisk henvendelse. Det kan også føles som et savn, at de i indledningen omtalte uspecificerede »få institutioner«, som udelades fordi de ikke har besvaret spørgeskemaerne, ikke anføres ved navn, så at man dog blev gjort opmærksom på deres mulige betydning. Flere af institutionerne nævnt i Albert Fabritius' oversigt er ikke kommet med, og det kunne egentlig være ganske rart at vide om det er fordi de ikke har svaret, eller fordi samlingerne er overført til anden institution. Dette spørgsmål om oprettelse og nedlæggelse, tilvækst og afgang, vil iøvrigt til stadighed have interesse for dem der ønsker at orientere sig om manuskripter og arkivalier i danske samlinger – mon udvalget til registrering af manuskripter og arkivalier tilsvarende kunne overtales til at lade Helle Lindes og Anker Olsens nyttige bog føre videre ved med mellemrum at udsende supplementslister og oversigter over nyerhvervelser og ændringer i opbevarelsesforholdene for manuskripter og arkivalier i Danmark? Det er givetvis ikke nogen let opgave, men fundamentet er nu lagt.

Harald Ilsøe

Svensk visedisputats

BENGT R. JONSSON: SVENSK BALLADTRADITION I. *Balladkällor och balladtyper. Svenskt visarkivs handlingar 1, Stockholm 1967. 912 s. Ill. 90 sv. kr.*

I hele sit anlæg er Bengt R. Jonssons undersøgelse enestående, ikke blot inden for viseforskningen, men inden for traditionsforskningen i det hele taget. Aldrig før har nogen folklorist gjort det, som Jonsson er i færd med at gøre. I den foreliggende første del af undersøgelsen gennemgår han kildekritisk alt det overleverede materiale vedrørende en enkelt genre inden for folkedigtningen, nemlig de nordiske middelalderballader i svensksproget tradition. I den anden del, der kommer om et par år, vil han undersøge balladernes geografiske spredning, deres tendens til at blive præget af de miljøer, de overleveres i, forholdet mellem skillingstrykkene og den mundtlige tradition, traditionsbærerne – deres miljøer og repertoier – balladernes funktion og deres forhold til skæmteviser, sanglege og efter-middelalderlige viser. Hele undersøgelsen vil blive afsluttet med en sammenfattende redegørelse for den svenske balladetradition, en syntese.

Jonsson har indset, at uden en kildekritisk kulegravning af det overleverede traditionsstof er det ikke muligt at nå frem til en saglig vurdering af balladerne og deres vilkår i traditionen. Derfor er alene hans første del af undersøgelsen i ordets egentlige forstand grundlæggende. Det er en håndbog af meget høj stan-

dard, og det er derfor med fuld ret at universitetet i Uppsala har givet ham doktorgraden herfor. Det er ikke en disputats, der udmærker sig ved fremsættelsen af principielle synspunkter – det kommer i anden del, som han overalt henviser til. Det er derimod en disputats, der er præget af forfatterens nøgterne kildekritiske grundholdning over for det uhyre forskelligartede materiale, som tilsammen indeholder den viden, man har om svensk balladetradition.

Efter en indledning, hvor han gør rede for definitioner og terminologier, giver han i kapitel 1 på mere end 100 sider en glimrende historisk oversigt over de svenske balladekilder, som han overalt placerer i forhold til de iøvrigt fra Norden kendte. I kapitel 2 analyserer han på henvend 500 sider alle de håndskrevne visebøger, man kender, og en række af de store traditionsindsamlinger, og i kapitel 3 gives en komplet fortegnelse over ballader i skillingstryk (ialt 437 tryk). I kapitel 4 udskiller han en række balladepasticher og forfalskninger, for i kapitel 5 at give en oversigt over alle de versioner man kender af de enkelte balladetyper. Efter en sammenfatning skriver han i en ekskurs om kilderne og behandlingen af kilderne i de to tidlige, berømte svenske balladeudgaver, Geijer & Afzelius' Svenska Folkvisor og Arwidssons Svenska Fornsånger. For fuldstændighedens skyld kan nævnes, at Jonsson foruden et stort engelsk resumé bringer en litteraturfortegnelse på ikke mindre end 49 sider.

Fra selve middelalderen kendes – ligesom i Danmark – kun nogle få og spredte vidnesbyrd. Jonsson gennemgår dem alle og kan i enkelte tilfælde påvise nogle ikke tidligere kendte. I løbet af det 16. århundrede opstår imidlertid en etnografisk interesse rettet også mod de hjemlige traditioner. Det 17. århundrede er præget af den historisk antikvariske interesse, som giver sig udslag i en række lokalhistoriske og topografiske skildringer og undersøgelser af høj værdi. Denne interesse holder sig ind i det 18. århundrede, og efter en periode, hvor de toneangivende kredse ligefrem bekæmpede almuens traditioner i det hele taget, kommer den romantiske interesse, indvarslet af præromantikken og for alvor inspireret af nyromantikken omkring 1810. Uanset de skiftende tiders forskelligt motiverede holdning over for balladerne, levede de i traditionen: fra det 16. og 17. århundrede kendes håndskrevne visebøger fra adels- og studenterkredse. Fra 18. århundrede og til vore dage kendes visebøger, anlagt i folkelige miljøer, og de første skillingstryk med ballader dukker op i det 17. århundrede. Det er imidlertid først gennem de omfattende traditionsindsamlinger siden 1810, at man begynder at kunne få et mere nuanceret billede af balladerne som folketradition.

Interessant er det at læse, hvordan Jonsson kan påvise, at de forskellige balladekategoriens forekomst i kilder fra forskellige tider i høj grad hænger sammen med kildematerialets skiftende karakter og samlernes forskellige attituder: kæmpeviserne var f. eks. højt anskrevet i det 16. og 17. århundrede, og de blev derfor indført i visebøger og omtalt af tidens historikere, og de romantisk inspirerede folkemindesamlere i begyndelsen af det 19. århundrede havde en forkærlighed for de naturmytiske viser, ikke mindst viser om nøkken. Det er først senere i forrige århundrede og ikke mindst i vort, at man får hele repertoarer med alt, hvad de enkelte traditionsbærere kan synge.

En af de mange perspektivrige detaljer, Jonsson fremdrager i sin undersøgelse, findes i analysen af et håndskrift fra slutningen af det 17. århundrede: han kommer til det resultat, at der deri findes 57 ballader, som har været sunget af en og samme kvinde, hvis navn og data Jonsson påviser. Selvom man fra anden side ved, at hun kunne langt flere viser, er det dog interessant, at man fra den tid har et så rigt udvalg af en enkelt folkelig sangerskes viserepertoire.

Overalt vrimler det med den slags små og store oplysninger, og som dokumentation for sine påstande anfører Jonsson grundige sproglige undersøgelser af de enkelte kilder, han redegør for vandmærker, for palæografiske forhold osv., osv. Hertil kommer en lang række studier i personal- og lokalhistorisk kildemateriale.

I en af de mange fodnoter beklager Jonsson, at man mangler en svensk håndbogsserie i de historiske hjælpevidenskaber, og han foreslår Statens Humanistiska Forskningsråd at tage opgaven op. Havde en sådan serie foreligget, er der ingen tvivl om, at det kunne have sparet ham for megen møje.

I 10 år har han arbejdet på sin undersøgelse, og i alle årene har han været knyttet til Svenskt visarkiv i Stockholm, i de sidste år som dets leder. At han i forordet kan oplyse, at dele af undersøgelsen er udført som institutionsarbejde er en glædelig kendsgerning, som bør nævnes, så længe der endnu findes arkiver, hvor noget sådant er aldeles udelukket. Det glemmes alt for ofte, at også arkiver er forskningsinstitutioner.

Iørn Piø

Trafiktopografisk forskning

FRIEDRICH BRUNS (†) & HUGO WECZERKA: HANSISCHE HANDELSSTRASSEN. *Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte, Neue Folge Bd. XIII/ 1, 2. u. 3: Atlas, Text u. Register. Böhlau Verlag, Köln Graz 1962, 1967 u. 1968. 60 Kartenseiten, XIV, 792, 116 Seiten. Ln. 35,-, 56,- u. ? DM.*

Allerede for 80 år siden var den tanke fremme at udarbejde et atlas over de hanseatiske handelsveje. Som et væsentligt forarbejde hen imod dette mål kan betragtes Friedrich Bruns banebrydende artikel i Hansische Geschichtsblätter fra 1896 om »Lübecks Handelsstrassen am Ende des Mittelalters«. Bruns slog hermed ind på fremgangsmåder, der har haft blivende betydning for studiet af middelalderlige veje. Hugo Matthiessen og Gertrud Schreker har ud fra lignende kriterier undersøgt det danske og holstenske vejnet i middelalderen. Den længe imødesete oversigt over det samlede hanseatiske vejnet har kunnet bygges på Bruns meget omfattende, indsamlede materiale, men den endelige udformning skyldes Hugo Weczerka, der desuden har udvidet vejnettet til de mere perifere områder, bl. a. inddraget den jyske øksevej over Kolding til Ålborg med den vigtige sidegren over Toldsted, Hellevad, Agerskov, Toftlund til Ribe. Resultatet

er blevet det ønskede standardværk om vejenes geografi og historie af interesse ikke blot for hanseforskere, men for handelshistorikere i det hele taget. Atlasbindet kunne udsendes allerede 1962. Det omfatter 20 oversigtskort over det vestlige og østlige hanseatiske område i målestok 1:6000 000, dertil 6 hovedkort over den vestlige del i 1:1500 000 og 2 over den østlige i 1:3000 000, samt 50 egnskort, hvoraf de 34 angiver det vestlige vejnet i 1:500 000 og 16 det østlige i 1:100 000. Kortene er behagelig overskuelige med vandløb, søer og mosestrækninger angivet i svagt blå og vejene i kraftig rød streg, stiplede langs tvivlsomme passager.

Tekstbindet indledes med et stort teoretisk afsnit om forskning og studiemetoder efterfulgt af 8 kapitler om vejnettet i forskellige egne, hvor hver enkelt handelsvej er behandlet for sig. Dansk forsknings interesse i værket ligger naturligvis først og fremmest i det danske vejnets tilslutning gennem hertugdømmet Slesvig og Holsten til det europæiske vejnet. I den danske konges områder kan dog ikke ventes nogen fuldstændig oversigt over vejnettet. Det er således at beklage, at tværvejene Husum–Flensborg, Husum–Eckernförde, Ockholm–Flensborg, Tønder–Flensborg, Tønder–Åbenrå, Ribe–Haderslev, Ribe–Kolding er udeladt som liggende uden for værkets hanseatiske sigte. Mere overraskende er det, at Lybæks forbindelsesveje til Itzehoe er faldet ud. Stør var i middelalderen sejlbare til Kellinghusen, som desværre ikke er afsat på kort 2. Herfra gik vejforbindelse over Bramstedt og Segeberg til Lybæk. Vejruten Kiel–Preetz–Bornhøved–Segeberg–Lybæk er heller ikke registreret, muligvis fordi vejstrækningen Preetz–Bornhøved–Segeberg ikke er omtalt i litteraturen. På Dankwerthes kort er den dog klart at følge: Preetz–Löptin–Depenau–Wankendorf–Ruhwinkel–Bornhøved–Daldorf–Hamdorf–Klein Niendorf–Segeberg. Segeberg er på kort 2 forbundet med Hamborg og Lybæk, men derimod ikke med Lüneburg. En vejforbindelse må dog have ført fra Segeberg over klostret Reinfeld og Trittau formentlig via færgestedet Artlenburg og Lüneburg. Det må være den vejroute, der sigtes til, når Lüneburg i 1474 klagede til Christian I over, at Hamborg vil forhindre byens borgere i at drage over Trittau med varer opkøbt i Holsten (Quellensammlung d. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesellsch. f. vaterl. Gesch. Hrsg. v. G. Waitz Kiel II s. 19). Med enkelte udeladelser er hanseforskningen og handelshistorien blevet et fortrinligt underbygget hovedværk rigere, som også har bud til danske historikere. Registerbindet letter benyttelsen, men henviser desværre kun til tekstbindet, ikke til atlas.

Poul Enemark

Festskrift til Knud Klem

HANDELS- OG SØFARTSMUSEET PÅ KRONBORG, ÅRBOG 1966. *Redigeret af Henning Henningsen. 7 + 352 s. 30 kr.*

Årgang 1966 af denne årbog udmærker sig allerede ved første blik i sammenligning med sine forgængere ved sin størrelse. Måske står det i forbindelse med, at den er nr. 25 i rækken, men hovedårsagen er dog vel, at den tillige er formet som et festskrift til museets direktør, Knud Klem, i anledning af dennes 65-årsdag, idet dens artikler udsendtes i en speciel udgave under titlen »Maritime studier, tilegnet Knud Klem«.

Årbogen, der indeholder bidrag fra 17 forfattere af 5 forskellige nationer, udmærker sig dog ikke blot i kvantitativ henseende, men også kvaliteten kan stå for en nærmere prøvelse. Emnerne er imidlertid så varierende, at en rimelig anmeldelse ville kræve en tilsvarende stor stab af specialister. – Artiklernes stof spænder fra søfartshistorie i den tidlige middelalder, over skibsbygning fra forskellige tider, sejlads og fiskeri til »moderne sjømannstro«, og indimellem føres læseren et smut til Grønland og får et glimt fra »Galathea«s togt 1845–47. Behandlingen af emnerne varierer fra det højvidenskabelige til solide beretninger om, hvordan søfolks dagligdag har artet sig i nyere tid.

Til den første kategori hører en artikel om søkortets stednavne i Ålandshavet, skrevet af lederen af Sjöfartsmuseet ved Åbo Akademi, Sven Andersson, og professor Aksel E. Christensens korte bidrag med den noget provokerende titel »Birka uden frisere«, hvori forfatteren i fortsættelse af, hvad han tidligere har publiceret, gør op med den ældre teori om, at friserne omkring år 800 har været det førende handelsfolk i Nordeuropa, en opfattelse, der herhjemme især var repræsenteret af Erik Arup. – Denne teori gendriver prof. Christensen ud fra både sproglige, retshistoriske og arkæologiske grunde, hvoriblandt omtale af Hedeby-udgravningerne og skibsfundene i Roskilde fjord, og endelig ved et nøjere studium af de få bevarede skriftlige kilder. Konklusionen bliver den klare, at der overhovedet ikke kan føres bevis for, at der har været frisere i Norden, men at befolkningen her i perioden 800–1000 var vesteuropæerne overlegen i militær, teknisk og økonomisk henseende.

I tilslutning hertil kan nævnes hæftets sidste artikel, »Schiffbauprobleme zur Hansezeit«, skrevet af den tidligere leder af søfartsafdelingen i Altonas museum, Gerhard Timmermann, der gennemgår skibstypernes udvikling fra Hjortespringbåden til de middelalderlige kogger. Hovedvægten er her lagt på byggetekniken, men forfatteren kommer dog også noget ind på handelsmæssige problemer.

Koggerne omtales også i en artikel af Ole Crumlin-Petersen, »En kogge i Roskilde«, der med udgangspunkt i en fremstilling af en sådan i Sct. Jørgensbjerg kirke også giver en redegørelse for havnen i Roskilde og de sejlrender, der i tidlig middelalder førte ind til byen.

Med »Hallandsk sjöfart i danske arkiv« giver den tidligere leder af Varbergs museum, Albert Sandklef, en skildring af bondesejladsen fra Halland, en næ-

ringsvej, som i det for landbrug lidet egnede landskab kan spores tilbage til middelalderen, hvorfra oplysningerne dog er sparsomme. Men senere giver Ålborgs regnskaber for bropenge og lens- og slotsregnskaberne i det danske Rigsarkiv, navnlig nogle skattelister, yderligere oplysninger om denne næringsgren, også om statens anvendelse af disse småskibe. – Samme emne, bondesejlads, strejfes også af Olof Hasslöf fra Statens sjöhistoriska Museum i Stockholm, der i et af årbogens største bidrag, »Sjöfart och Privilegier«, går helt tilbage til Erik af Pommerns tid og omtaler, hvorledes statsmagten ud fra forskellige bevæggrunde igennem tiderne har bestræbt sig for at holde denne næringsvej nede, i merkantilismens tid navnlig ud fra ønsket om at fremme byernes næringsveje. I de senere år er der gjort store anstrengelser for at finde kilder til belysningen af denne sejlads, som navnlig fandtes i de mindre frugtbare egne i Norden, og som efter forfatterens mening fik sin storhedstid i det 19. århundrede, da mange lovmæssige hindringer efterhånden faldt bort. Forfatteren gennemgår tillige en række af de særlige problemer for denne næringsvej, som endnu trænger til mere indgående undersøgelser.

Samme emne berøres i artiklen »Øen i bugten«, hvori Søfartsmuseets konservator Christian Nielsen skildrer Fejø i ældre tid med særlig vægt på søfartens betydning for dette lille øsamfund. I denne forbindelse kan som et sidste led tages artiklen om den tremastede skonnert »Vera«, skrevet af lederen af Søfartssamlingerne ved Svendborgsund, F. Holm-Petersen, der i skildringen af »Vera«s skæbne i dens levetid 1901–35 også giver et bidrag til forståelsen af den sidste sejlskibstid i Danmark.

Med artiklen »Danske foregangsmenn i bergensk dampskibsfart – Peter Jebesen, William Hansen«, skrevet af direktøren for Bergens Sjøfartsmuseum, Lauritz Pettersen, føres vi derimod ind i en af de nyere faser af skibsfarten, da sejlskibene veg for damperne, og da de gamle besiddelsesformer, selveje og partsrederi, måtte vige for aktieselskabsformen. I Bergen havde de to indvandrede danskere deres store andel i denne proces.

Om søfolkenes liv ombord i skibene, både i sejlskibstiden og i nutiden, bringer årbogen også nogle bidrag. En artikel skildrer et så hyggeligt emne som »husflid« i skibene, nemlig Erling Eriksens »Frivakt og flaskeskuter«, hvor forfatteren, der er konservator ved Vestfold fylkesmuseum i Tønsberg, beskæftiger sig ikke blot med fremstillingen af de berømte skibe i flaskerne, men også med de andre former for husflid, som der i sejlskibstiden blev stunder til under de lange sejladsere på passaterne. – To andre artikler behandler derimod de mindre hyggelige sider af det gamle sømandsliv, nemlig museumsinspektør Henning Henningsen fra Søfartsmuseet, der i »Jonas, profet og ulykkesfugl« gennemgår Jonas-motivet i søfolks overtro, medens direktør Svein Molaug fra Norsk Sjøfartsmuseum på Bygdøy bringer en art fortsættelse deraf i en artikel om, hvad der i vore dage er tilbage af al den gamle overtro, der tidligere var uadskilleligt forbundet med livet til søs.

I en artikel om »Sildetælling og sildemåling i Aalborg« kommer overinspektør ved Nationalmuseet i København, Holger Rasmussen, ind på et af modsætnings-

forholdene mellem fiskerbefolkningen og myndighederne, nemlig de sidstes bestræbelser for at skabe enhed i mål af fisk, bestræbelser, som omsider lykkedes i begyndelsen af det 18. århundrede for limfjordsfiskeriets vedkommende.

Blik ud til fjernere områder får man ved bibliotekar Lone Klems »Grønland civiliseres«, hvori hun skildrer Hans Egedes virksomhed på Grønland under synsvinklen sammenstød mellem to ganske forskellige kulturer. Artiklens hovedindhold er et forsøg på at forstå Hans Egedes tankegang på baggrund af hans religiøse forestillinger og opvæksten i et europæisk samfund. – Endelig belyser museumsassistent Sv. Jørgensen tegneren P. A. Plums værker fra »Galathea«s jordomsejling, 275 i tal, som nu er erhvervet til Handels- og Søfartsmuseet. De vurderes som værende af stor etnografisk værdi, medens Plum mærkeligt nok ikke har givet sig af med at skildre livet ombord på »Galathea«.

Det gennemgående motiv i de 17 afhandlinger er søfarten set under mange forskellige synsvinkler. Festskriftformen, der har kaldt så mange forskere til, har nødvendigvis bevirket, at mange af bidragene kun er blevet en ouverture, der vækker håb om, at mere vil følge efter, når lejlighed gives. Anmelderen vil især håbe, at studiet af bondeskibsfarten eller skudehandelen må blive fortsat – vi ved nemlig endnu kun lidt om den – og andre læsere vil formentlig kunne fremsætte tilsvarende ønsker med tilknytning til deres særlige interesseområder. Er dette tilfældet, så skriftet kan virke som inspiration til yderligere undersøgelser, er dette 25. bind af årbogen en værdig hilsen til direktør Knud Klem.

Aa. Rasch

Sømandskultur

ERLING ERIKSEN: VÅR GAMLE SJØFARTSKULTUR. (*Norsk kulturarv, bd. 4*), Oslo 1968. 143 s., ill.

Kulturhistorien er fra at være en bespottet og latterliggjort gøgeunge blevet yderst populær, noget der interesserer os alle. Se blot hvad årets boghøst byder på.

De kulturhistoriske fremstillinger har dog alle haft en stærk slagside i deres emnevalg, idet de i alt væsentligt har beskrevet agrarsamfundets, de højere stænders og i vore dage bysamfundets kultur, mens de helt har glemt eller overset andre samfundsgruppers tilstedeværelse. Således må det i høj grad beklages, at den maritime kulturhistorie har været så forsømt, som det vitterligt er tilfældet.

Med nærværende bog, som er skrevet af den dygtige og i Danmark velkendte museumsmand, fylkeskonservator ved Vestfold Fylkesmuseum i Tønsberg, Erling Eriksen, er der for første gang, vist i hele verden, skabt en afrundet og fyldestgørende oversigt over sømandens kulturhistorie og liv i sejskibstiden. Den er nok skrevet for et norsk publikum og går hovedsagelig ud fra norsk søfart, men da emnet i sig selv er internationalt, er det en bog, som i høj grad også må interessere en dansk læserskare. At teksten er oversat fra almindeligt norsk til

nynorsk, fordi den forøvrigt udmærkede kulturserie, bogen indgår i, principielt bringes i dette sprog, bør ikke skræmme nogen. Den er nemlig meget let læst. Forøvrigt er en oversættelse til engelsk planlagt, så om ikke andet kan man vente med at anskaffe den til da, hvis man ikke tør give sig i lag med nynorsken.

Bogen er såre veldisponeret og formår virkelig på knap 150 tospaltede sider at indfange hele sømandslivet med dets myldrende detaljer. Hovedvægten er som sagt lagt på sejlskibene, især på deres sidste storhedstid. Ved siden af det maritime miljø i land, som man stadigvæk fornemmer meget stærkt, når man f. eks. rejser langs Norges sørlandskyst, beskrives søfolkernes arbejdsplads skibet; forfatteren fortæller i detaljer om bolig- og kostforhold, tøj og udstyr, vagt og fri-vagt, alle de mange former for arbejde ombord, navigation og sejlads, losning og ladning, hverdag og eventyr, forhyring og rømning m. m. m. Et kapitel behandler religion og sømandstro, et andet skildrer sømandens fritid med underholdning, viser, sømandshusflid, hajfangst og andet spændende.

Af særlig interesse er det med stor veloplagthed skrevne kapitel med en analyse af skibssamfundet, hvert enkelt medlems stilling inden for dette fint graderede miljø, den sociale og kulturelle forskel mellem mændene foran og agten for masten, disciplin og justits, mandskabets indbyrdes forhold, deres æres- og standskodeks både i arbejde og omgangsformer. En særlig vægt lægger Eriksen på at forklare det, der betegnes som sømandens »style«, dvs. de uskrevne regler for hvad man hver i sin stilling kan og ikke kan ombord, hvordan man gør sit arbejde på sømandsvis, taler, klæder sig og i det hele taget tær sig. I dette »style«-begreb ligger ikke mindst det karakteristiske i sømandens særpræg, selvhævdelse og specielle kultur, sat op på baggrund af andre samfundsgruppers livsform. Det er Eriksens fortjeneste at have påpeget dette meget vigtige forhold, som aldrig før er blevet formuleret så konkret.

Teksten støttes på fortrinlig måde af et lille hundrede velvalgte illustrationer, deriblandt en hel del planer og skitser, som forfatteren selv har tegnet for at belyse vigtige ting som skibstyper, skibets indretning og apering, detaljer i rig og sejlføring, manøvrer osv.

For de fleste landkrabber vil bogen være en letlæst og fornøjelig introduktion til søens lokkende verden. Søfartens kultur har sit eget ansigt. Fra den går der naturligvis stærke tråde over til landlivet, men på de væsentlige punkter er den helt væsensforskellig fra dette, både hvad angår arbejdets art og sømandens psykologi, livsform, vidsyn og udtryksformer. Ved sit internationale væsen og den fremmedartede glans, der står om den maritime verden, taler den til folks sans for spænding og romantik. Eriksens bog viser – hvad vi selvfølgelig alle véd – at den ikke altid var lige romantisk. Men ingen kan nægte, at den var spændende.

Henning Henningsen

Søfartshistorie

JØRGEN H. P. BARFOD: DANMARK–NORGES HANDELSFLÅDE 1650–1700. *Søhistoriske skrifter VI, udg. af Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, 1967. 212 s. 30 kr.*

I den foreliggende bog i Søfartsmuseets fortrinlige skriftrække fortsætter forfatteren sine studier over 1600-tallets maritime forhold. Dens hovedpunkt turde vel være gennemgangen af den dansk-norske handelsflådes størrelse og fordeling på monarkiets havne, som forfatteren har søgt at finde frem til ved en omhyggelig gennemgang af toldregnskaber og andre kilder fra samtiden. Han søger at påvise udviklingen inden for hver bys skibsfart, men dette er på grund af kildernes meget fragmentariske karakter kun delvis lykkedes. Derimod viser tallene, hvilke byer der var de førende i søfarten, og de har derved deres berettigelse, og forfatteren kan ud fra dem drage en del sikkert holdbare konklusioner om handelsflådens samlede udvikling i den behandlede periode, bl. a. om forholdet mellem den danske og den norske flåde. – Et forsøg på at stille disse i relation til de øvrige sømagter er vel prisværdigt, men tjener nærmest til at vise, hvor vanskelig en sådan opgave er på grund af den store variation i måleenheder og -metoder.

I bogens øvrige afsnit gives indledningsvis en næsten alt for grundig oversigt over de danske farvande samt en yderst interessant gennemgang af navigationsmidlernes og navigationskunstens udvikling. Efter kapitlerne om skibenes tal følger et meget instruktivt afsnit om skibstyperne, der giver et godt indtryk af disses brogede mangfoldighed, der står i stærk modsætning til forholdene et hundrede år senere, hvor man navnlig i østersøfarten havde koncentreret sig om nogle få typer, især jagter og galioter. – Et følgende kapitel om skibsbygningen er så interessant, at anmelderen gerne havde set det udvidet betydeligt, bl. a. med forklaringer af de for læserne uforståelige fagudtryk inden for tømmerbranchen, som forekommer i stort tal. Samme ønske kunne ytres m. h. t. de mange betegnelser for tovværket på skibene. Hvor mange ved i dag, hvad skøder, vindereb og pertliner er? Der burde have været et glossarium over disse udtryk.

Et kapitel er viet spørgsmålet om, hvem skibenes mandskab og redere var, et så interessant emne, at det burde gøres til genstand for en særlig behandling i en separat bog. Man kan dog roligt godtage forfatterens konklusion, at langt den overvejende del af skippere og mandskab var af dansk-norsk oprindelse, og at partsrederiet var langt den almindeligste form for ejerskab.

Trods de ovenstående kritiske bemærkninger, hvortil måske bør føjes, at dispositionen ikke synes særlig naturlig, er Danmark-Norges handelsflåde et meget grundigt og nyttigt værk, der giver konkret viden om mange punkter, hvorom man tidligere kun har kunnet gisne. – Det er at håbe, at forfatteren vil fortsætte sine studier over marinehistorien.

Skibsportrætter

HANS JÜRGEN HANSEN (*red.*): KUNSTGESCHICHTE DER SEEFAHRT *Oldenburg–Hamburg 1966, 284 s., rigt ill., talrige farveplancher. 65 DM.*

F. HOLM-PETERSEN: SKIBSPORTRÆTMALERE. *København 1967, 162 s., rigt ill., 64 farveplancher. 63.80 kr.*

M. V. & DOROTHY BREWINGTON: THE MARINE PAINTINGS AND DRAWINGS IN THE PEABODY MUSEUM. *Salem, Mass., 1968, 530 s., rigt ill., 60 farveplancher. \$ 50.*

Alle søfartsmuseer har på deres vægge et væld af de såkaldte skibsportrætter («kadrejbilleder»), dvs. de ofte ret stereotype billeder af skibe, malet i olie eller akvarel på bestilling af skippere eller redere af professionelle skibsbilledmalere i alverdens havnebyer for en beskedent pris. Skibsportrætternes historie strækker sig i det store og hele fra ca. 1750 til op mod 1900, men genren blomstrer kraftigst i tiden fra omkr. 1800 til 1875. Disse skibsbilleder, der i sin tid hang i skipperhjem og på rederkontorer, har ikke helt tiltrukket sig den opmærksomhed, de fortjener; ikke-maritime museumsgæster er velsagtens tit løbet træt i de uoverskuelige masser, og kunsthistorikere har rynket på næsen af dem, fordi de så godt som alle er uden kunstnerisk værdi, når den strenge målestok bruges, og højst har kunnet indrangeres som håndværk. Kun museernes egne folk har glædet sig over dem, fordi de i virkeligheden er de eneste billeder, der findes af skibe før fotograferingen blev almindelig. Selv om man undertiden kan tvivle en smule om deres dokumentariske værdi på alle punkter, idet mange af de jævreste billeder kan virke for skematiske, må man dog sige, at man ville være ilde farne, hvis man ikke havde dem.

I de senere år er interessen for disse billeder steget. Kunsthistorikere er begyndt at anerkende dem som en slags folkekunst, og det store publikum har kastet sin kærlighed på dem, måske fordi de fleste forestiller sejlskibe, og disse opfattes jo som meget romantiske. Slægtsforskere og lokalhistorikere er blevet klare over deres værdi.

Ikke mindst inden for de sidste par år er de rykket betydeligt frem i rampe-lyset. Det første større forsøg på at skildre dem kunsthistorisk – desværre véd man så lidt om kunstnerne selv – blev gjort med samleværket *Kunstgeschichte der Seefahrt*, redigeret af den tyske kunsthistoriker *Hans Jürgen Hansen*, der stammer fra de slesvigske Vesterhavsøer. Bogen handler om alle de områder, kunsten kommer til orde på inden for det maritime: gallionsfigurer, agterspejle, alle andre slags skibsdekorationer, skibsmodeller, frivagtsarbejder osv., og i den har tillige en række museumsfolk fra forskellige lande skildret skibsportrætternes historie op igennem tiden, har fremdraget en masse navne på malerne og har forsøgt at vurdere billedgenren kunstnerisk. Et væld af pragtfulde billeder i sort-hvidt og i farve illustrerer teksten.

Fra dansk side må nævnes *F. Holm-Petersens* bog om skibsportrætmalerne, hvor der yderligere er samlet en masse stof om genren. Bogen har 64 gengivel-

ser i farve og 40 i sort-hvidt af et udvalg af skibsportrætter. Det er kun en smagsprøve, bl. a. er Handels- og Søfartsmuseet på Kronborgs store samling ikke benyttet, og den imponerende liste på 600–700 navne på skibsbilledmalere, der afslutter bogen, kan trods alt kun give et grundlag, om end et udmærket grundlag, at arbejde videre på for fremtidens forskning.

For nylig har den tidligere inspektør ved Peabody Museum, det store søfartsmuseum i Salem (Mass.), USA, *Marion Brewington* (nu direktør for Kendall Whaling Museum), sammen med sin hustru, givet os en pragtfuld og kostbar billedbog til gavn og fornøjelse, nemlig en fuldstændig fortegnelse over de op mod 2000 skibsportrætter, dette ærværdige museum, der blev grundlagt 1799, ejer, med nøjagtige oplysninger om hvert billede og, hvad mere er, med smukke afbildninger i skønneste dybtryk af langt den største part af dem. Tilmed er 60 billeder gengivet på vidunderlige farveplancher. Brewington har ikke forsøgt på at skrive skibsportrætternes historie, han nøjes med at fremlægge materialet. Kunstnerne og deres værker er anført i alfabetisk rækkefølge, og hvor data er kendt på dem, angives de. På den måde har læseren fået ikke blot en herlig billedbog, men samtidig et helt arsenal af viden til hjælp ved sammenligning og studium i alverdens andre søfartsmuseer. Det er i høj grad et storartet foretagende, og man må i dyb reverens bøje sig for den indsats, der er gjort af forfatterne, bogtrykkeren og de økonomiske garanter. Æstetisk og typografisk står værket i topklasse, og forøvrigt er det ikke bare vægtigt i indhold, men også i ordets bogstaveligste forstand i pondus, idet det vejer 3 kg. Det er altså ikke en bog, man hygger sig med i lænestolen, men den indbyder så meget mere til forskning ved skrivebordet.

Ved en gennembladning af det vældige værks over 500 sider bliver man slået af, hvor afvekslende skibsportrætterne trods deres udskregne ensartethed er; det går op for én, at der er mange måder at se et skib på. Med glæde nyder man de store mestre inden for genren, specielt de forskellige udøvende kunstnere af Roux-familien, Nicolas Cammillieri og mange andre, som er udmærket repræsenteret i samlingen.

Den enorme billedmængde giver et kærkomment grundlag for mange slags små maritime specialstudier, som for blot at nævne nogle enkelte: skibstypernes udvikling, variationer i rig og sejlføring, sejlmanøvrer, flagføring, signalflag, navnevimpler, dekorerede sejl; også forskellige havne og kyster fra alverdens lande som baggrund for billederne.

Forfatterne har forøvrigt ikke holdt sig strengt til skibsportrætterne, men medtager også rigtige marinemalerier og -tegninger, kunstneres skitsebøger osv. Endvidere udkast til gallionsfigurer og spejlornamenter, billeder af livet ombord og i land, sømandstyper, fiskeri og hvalfangst, opdagelsesrejser, og tillige en lang række topografiske billeder og prospekter af havnebyer, kyster og landskaber. Bl. a. er der et væld af billeder fra 17–1800-tallet fra kinafartens tid: Kanton, Whampoa, Macao, Bocca Tigris, Hongkong osv., og der er overraskende mange prospekter fra Europa, Nord- og Sydamerika, Indien, fra troperne og fra arktiske egne. Som dansker bemærker man med interesse et maleri af Willard fra

Charlotte Amalie, St. Thomas (nr. 1799) og et par akvareller af Ph. Colomb 1854 fra Holsteinsborg og Upernavik i Grønland (nr. 145–46).

I det hele taget kan man selvfølgelig ikke lade være med at spejle efter eventuelle danske indslag, og man finder til sin glæde, at Peabody Museet har repræsentative samlinger af skibsportrætter af C. Clausen, Helsingør (fra tiden 1837–48), Jacob Petersen, vel nok vor bedste skibsportrætmaler (1817–41), og Antonio Jacobsen (1873–1918). Sidstnævnte opføres ganske vist som amerikansk maler, da han levede og virkede i New York. Endvidere er der billeder af de danske kunstnere C. Hammelew (1825) og C. W. Höger. Dennes akvarel, vel fra ca. 1830, er det eneste billede af et dansk skib, der findes i bogen; det forestiller en ukendt dansk orlogsfregat. Mærkeligt nok kender Handels- og Søfartsmuseet ikke disse to kunstnere, og de nævnes heller ikke i Weilbachs kunstnerleksikon.

Det er næsten umuligt at undgå fejl i et sådant kæmpeværk, hvor så mange fremmede signaturer og tekster skal tydes. Bortset fra, at den italienske, meget frugtbare maler Giovanni Luzzos navn er tolket som Luzro (s. 192) – en let tilgivelig fejl, da hans signatur aldrig er ret tydelig – og at Holsteinsborg er blevet til Holsteinberg (s. 35) – en fejl der kan gå tilbage til kunstneren – er der ellers ikke observeret noget at kritisere.

Et stort register, der næsten er så udspekuleret, at man ikke kan finde rundt i det, afslutter det store værk.

Alle interesserede skylder ægteparret Brewington og dem, der moralsk og finansielt har bakket dem op, stor tak. Forfatterne har ingen anstrengelse skyet; de har utrætteligt rejst alverden rundt for at skaffe sammenligningsgrundlag og kunstnerdata. Bl. a. har de flere gange været i Danmark under bogens årelange forberedelse for at studere vore museers samlinger af skibsportrætter.

Tilsammen bringer de her nævnte tre arbejder os et langt skridt frem på vejen i studiet af skibsportrættet. Marchen er foreløbig kun lige startet. Fremtiden vil her have et vældigt arbejdsfelt, både maritimt og kunsthistorisk.

Henning Henningsen

Kunsten i håndværket – håndværkskunsten

THORKILD RAMSKOU OG HANS LASSEN: KUNSTEN I HÅNDVÆRKET. *Håndværksrådets forlag, København 1964. 176 sider, stor-4°. Ill. Indb. 88 kr.*

Denne bog i stort format er skrevet for at markere Håndværksrådets 75 års jubilæum i 1954. Den har først været trykt løbende i tidsskriftet Danmarks Håndværk, og satsen har man ladet stå og brugt den til bogen. Det bærer den præg af. Teksten er delt op i tre spalter på de store sider, med illustrationerne fordelt ind imellem, og mange steder ser man alt for tydeligt randene efter om-

støbningen. Hvis man var spydig, kunne man fristes til at sige, at bogen som sådan helt modbeviser sin titel.

En anmelder har kaldt bogen for »typisk museumsinspektørarbejde«, hvormed der ikke er ment noget godt, og han har anket over mangel på inspiration hos forfatterne. Man må dog sige, at det næppe havde været let at finde andre, som kunne have gjort det bedre. De kender som fagmænd begge deres stof, og de véd, hvad museerne indeholder. De har (heldigvis) ikke søgt at pynte bogen med inspirerede åndrigheder, men redegør solidt og nøgternt, uden at være kedelige, for det de skal. Flere hundrede fortrinlige fotografier illustrerer teksten, og billedunderskrifterne er meget oplysende og fyldige.

På de første sider fortæller Ramskou godt og livligt om håndværkskunsten i oldtiden op til kristendommens komme. Rækker af våben, smykker, redskaber, krukker osv. af sten, rav, ler, metal, træ afbildes som strålende eksempler på det, man formåede i fjerne tider. Forbløffende hvorledes næsten hver genstand virker kunstnerisk stærkt. Med glæde noterer man den plads, den fine metalskulptur i bronzealderen, dyre- og menneskefigurer, har fået.

Resten af bogen, fra romansk tid til nutid – i de fleste læseseres øjne vel nok den interessanteste del – har Hans Lassen overtaget. Tiden er skåret ud i stilperioder: romansk og gotisk tid, renæssance osv., og hver periode er igen opdelt i mindre afsnit om de enkelte håndværkere: tømrere, stenhuggere, murere, snedkere, guld- og sølvsmede, pottemagere, skrivere og bogtrykkere, skræddere osv. En del typiske eksempler på deres præstationer fremdrages, analyseres og illustreres. Det er klart, at det kun kan blive udpluk, og at mange håndværkere slet ikke kommer til orde. F. eks. savner man kunstmøbler, våbensmide, tinstøbere, kobbersmide, urmagere, glaskunstnere, skibsbilledhuggere, for blot at nævne nogle få.

Alligevel står hver tidsperiode stærkt og særpræget for læseren. Hertil hjælper især den indledning, Lassen har forsynet hvert kapitel med. I veloplagte, tit slående rigtige ord giver han hver stilperiode sit signalement og redegør for dens syntese. For den, der ikke er fortrolig med stilhistorie, er der meget at lære, og jeg vil tro, at også kyndige folk kan finde stof.

En bog om kunsten i håndværket må naturnødvendigt koncentrere sig om i hovedsagen at præsentere de bedste ting, der er skabt. Derfor kan det ikke nægtes, at det i det store og hele er højerestands møbler, huse, sølvstøbe, keramik, dragter osv., vi gøres bekendt med. Læseren sidder undertiden og tænker, at det ville have været ganske morsomt, om man oftere end det er gjort havde kastet søgelyset på dagliglivets småting og brugsgenstande op igennem tiderne, for også i dem findes der kunst – eller i hvert fald stil. Det lockende ved at studere forgangne tiders redskaber og genstande er nok, at man sanser, hvordan de hver for sig fuldt og helt er udtryk for deres tid, uanset om man er vant til at tilkende dem kunstnerisk værdi eller ej. Hvad er i det hele taget kunst (som Storm-P. sagde)? Hvem tør fastlægge retningslinjerne for en vurdering af en tings højere eller lavere kunstindhold? Vi véd jo dog alle, at kunstbedømmelsen svinger voldsomt efterhånden som årene går. Er en reel hammer med dejligt hoved og skaft i sig selv mindre værd end f. eks. en stol eller en sukkerskål? Vor tids sværmeri

for formgivning skulle give os forståelse for andre udtryksformer i en ting end den vedtagne, p. t. gældende æstetiske. I ældre tid kendte man så sandelig også formgivning, selv om dette ord ikke var opfundet. Det vidner hver side i bogen om.

Det er almindeligt i enhver kunst-, kultur- og litteraturhistorie at beklage, at Danmark lå så langt i yderperiferien af den europæiske kultur, at vi ikke formåede stort mere end at humpe bagefter de andre kulturskabende nationer og kun en sjælden gang nåede op ved siden af dem. Det fortæller Lassen os om i hvert kapitel, og det er selvfølgelig rigtigt set ud fra det vedtagne synspunkt. Men han kan heldigvis alligevel ikke skjule sit velbehag ved og sin kærlighed til den danske håndværkskunsts frembringelser. Den er måske ikke banebrydende, den kan betegnes som provinsiel, borgerlig, forsinket – men hvor er den alligevel dejlig. Ellers var det da ikke til at holde ud. Man opererer i kunsthistorien med et sæt fastslåede forestillinger, om hvilke nationer der har været førende i forskellige perioder, hvilke idealer man rettelig har burdet følge (men altså for vort vedkommende beklageligt nok ikke altid har fulgt), og hvad der er det bedste, der er præsteret inden for hver tid. Og helt forkert er det heller ikke. Men spørgsmålet er, om man alligevel ikke for meget har haft skyklapper på, kort sagt om der ikke er andre lige så vægtige kriterier, man kan opstille. Som f. eks. håndværkerens sans for materialet, formen, dekorationen, brugshensigtsmæssigheden, eller måske endda hans individuelle løsning af opgaven og hans kærlighed til arbejdet, som den giver sig udtryk i det. Kan dette ikke være lige så værdifuldt, som netop om han har formået at opfylde en bestemt stilforms knæsatte love? Den »høje« kunsts frembringelser har beskæftiget kunsthistorikere og museumsfolk i mange år. Måske ville det være en frugtbar opgave for fremtiden at se på den »lavere« dagligdags kunst, som vore museer er fulde af, og som omgiver os i hverdagen, og analysere dens værdier uden at skele til, om den er mer eller mindre stilren i international målestok. Hver nation har sin måde at fortolke sin tids idealer i kunst, form og ornament på, og det kan vel siges at være et spændende studium at undersøge hvordan. En redegørelse for det vidunderlige, vi kalder tidens stil, og som præger hver tidsalder i alle dens ytringsformer, er en tillokkende ting. Derved går vi selvfølgelig ud over den egentlige kunsthistorie og ind i bl. a. kulturhistorien, men gør det egentlig noget? Kan kulturhistorien i virkeligheden udelades?

For nu at vende tilbage til bogen efter disse bemærkninger, må det siges, at en bog om håndværkskunst ikke nødvendigvis behøver at blive en bog om kunsthåndværk, men det er naturligt, at den nemt bliver det, og det har sikkert også været meningen med den foreliggende bog. Som festskrift til håndværksrådets jubilæum er den udmærket, fordi den giver en dokumentation af dansk håndværks høje stadi i al den tid, der har levet mennesker i landet, og det er en tilfredsstillende at se det skildret af så sagkyndige forfattere.

Fyldige person- og sagregistre gør bogen nyttig som opslagsbog.

Brugsforeningsbevægelsen før århundredskiftet

PREBEN DOLLERUP: BRUGSFORENINGERNE 1866–96. Sociale, økonomiske og politiske undersøgelser i de danske brugsforeningers historie fra 1866 til 1896. Det danske Forlag, 1966, 367 s. 45 kr.

Bogen er at betragte som et jubilæumsskrift. Den er udsendt i anledning af 100-året for H. C. Sonnes oprettelse af den berømte »Thisted Arbejderforening«, der almindeligvis betragtes som brugsforeningsbevægelsens begyndelse her i landet. Helt galt er dette jo ikke, men faktisk havde diskussionen, inspireret fra England og Tyskland, stået på siden begyndelsen af 1850-erne, tilløb var allerede gjort i København, og den første levedygtige brugs var i virkeligheden fabrikant Julius Galsters »Nørresundby Indkøbsforening«.

Der gøres i bogen grundigt rede for disse forhold, som dog ikke forrykker jubilæumsåret, og det spændende er da netop også redegørelsen, der straks fortæller, at der ikke er tale om noget almindeligt jubilæums- eller festskrift. FDB og den nuværende økonomiminister fortjener tværtimod tak og anerkendelse for at have villet markere jubilæet med en bekostelig og seriøs historisk undersøgelse af brugsforeningernes første bevægede årtier. Hvor sjældent noget sådant forekommer, fremgår jo bl. a. tydeligt af de industri- og handelshistoriske oversigter, der er bragt i Fortid og Nutid.

Lad os håbe, at FDBs eksempel kan være med til at danne skole. Med Dollerups bog i hånden skulle der være muligheder for at agitere for en ordentlig historisk standard for jubilæumsværker. Selv om dette skrift fylder mere end 360 sider med tilhørende noteapparat, som normalt ikke tynger jubilæumsskrifter, men til gengæld savner de sædvanlige jubilæumsillustrationer og andet prestigeudstyr, er der dog fra ethvert synspunkt tale om mere umiddelbar spændende læsning end normalt er i sådanne tilfælde.

Forfatteren har gjort sit til, at bogen ikke bare er væsentlig, men også underholdende. Han har som baggrund for skildringen af brugsforeningsbevægelsens vækst indenfor hver af de perioder, han har fundet frem til, bestræbt sig på at holde periodens alment politiske, økonomiske og sociale baggrund klar, og han drager hele tiden omsorg for at sætte brugsforeningsrørelsen på plads, ikke bare i den økonomiske udvikling, men også i tidens sociale og politiske debat. Vi får at vide, hvordan godsejerne ude i landet og i regeringen, de konservative købstadsborgere, gårdmændene i Venstre samt socialisterne i København så på brugserne, deres muligheder og formål. Af gode grunde får vi desværre mindre at vide om, hvad menige medlemmer og i det hele taget menigmand ude omkring ønskede og forestillede sig, men vi kan altså følge en række politiske strømninger omkring bevægelsen: Vi ser den konservative paternalisme, der i 60-erne og 70-erne i brugserne så et af midlerne til at bekæmpe det truende og kostbare fattigproblem. Det var selvhjælpsprincippet på linie med sygekasser og spareforeninger. Man håbede at hjælpe de fattige ved at mindske deres udgifter, lade dem betale kontant, lære dem sparsommelighed og højne deres moral, syns-

punkter som i samtiden gik igen allevegne, hos nationaløkonomer og i agitationen for oprettelse af fattiggårde ude i sognene. Ifølge den akcepterede økonomiske teori kunne lønningerne nemlig ikke bringes til at stige over existensminimum, hvorfor der da også var en vis logik i, at Pios socialister – i øvrigt uden held – søgte at afvise brugsforeningerne for arbejdernes vedkommende. Derefter ser vi, hvordan bevægelsen i 80-erne ude i sognene bliver gårdmandsdomineret, idet brugsforeningsbevægelsen da falder sammen med den øvrige andelsbevægelse, landbrugskrisen, driftsomlægningerne og de deraf følgende ændringer i landboernes forhold til købmanden i byen. Brugsforeningernes gennembrud i byerne og socialdemokratiets endelige accept af bevægelsen, når bogen ikke frem til, fordi denne del af historien ligger efter 1896.

Der redegøres grundigt for den interessante politiker Hans Jensen Dønnergaards forsøg på at anvende brugsforeningsbevægelsen som et politisk instrument for venstrebøndernes kamp mod højres købstadsborgere. Midlet skulle være det, der senere blev fællesforeningen, og beretningen om hans offensiv og sammenbrud er spændende, men da han var direkte og agitatorisk bliver det dog en skævhed i fremstillingen, at det ikke rigtigt er til at se, hvad hans modstandere stod for udover en ængstelig vedholden ved velkendt praksis og for Severin Jørgensens vedkommende et personligt bestemt magtstræb dækket ind med en dreven taktisk sans.

Bogen mangler et forsøg på at vurdere brugsforeningernes andel i det almindelige opsving i detailhandelen, der fandt sted. Et sådant forsøg kunne måske have fortalt os mere om baggrunden for brugsforeningsbevægelsens vækst, end vi ellers får at vide. I hvor høj grad er brugernes udvikling f. eks. faldet sammen med landbrugets overgang fra naturaløkonomi til pengeøkonomi? Og hvad kan i denne forbindelse læbælteproblemet fortælle os? Når det kommer til stykket: hvor stor betydning må vi så tillægge det faktiske besvær med i hestevogn at køre fra de yderste sogne i læbæltet til købstaden, når besøgene hos detaillisten blev stedse talrigere?

En anden alvorlig indvending er nok den brug, der er gjort af dagblade som kilde. Der er anvendt stor umage på at bearbejde oplysninger og indlæg fra periodens dagspresse. Ingen der vil bidrage til denne periodes historie vil da heller kunne komme uden om dagspressen, men det er en kilde, der skal benyttes med megen varsomhed. Til mange formål lader pressen sig faktisk bedst benytte, når dens oplysninger kan sammenholdes med andet materiale fra tiden. Alle kender endvidere pressens tendens til at gøre en fjer til fem høns. Dollerup fremfører selv gode eksempler på, at sådan forholdt det sig også i datiden, dersom det passede ind i krammet. På den anden side skal den foreliggende bogs læser være meget opmærksom, for ikke at komme for skade at gøre noget, der faktisk bare har været en fjer i en lokal avis, til en rugehøne, der har spredt vingerne ud over hele landet. Og det er selvfølgelig fremstillingens fejl.

Alt i alt er der gennemgået et omfattende trykt materiale, men begrænsningen til trykte kilder kommer desværre til at betyde, at vi får grumme lidt at vide om de faktiske forhold og problemer ude i de enkelte foreninger, deres medlems-

sammensætning, ledelsesforhold, omsætning osv. Der har her ikke været trykte forlæg af værdi at bygge på, og der har måske ikke været muligheder for at gå længere i undersøgelsen end sket er. Kedeligt er det dog, at forfatteren flere steder opgivende konstaterer, at her kan vi ikke komme længere. Det kan vi nemlig, dersom vi benytter de muligheder, arkiverne byder på.

Her skal blot nævnes nogle eksempler på, hvad landsarkiverne kunne have ydet, og det måske endda uden særlig omfattende arbejdsindsats. Dollerup omtaler selv næringsloven af 1873 og det indskærpende cirkulære til amtmændene af 13. nov. 1885 om anmeldelsespligt m. v. Nogle hurtige kontrolopslag i amternes og herredsfogedernes journaler omkring de to datoer fortæller, at her ligger meget oplysende materiale gemt. Dette gælder f. eks. for Præstø amt. Dollerup anfører selv adskillige retssager i forbindelse med brugsforeninger, det være sig på grund af indre forhold i foreningen eller foranlediget ved købmænds indgriben og klager. De pågældende sager kan skam nok være værd at finde frem i 1. instans, hvor der som bilag ofte ligger allehånde oplysninger om mange af de forhold, vi nu savner at få belyst.

Ofte har uddelere måttet afskediges af den ene eller den anden grund, og foreninger er undertiden blevet opløst. Sådanne forhold førte ofte til retssager med dertil hørende bilag og oplysninger. Hvad angår ældre foreninger eller tilløb til foreningsdannelser kan i visse tilfælde henvises til godsarkiver, som har vist sig at indeholde en del.

Et sådant socialt baggrundsstof savnes stærkt i fremstillingen, der af den grund ikke er i stand til at fortælle os, hvor svært det faktisk var at sætte en levedygtig brugs i gang ude omkring, og hvorfor man f. eks. måtte være så tilbageholdende overfor den Dønnergaardske offensiv i 80-erne.

Men tilbage står en klar og instruktiv oversigt over visse hovedlinier i en væsentlig bevægelse. Bogen kan derfor give vejledning og retning for videre undersøgelser indenfor emnet, som endnu har meget at give til forståelsen af denne periodes historie. Forudsætningen er imidlertid solide lokalhistoriske undersøgelser af enkelttilfælde, hvis spor er at finde i bl. a. arkiverne fra herredsfogeder, amter, godser og indenrigsministerium foruden naturligvis i dagspressen, der ofte har behandlet lokale brugsforeningsproblemer. Den foreliggende bog bærer præg af, at dette lokalhistoriske arbejde ikke er gjort, men den viser også, hvad der kan gøres.

Andreas Jørgensen

En røst fra fortiden

ADMIRAL HENRI KONOWS ERINDRINGER 1877–1927. Bd. 1–2, Udg. af Jysk Selskab for Historie ved Tage Kaarsted. Aarhus 1966–67. 384 + 372 s. Indb. 68 kr.

Udsendelsen af admiral Konows erindringer var imødeset med en vis forventning, og læseren skuffes heller ikke. Konow, der i mundtlig fremstilling var en vel-talende mand, har også med pennen i hånden ordet i sin magt. De udgivne erindringer omfatter kun en del af det omfattende manuskript. Erindringerne fra barndomsårene og bemærkningerne om hans slægt er udeladt. Det trykte omfatter kun perioden fra han som 15-årig startede sit sømandsliv og slutter i 1927, 12 år før hans død. Manuskriptet omfatter 1108 maskinskrevne foliosider. Det blev skrevet i årene fra omkring 1920 indtil 1931, men også indenfor det udgivne stof har Tage Kaarsted fundet det nødvendigt at udelade ret væsentlige afsnit, der dog kan suppleres med Konows tidligere udgivne rejseskildringer i bogen »Fra Asiens Farvande«, 1893. I betragtning af, at Konows svigerfar var arkæologen J. J. A. Worsaae ville en museumsmænd med interesse have gjort sig bekendt med Konows bemærkninger om denne betydelige personlighed, men herom leder man forgæves.

Konow havde en skarp hukommelse og støttede sig desuden til omfattende dagbogsoptegnelser. Udgiveren hævder, at der er grund til at have tillid til hans nøjagtighed, men alt er naturligvis set igennem hans briller, og iøvrigt fremhæver Tage Kaarsted i sin disputats (bl. a. kap. 27, note 42) eksempler på erindringsforskydninger hos Konow.

Af afstamning, opdragelse, livsindstilling og sit hele livsforløb er Konow aristokrat, og det præger i højeste grad hans skildring. Hans oldefar var en mecklenburger, som nedsatte sig som købmand i Bergen i 1766. Familiefirmaet, der førtes videre af hans sønner, blev et af Norges førende handelshuse. To fjerne slægtninge, Eidsvoll-manden Thomas Konow og Gabriel Hesselberg, var begge admiraler i den norske flåde, og de kom til at spille en stor rolle for Henri Konows valg af erhverv. Farfaderen August Konow flyttede i 1860 til København, hvor han om vinteren boede på sin ejendom i Amaliegade 13, hvor Konow blev født, og om sommeren på landstedet villa »Konow« i Springforbi. Dermed blev også Henri Konow knyttet til det aristokratiske, københavnske borgerskab, og der forblev han al sin tid.

Erindringerne omfatter de områder, hvor han fik sin virksomhed: flåden, tilknytningen til hoffet, især som følge af hans lærerforhold til prins Carl, den senere kong Haakon af Norge, hans togter til Dansk Vestindien, hvor han tilendebringer den danske administration som øernes guvernør samt endelig hans deltagelse i det politiske liv som medlem af ministeriet Liebe i påskedagene 1920. Dette sidste kom kun til at dreje sig om få dage, men samler alligevel på grund af situationen og disse timers dramatiske forløb en god del af opmærksomheden om hans person.

Konow startede i flåden i 1877–78 som frivillig lærling på togter med fregatten »Jylland« og korvetten »Dagmar«, hvorefter han via Bokkenheusers kursus i årene 1879–83 gennemgik Søofficersskolen, som han forlod som nr. 1 på sit hold. Hans omtale af Søofficersskolen er langt fra uden kritik. Han taler om den 16 timers lange skoledag i de skumle lokaler med pædagogik efter princippet kæft, trit og retning, den stærkt indskrænkede bevægelsesfrihed, de hårde straffe for ringe forseelser, men han giver alligevel en sympatisk bedømmelse af både skolechefen og lærerne, ligesom han iøvrigt i sine omfattende skildringer af flådens forhold bestræber sig på at være retfærdig i sin kritik. Han kritiserer ofte personer og forhold i flåden, men kun i få tilfælde er hans kritik uden reservation. En kort orlov benytter han til et togt med faderens dampskib, hvor han forbavsedes over den store forskel mellem de forskellige grupper ombord på et koffardiskib, hvor kaptajnerne f. eks. overhovedet ikke taler med styrmændene, helt forskellig fra forholdet mellem chefen og hans officerer på et orlogsskib.

I den danske flåde sker det ofte, at officerer, der findes egnede til en karriere, opnår orlov for at søge videre uddannelse i fremmede flåder. Det skete også for Henri Konow, der sammen med Hector Kier i 1886 og de følgende år gik i fransk tjeneste. Konow var en sprogbevælselse, og han betjente sig snart af det franske sprog som en indfødt. Han giver en lang og levende skildring af forholdene i den franske flåde, hvis artilleri han finder fremragende. Livet i mes-serne blandt officerskollegerne finder han tiltalende. Han omtaler de forskellige officerstyper og har en meget positiv vurdering af både underofficerer og mand-skab, blandt hvilke mange er analfabeter, men desuagtet kan yde et arbejde, der aftvinger respekt. Han giver også en indgående karakteristik af de hinanden afvigende egenskaber hos franskmænd fra Frankrigs forskellige egne, et træk som vi i vore dage erindres om ved iagttagelse af de Gaulles forhold til Bretagne. Konow kom med Indokinaeskadren i 1889–90 og uddannedes på skydeskole-skibet »Couronne«. Han erkender, at han senere i livet i mange retninger levede på det grundlag, han her fik som søartillerist. Hans kritik overfor den danske flådeledelse går især ud på, at man ikke følger med i den moderne udvikling og til chefposter ikke har opmærksomheden tilstrækkelig henvendt på at finde folk, der kan føre udviklingen fremad. Han har navnlig megen foragt overfor skrive-bordschefer. Hans sarkasme går især ud over marineminister Jøncke og admiral Rechnitzer.

Et interessant afsnit behandler hans lærerforhold til prins Carl. Han krævede her ikke blot at være attachéet prinsen og udnævntes derfor til guvernør for denne. Han ønskede derved at undgå andres indblanding, og han gik med alvor ind for opgaven. Prinsen havde i 1890 fået særdeles ringe karakterer på Søoffi-cersskolen, men ved lærerens indflydelse og et godt samarbejde mellem lærer og elev lykkes det prins Carl i 1893 at afgå fra skolen med et hæderligt resultat. Konow kom i denne periode i et nært forhold til kongefamilien og fik et livslangt venskabsforhold til kong Haakon. I 1894 ledsagede Konow Christian IX og prins Valdemar til zar Alexander III's begravelse og zar Nikolajs bryllup. Hans tem-

melig kritiske skildringer af personer og forhold i Rusland er værdifulde for forståelsen af den senere udvikling i Rusland.

Til Dansk Vestindien kom Konow adskillige gange både som officer og skibschef og blev under det sidste togt i 1917 guvernør, i hvilken egenskab han med stor sorg, men med megen pligtfølelse for opgavens alvor afleverede øerne til U. S. A. på værdig vis. Hans bedømmelse af vestindiske forhold er interessant og kan ikke forbigås af interesserede i studiet af disse. Han er ingenlunde negrene fjendtlig stemt, men anser dem for en lavere race, og deres frihedsbevægelse forstår han ikke. Især er han kritisk overfor Hamilton Jackson og for de kredse i Danmark, der søger udveje for en afspænding. Baggrunden for salgsforhandlingerne kender han ikke, skønt man ellers skulle synes, at det måtte være muligt på det tidspunkt han skrev sine erindringer. Derved bliver hans vurdering særdeles ensidig.

På samme måde gik det naturligvis også med hans medvirkning under påskekrisen i 1920. Han havde ingen forståelse af den folkelige udvikling i Danmark. De radikales og socialdemokraternes ønske om indskrænkninger i det militære apparat var ham naturligvis inderligt imod, ligesom hans hele indstilling måtte bevirke, at han nødvendigvis måtte tilhøre den kreds, som ønskede ministeriet Zahles afgang, men han tilhørte ingen kamarilla, og han var tilstrækkelig klart-seende til at medvirke til at hindre, at en rabiat personlighed som oberstløjtnant Erik With blev medlem af Liebes regering. Konows deltagelse i ministeriet var utvivlsomt først og fremmest bestemt af kongens ønske om ministeriet Zahles fald. Derfor blev han både skuffet og krænket, da kongen i forhandlingerne på Amalienborg natten mellem den 3. og 4. april efter megen vaklen frem og tilbage krævede ministeriets tilbagetræden samme nat, skønt kun tre af ministeriets medlemmer var tilstede. Konow udtalte direkte til kongen, at denne ikke en anden gang kunne få »hæderlige og dygtige mænd til at hjælpe sig i en kritisk situation«. Ministeriet havde betragtet sig som et forretningsministerium, men som de øvrige ministre forstod Konow ikke, at de i høj grad også manøvrerede på den politiske arena. Det hele forhold er behandlet og klargjort i Tage Kaarsteds disputats. Dette afsnit af hans erindringer er værdifuldt for at danne sig et indtryk af begivenhederne, men afslører også forfatterens begrænsning overfor opgaven. Det er næsten som om hans synspunkt overfor socialdemokrater var det samme som overfor negrene i Vestindien. Det afspejler sig bl. a. i hans bemærkning om, at under forhandlingerne på Amalienborg interesserede det ham »at støde på disse mennesketyper, der spillede en så fremtrædende rolle i de kampe, vort lille danske samfund var ude for«. Især mishagede Nina Bang ham utroligt, og han har øjensynlig slet ingen forståelse for, hvorfor »disse mennesketyper« måtte reagere som de gjorde. 4–5 år senere morede det københavnske borgerskab sig over, at undervisningsminister Nina Bang halede Borgbjerg i kjoleskøderne, da han under en festforestilling i det kongelige teater rejste sig under afsyngelsen af »Kong Christian«. Begivenheden kom i Blæksprutten, ligesom vist også påskebegivenhederne i 1920 fik deres muntre karakteristik her, men begivenhederne

under påskekrisen 1920 fordrede med rimelighed et mere nuanceret og afbalanceret syn hos hovedaktørerne. Det forhindrer ikke, at man med megen interesse læser Konows erindringer, der er en udmærket miljøskildring og på godt og ondt afspejler en tidsepoke.

Knud Klem

Historiske noter indeholder bidrag fra: professor, dr. phil. Kristian Hald (K.H.), arkivar, mag. art. Grethe Ilsøe (G.I.), bibliotekar, cand. mag. Harald Ilsøe (H.I.), museumsdirektør, cand. mag. Knud Klem (K.K.), overinspektør, dr. phil. Holger Rasmussen (H.R.), arkivar, cand. mag. Hans H. Worsøe (H.H.W.) og redaktøren (usigneret).

At vide, hvad man ikke ved . . . – dette paradoks, som Piet Hein karakteriserer så overrumplende i et af sine gruk, har i forbindelse med metodiske problemer været drøftet i et seminar ved det norske Institut for Fredsforskning. Forskningsassistent Tord Høvik har i tilknytning hertil i Norsk historisk tidskrift (1968, s. 213–19) skrevet en artikel om »Uvitenskap og metode«. Han understreger heri, at en oversigt over vor viden om f. eks. det norske middelaldersamfund, må sættes i relation til det vi *ikke* ved om det, og forsøger at vise, hvorledes man ved hjælp af en kombination af 2 koordinatsystemer (et, der viser data-tætheden i tid og rum, og et, der viser tætheden inden for en nøjere angivet (samfunds)struktur) kan kortlægge uvidenheden.

G.I.

Lokalhistorisk status. I Heimen (bind XIV hft. 5) gør redaktøren, dr. philos. Rolf Fladby status over de sidste 10 års lokalhistoriske arbejde i Norge, og det er imponerende resultater, man har nået. I perioden er udkommet 218 bind

lokalhistorie, fordelt med 106 bind gards- og ættheorie, 79 bind bygdehistorie, 24 bind byhistorie (svarende til et bind for hveranden norsk by) og 9 bind regionalhistorie. I artiklen diskuteres flere principielle problemer såsom finansiering, rekruttering af forskere og lokalhistoriens placering i skolearbejdet. Om forholdet mellem rigshistorien og lokalhistorien konkluderer forfatteren: »Den som vil koncentrere sitt arbejde om året 1905 i norsk historie, og den som skriver en virkelig verdifuld by- eller bygdehistorie arbejder mot samme mål. Bare kvaliteten avgjør hvilket arbeid som er det verdifulleste.«

H.H.W.

Det etnologiske perspektiv var Nils-Arvid Bringéus' tiltrædelsesforelæsning, da han overtog professoratet i folklivsforskning ved Lunds universitet, og den er nu trykt i Rig 1968:2. Bringéus viser her – først og fremmest ud fra svenske forhold – hvordan dette perspektiv har ændret sig gennem tiden fra et fortidsperspektiv (eller som han også kalder det: et dybdeperspektiv) over mod et nutidsperspektiv med hovedvægten lagt på feltundersøgelser med direkte iagttagelser af nutidsforhold. Han fremhæver her stærkt nylig afdøde professor Sigurd Erixons betydning, som også har været kraftigt mærkbar i Danmark. En kombination af de to synspunkter giver mulighed for ikke blot at tegne en given kultursitua-

tion, men at fremstille selve kulturforandringen, hvad forf. kalder det kulturhistoriske perspektiv. Bringéus har ved tidligere omfattende videnskabshistoriske undersøgelser kvalificeret sig ualmindeligt vel til at udtale sig om emnet, og artiklen er i høj grad velegnet for enhver, der vil vide besked med etnologiens stilling.

H.R.

Folkevisestudier. Sidste dobbeltårgang af Budkavlen (XLV–XLVI, 1965–67) indeholder to folkeviseafhandlinger: Otto Andersson. Uppreppningsstrofen i levande balladtradition og Ulrika Wolf, Jungfrun i hindhamm, der er af interesse for dansk folkeviseforskning. Af vigtighed i den første afhandling er især omtalen af Rosengaardvisen (DgF 124).

K.H.

Skånsk fiskeri- og Søfartshistorie er behandlet i de senere skånske historiske årbøger. I Kullabygd XLII, 1969 findes redegørelser for sildefiskeriet, Höganäs havns og skibsfarts samt Vikens søfarts historie og navnlig er »Kring Kärnan« 1968 helliget søhistorien. Jan Davidsson fortæller om fiskeri og søfart i Råå. Skildringen er ikke videnskabeligt underbygget og er uden notestof, men hviler på indsamlet traditionsstof og kendskab til personer og milieu. Der fortælles både om fiskerlejet og havnen, fiskernes boliger og levevis, fiskeriformer og fartøjstyper, lurrendrejeri, smugleri m. m. Dertil kommer et stort afsnit om den svenske »Havets almuemaler«, havnefoged Lars Petter Sjöström. Uden at være kunstner minder han om vor egen Jacob Petersen og har som han god evne til at gengive de forskellige, nu forlængst historiske sejlskibe: jagter, galeaser,

skonnerter m. m. I årbogen findes et katalog over de mere end 200 skibsportrætter af Sjöström, der findes i svenske museer og andre institutioner. Han er også repræsenteret i Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg. I tilslutning til disse søhistoriske emner giver Gunnar og Bo Bergström en fyldig fremstilling af toldforvalterne i Häl-singborg 1658–1900. Der er talrige illustrationer til alle afsnit. Da søhistoriske emner er stedmoderligt behandlet i vore af søen iøvrigt meget afhængige kulturer, er det velgørende at få disse fyldige og gode redegørelser.

K.K.

Svensk byhistorisk forskning. Stadsarkivaren i Stockholm, fil. dr. Carl-Frederik Corin har i Heimen (bind XIV hft. 5) offentliggjort en kort historisk oversigt over svensk byhistorisk forskning. En vigtig milepæl var Nils Ahnlunds grundlæggelse i 1919 af Svensk stadshistoriskt förbund, der siden 1920 har udgivet Stadshistorisk Revy, der er en byhistorisk bibliografi, og har foretaget systematisk registrering af byhistorisk arkivstof. Endelig bemærker man, at Stockholm by økonomisk bidrager til et professorat i byhistorie ved Stockholms universitet. Medens der efterhånden er udgivet et stort antal bymonografier, efterlyser Corin synteser og kildepublikationer. På dette punkt synes Danmark og Sverige altså at være ligestillet, medens Sverige på det organisatoriske område er foran.

H.H.W.

Under titlen *Personhistoriska källor i dataåldern* redegør førstearkivar Elsa-Britta Grage i Personhistorisk tidskrift 1967, s. 198–205 for omlægningerne

1947 og 1967 af kirkebogsføringen i Sverige. Det for personalhistorien vigtigste ved nyordningen i 1947 er indførelsen af den såkaldte församlingsliggaren, bestående af udførlige personstandsakter over alle i menigheden kirkebogsførte personer med oplysninger om bl. a. navn, køn, fødselsdag, personregistreringsnummer, erhverv, nationalitet, trosbekendelse, dåb, konfirmation, oplysninger om forældre, tidspunkt for ægteskabs indgåelse og opløsning, ægtefælles navn, fødested, fødselsdag og personregistreringsnummer, børn med oplysning om køn, fødselsdag, personregistreringsnummer, navn, fødested og navn på den anden af forældrene, desuden oplysning om flytning, diverse andre antegnelser (adoption, umyndighedserklæring o. s. v.), dødsdato, dødsårsag ifølge dødsattest samt udvandring.

Ændringen i 1967 er et led i omlægningen af personregistreringen med henblik på overgang til automatisk databehandling og en deraf nødvendiggjort nøjere integration af kirkebogsføring, folketælling og skatteligning. Uden at opregne enkeltheder kan man med forf. konkludere, at reformerne indebærer en forbedring af det personalhistoriske kildegrundlag, der er blevet både udførligere og mere systematisk opbygget. Forf. gør desuden opmærksom på, at der som følge af den maskinelle bearbejdelse af grundmaterialet tillige er opstået en ny type kilder, der gør det muligt at tage hidtil uoverkommelige emner op til videnskabelig behandling.

G.I.

Filigranologi er den lærde betegnelse for videnskaben om vandmærker. I (Svensk) Historisk Tidsskrift 1968 nr.

4 giver Gösta Liljedahl en oversigt over de sidste 10 års litteratur om dette emne og om papirhistorie.

Excerpta Historica Nordica er et værk der indeholder resuméer eller andre oplysninger om de væsentligste historiske arbejder – bøger og tidsskriftsartikler – der udkommer i Norden. Bind 5, udkommet 1968, dækker årene 1961–63. Et sådant oversigtsarbejde er selvsagt særdeles nyttigt, og man må ønske at chefudgiveren, landsarkivar Jens Holmgaard, snart har et nyt bind parat. Måske burde de finske bidragydere skrive lidt mere kortfattet. Det finske afsnit er dobbelt så langt som hvert af de øvrige landes, men er det der behandler de færreste bøger og artikler.

Register til Heimen. Register er altid nyttige – i mange tilfælde endog uundværlige, og derfor bør enhver udgivelse af registre og indholdsfortegnelser hilses med glæde. Dette gælder også det register til det norske lokalhistoriske tidsskrift *Heimen*, årgangene 1922–66 (bind I–XIII), som er udarbejdet af Norsk Lokalhistorisk Institutt ved K. Frøyset og udsendt på Universitetsforlaget i Oslo 1968. Registeret er delt i tre dele og ordnet efter forfatter, topografiske områder og emner. Det skulle således være nemt at orientere sig i det. Det er inspirerende at blade i registeret, og gang på gang får man lyst til at slå tilbage i de gamle årgange og læse om dette eller hint. Her er nogle smagsprøver: Stein Tveite: »Overgangen fra lensstyre til embetsstyre i Noreg (1500–1700)«, Fr. Scheel: »Arkivene og lokalhistorien«, Knut Kolsrud: »Etnologi, sosiologi og lokalhistorie«, S. Mei-

dell: »Historien innenfra – ætt, gård, grend«, E. Bull: »Arbeidernes plass i historien«, Johan Hvidtfeldt: »Hvilke emner skal lokalhistorikeren behandle« osv. osv. Endelig skal det nævnes, at den lange række anmeldelser, der også findes i emneregisteret, kan benyttes som en første bibliografisk orientering.

H.H.W.

Svensk historisk bibliografi fungerer næsten som et urværk. Godt to år efter at boghøsten er i hus foreligger årsbibliografien – udgivelsestidspunktet varierer kun få dage. Dertil kommer så med mellemrum 15-års bibliografier, den sidst udkomne dækker perioden 1936–50. Disse værker har selvfølgelig især interesse for den der beskæftiger sig med dansk-svenske forhold eller de skånske landsdeles historie. Men også rent danske værker er taget med, så mange vil være godt hjulpet med de grundige, svenske bibliografier, især for litteraturen efter 1947, hvor vi hårdt savner fortsættelsen af »Bruun«.

Festskrifter. Mens man i Danmark længe har savnet en fortegnelse over de mange afhandlinger der gemmer sig i fest- og jubilæumsskrifter, har Sverige allerede fået sin festskriftbibliografi nr. 2, Rosa Malmström: *Svensk festskriftsbibliografi 1936–1960*, 1967. I en morsom og instruktiv artikel i tidsskriftet *Rig* (1969 s. 1–17) kauserer kirke- og boghistorikeren Hilding Pleijel i denne anledning over »Den svenska festskriftfloran. En samlare botaniserar og kommenterar«.

H.I.

H. K. Kristensen-bibliografi. 30 år som årbogsredaktør hører til sjældenhederne, hvis det da ikke er helt enestående.

Men det enestående passer godt i dette tilfælde, for det drejer sig om fhv. førstelærer H. K. Kristensen, der i 30 år har redigeret »Fra Ribe Amt«, som han har præget med sit ubetingede krav om kvalitet. I årbogen 1968 hyldes han af kollegerne i redaktionen og samtidig bringes en bibliografi over H. K. Kristensens trykte arbejder i perioden 1923 til 1968. Selvom de flere hundrede avisartikler ikke er medtaget, løber de registrerede arbejder op til 233 numre, hvortil altså skal lægges redaktionen af 30 årgange »Fra Ribe amt«. Vi siger tillykke og ønsker mange gode arbejdsår endnu til den flittige redaktør.

H.H.W.

De sidste årgange af Norsk historisk tidsskrift indeholder en række kortere anmeldelser af danske historiske arbejder. Mest indgående er professor Sverre Steens anmeldelse af tredje og sidste bind af Axel Linvalds Christian VIII-biografi, *Christian VIII. Før Eidsvoldsgrundloven* (1967, s. 301–07). Cand. philol. Olav Riste behandler under ét de to sidste bind af (Politikens) *Danmarks historie, 1913–65* (Erik Rasmussen og Frantz Wendt) og Viggo Sjøqvists bog om *Danmarks udenrigspolitik 1930–40* (1968, s. 82–86). Udgivelsen af *Resens Atlas: Århus stift* ved Helge Søgaard omtales af dr. philos. Sigurd Grieg (1968, s. 246–48) og *Dansk historisk bibliografi 1913–42*, vol. I–II, ved Henry Bruun af fakultetsbibliotekar John Brandrud (1968, s. 363–64). Cand. philol. Grethe Authén Blom knytter kommentarer til *Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen* (1968, s. 172–79), og Vello Helks disputats om »Kloster-Lasse«, *Laurentius Nicolai Norvegus S. J.* an-

meldes af dr. theol. Johs. J. Duin. Endelig bliver tre af Dansk historisk Fællesforenings publikationer anmeldt i årgang 1968, henholdsvis s. 86–89, 90–91 og 249–56, nemlig Kristian Hald, *Stednavne og kulturhistorie* (professor Olav T. Beito), *Danske historikere 1965* (universitetslektor Ida Blom) og Iørn Piø, *Folkeminder og traditionsforskning* (mag. art. Ådel Gjøstein Blom).

G.I.

Aarboek for Foreningen til norske Fortids Minnesmærkers Bevaring er den lange og noget besværlige titel, der dækker over det norske riksantikvariats virksomhed, som i hver årbog får sin detaljerede gennemgang. Men ved siden heraf findes altid selvstændige behandlinger, som især vil interessere dem, der beskæftiger sig med byggekunst og rumdekoration. Det gælder i den foreliggende årgang 1966/67 især Arne Bergs redegørelse for embedsgården Lekve og dens bygningshistorie fra barok til rokoko og Roar Hauglids om byggeskikken i Glåmdalen ud fra nyt kildestof, fremdraget af Arne Berg ved gennemgang af 38 tingbøger fra perioden ca. 1630–1705.

H.R.

Danske kalkmalerier fra middelalderen er blevet registreret. Registranten findes i 3 eksemplarer der hver omfatter ca. 4600 illustrerede kort. Et eksemplar er tilgængeligt på læsesalen i Nationalmuseets 2. afdeling, ét findes på Institut for dansk Kirkehistorie og ét er forbeholdt igangværende undersøgelser.

Jeg er mør – sagde Sankt Laurentius da han blev stegt på risten, hvis man ellers kan stole på kalkmaleriet i Søn-

der Asmindrup kirke. Denne, og et væld af andre oplysninger, giver Niels M. Saxtorph i sin bog: *Jeg ser på kalkmalerier*. Forfatteren gennemgår alle kalkmalerier i danske kirker, og bogen er et storartet opslagsværk, som tilmed har en god indledning og et fortrinligt register, der omfatter kirker, personer, emner og motiver. Der er selvfølgelig fejl i enkeltheder og man skal ikke tro forfatteren, når han skriver at den vigtigste litteratur er nævnt under de enkelte kilder. Der mangler adskillige artikler og bøger, men det betyder dog så lidt i forhold til det meget, den ypperlige håndbog rummer. Man er – om ikke mør – så overvældet.

Med J. Chr. Sixhøj: *Viborg Katedralskoles dimittender 1630–1879*, Viborg 1968, har Viborg byhistoriske Arkiv ved Carl E. Jørgensen udgivet afdøde lektor Sixhøjs samlinger til Viborgstudenternes historie, opr. publiceret i Viborg Katedralskoles årsskrift 1962–68. Samlingerne er frugten af mange års arbejde og navnlig værdifulde p. gr. a. den udstrakte udnyttelse af utrykte kilder i landsarkivet i Viborg, hvoraf dog også følger at personer, hvis videre skæbne knyttedes til andre dele af landet end den nørrejske, behandles mindre fyldigt end nørrejyderne. Personalhistorikere vil nok kunne have ønsket et mere omfattende personregister, men bogen er under alle omstændigheder en for personal- og socialhistorikere givende publikation.

H.I.

Herredsinddelingen i Danmark har længe optaget forskningen og stillet den overfor interessante, men vanskelige problemer. I en indgående artikel i

(Svensk) Historisk Tidskrift 1968 nr. 2 behandler Stefan Söderlind disse spørgsmål i en europæisk sammenhæng. De ord der knytter sig til betegnelsen herred kan deles i to grupper, dels låneord og oversættelseslån fra det latinske forvaltningsprog i de merovingisk-karolingiske stater, dels benævnelser der er fremgået af herredets funktion som forvaltningsdistrikt. Herredsinddelingen forekommer i 3 former: den oprindelige i romerriget samt en tidligere og en senere på germansk grund. Efter dette går herredets historie tilbage til romerske kolonilæg 300 år før Kristi fødsel, hvor hvert anlæg (herred) deltes mellem 100 (120) soldater. Inddelingen kan følges i de merovingiske stater i 500-tallet, og efterhånden bliver herredernes karakter af tingområder tydeligere. De danske og svenske herreder er fra perioden 750–900. Hovedfunktionen synes overalt at have været den samme, nemlig retslig, men derved blev herredet også et lokalt forvaltningsdistrikt – således for eksempel i ledingsorganisationen. Sv. Aakjær søgte at vise at herredet oprindeligt bestod af 120 bol, og Söderlind giver ham ret – baggrunden er den romerske koloniinddeling, som altså nu har spillet en rolle i europæisk forvaltning i mere end totusind år.

Det er ikke uden betænkelighed professor Aksel E. Christensen har udsendt et fotografisk genoptryk af sin bog: Kongemagt og Aristokrati. Det er glædeligt at betænkelighederne blev overvundet, for bogen er nu, som ved sin fremkomst i 1945, en inspirerende gennemgang af væsentlige problemer i dansk middelalderhistorie. I nogle sup-

plerende noter har forfatteren taget stilling til en del af den litteratur der er fremkommet siden 1. udgaven.

Spændende perspektiver ved kirkebygning og købstadsgrundlæggelse er behandlet i Kuml 1968, udkommet 1969 som en hilsen til museumsinspektør Hans Neumann på hans 60-årsdag. Kjeld de Fine Licht skriver om Hasted kirke ved Horsens og fæstner sig navnlig ved et par nyopdagede enkeltheder i den anselige kirke. Det drejer sig om et muret pulpitur i vestenden og om resterne af to sidebygninger til koret. De er samtidige med kirkens opførelse og er vist enestående her i landet. Kirken dateres til tiden 1100–1150, og artiklens forfatter »føler sig fristet« til at mene, at byherren var en af de hirdmænd som kong Niels hjemsendte som bestyrer af kongeligt gods.

Viborgs oprindelse som by har tidligere været behandlet af Erik Levin Nielsen (jvfr. Fortid og Nutid bd. 23, side 200 ff.), som nu redegør udførligt for sine arkæologiske undersøgelser. Han søger at sætte sine iagttagelser ind i en europæisk sammenhæng m. h. t. middelalderkøbstadens oprindelse og samfundsmæssige forudsætninger. Bag bebyggelsens fremvækst i 1100-tallets sidste halvdel aner han »et vist samlende bebyggelsesmæssigt initiativ, som igen må hvile på en vis koordination af tidens økonomiske impulser.« Arkæologiske grunde leder til den opfattelse, at byens eksistens i den ældre valdemarstid mindre beroede på et jævnt pulserende handelsliv, end på religiøse, administrative og politiske kræfter, der periodisk samlede adel, gejstlighed og lægfolk i staden.

Københavns ejendomme 1377–1728. Generalmajor Ramsing samlede et kollectionskartotek med topografiske og personalhistoriske oplysninger om alle københavnske ejendomme inden for voldene og om deres ejere. Han fik selv udgivet materialet for 4 af kvarterernes vedkommende – Øster, Strand, Snarens og Vester. Efter hans død er arbejdet fortsat, først med udsendelsen af *Købmager*, og nu *Nørre kvarter*. Det er dr. Albert Fabritius der har taget udgiverbyrden på sig, og mange vil sende ham taknemlige tanker i den anledning.

Limfjordsfiskeriet før 1825 er titlen på den disputats overinspektør Holger Rasmussen forsvarede i december 1968. 1. officielle opponent var docent Olof Hasslöf og hans grundige opposition er trykt i *Nord-Nytt*, 1969 hefte 1. Hasslöf stiller den »menige almue« op mod storgodsejerne »der tilhørte rigets ledende kredse«. De sidste ord skal karakterisere den ret brogede kreds der ejede bundgarnsstaderne i Limfjorden. Hele systemet (i 1700-årene) kaldes »agrar-feudalisme« – og til dennes tvangsbånd henregnes »livegenskabet«! Modsætningen mellem samfundsgrupperne opfattes således mere grelt end vanligt er.

Fra Randers Amt 1967 og 1968 indeholder en større afhandling af stud. mag. Ole Halding om »Den store landbrugskrise fra 1818 til 1828« (1967 p. 22–71, 1968 p. 51–81). Det er en overordentlig grundig og veldokumenteret fremstilling af landbrugskrisens virkninger for godser og hovedgårde i Randers amt. Det var først og fremmest

de store landbrug, der kom i vanskeligheder på grund af deres større gældsbehæftelse (fideikommissar som regel undtaget, fordi de ikke frit kunne påtage sig gældsforpligtelser), da kornpriserne, bl. a. på grund af aftagerlandenes protektionistiske politik, faldt katastrofalt i disse år. Staten søgte ved de ekstraordinære lånefondes af 1818 og 1819, oprettet for provenuet af kostbare statslån i udlandet, at komme landbruget til hjælp, men uden større held. I Randers amt skiftede omkring 15 hovedgårde af ca. 55 ejer ved tvangsauktion i årene 1817–28, og muligvis kommer hertil andre former for tvangsafståelse. Forfatteren skildrer detaljeret krisens forløb for hver enkelt af de fallerede gårde og forholdet mellem fallitterne og de ekstraordinære lånefondes. I de godser i amtet, der måtte overtages af staten, havde denne et udestående på 300.000 rbd., og på dem, der snart blev afhændet igen, led staten et meget betydeligt tab. Lykkesholm solgtes således allerede i 1823 for et beløb, der lå 16.000 rbd. under statens formelle udestående. Ved godser som Skårupgård, Mejlgård og Katholm, der først afhændedes i slutningen af 1830-erne, gav salget tilsyneladende overskud, men forfatteren mener, at overskuddet i virkeligheden snarest er fiktivt, når der tages hensyn til rentetab og administrationsomkostninger i den lange årrække. Forf. kommer også ind på de sociale følger af tvangsauktionerne og statens politik over for låntagerne. Mange store landejendomme kommer i disse år i nye slægters besiddelse, men der er ikke tale om, at godsbesidderne tilhører andre sociale lag end tidligere. Derimod sker der i forbindelse med fallitterne en betydelig

udstykning og bortsalg af bøndergårde til selveje. Konklusionen er – på grundlag af forholdene i Randers amt – at landbrugskrisen var særdeles gennemgribende og voldsom, og muligvis af langt større omfang, end de fleste forfattere hidtil har regnet med.

K.H.

I Genforeningens tjeneste. Under denne titel og undertitlen »Sønderjysk Skæbne III« har Historisk Samfund for Sønderjylland som en selvstændig bog udgivet 3. bind af den tidligere amtsskolekonsulent i Tønder amt Nicolai Svendensens erindringer. De to første bind, »Sønderjysk Skæbne I–II«, der udkom i 1953, handler om årene indtil genforeningen, og det nu foreliggende, afsluttende bind fører skildringen frem til begyndelsen af 1930-erne. Det når ikke op på siden af sine forgængere, men må dog tillægges en betydelig interesse som værende forfattet af et medlem af den nationale inderkreds. Især skildringen af genforeningstiden og de første år under dansk styre bør fremhæves, medens oplevelserne i de senere år hovedsagelig vil have interesse for en snæver lokal kreds.

H.H.W.

Vikinger, bedsteforældre og tinsoldater. Sommeren er udstillingstid, og Nationalmuseet har som sædvanlig et stort arrangement i Brede. I år viser man »Vore Bedsteforældres Tid« især som den formede sig i danske byer mellem 1864 og 1914. Man ser borgerhjem og arbejderlejlighed, toilet og retirade, dragter, billeder, plakater, butikker og baggårde, alt mens gaderne genlyder af lirekassemusik og hestetrampen.

Man tør dårligt tænke på, hvor stort et arbejde der ligger bag denne fremragende udstilling, der lukker den 27. september.

At også mindre udstillinger kan være charmerende, viser Tøjhusmuseet med »Tinfigurer der fortæller verdenshistorie«. De 45 opstillinger med ialt mange hundrede figurer rækker fra slaget ved Kadesh (1300 f. Kr.) til 2. verdenskrig. Udstillingen er nok et besøg værd, og det kan nås indtil den 15. oktober.

Endelig er Vikingeskibshallen i Roskilde åbnet. Her kan man få den enestående oplevelse at følge genskabelsen af Skuldelev-skibene, efterhånden som rekonstruktionen skrider frem. Fotografier og plancher illustrerer fundets historie og vikingetidens søfart, filmen om udgravningen vises, og der er endelig en særudstilling: »Vikingernes veje«.

Frilandsmuseet har store planer. Med Landbrugsmuseets flytning til Gl. Estrup bliver et naboareal til Frilandsmuseet ledigt. Det er baggrunden for at museet nu ønsker at oprette et »aneks« med landbobygninger fra perioden 1880 til vore dage. I den nye bebyggelse skal indgå gård, statshusmandshus, landarbejderbolig, skole, forsamlingshus, missionshus, smede- og maskinværksted, bageri, brugsforening og andelsmejeri. Der vil på denne måde kunne skabes én samlet museumspark der viser den lange historiske linje i dansk landbokultur helt op til vore dage. I sin redegørelse for planerne (Nyt og Noter, april 1969) skriver overinspektør Peter Michelsen, at en sådan ny afdeling af Frilandsmuseet passende vil kunne åbnes i 1982 ved 100-året for oprettelsen af det første danske andelsmejeri.

NATIONALMUSEET

1. AFDELING

Vigtige undersøgelser: For Nat. Mus. 1. afd. har professor C. J. Becker fortsat undersøgelserne af stendyngegrave fra mellemneolitisk tid i Herrup, Ringkøbing amt. Vigtigt er fundet af en stridsøkse af sen jættestuetype, samt et samlet sæt af tre forskellige flintøkser og en 30 cm lang mejsel. Med undersøgelsen i 1968 kendes nu 155 stendyngegrave på denne ene lokalitet, der således er den største gravplads af sin art. – Ved stud. mag. Ole Faber undersøgtes en ny lokalitet med stendyngegrave ved Lånnum i Viborg amt. – Ved billedhuggeren Holger Kapel er undersøgelserne af en boplads fra ældre stenalder ved Villingebæk i Frederiksborg amt fortsat i samarbejde med Naturvidenskabelig afdeling og Zoologisk Museum. – Ved mag. art. Erik Brinch Petersen undersøgtes en jættestuetomt ved Strøby på Stevns. Undersøgelsen blev foretaget i samarbejde med Præstø Amts Vejvæsen, der stillede mandskab og materiel til rådighed. Af oldsager fremkom 6 slebne flintøkser, en mejsel, tre flintdolke og to skaftungepile samt nogle enkelte ravperler. Desuden fandtes flere fintornamenterede lerkar fra yngre jættestuetid. I bunden af højen, både inden og uden for kammeret, konstateredes pløjspor. – Museumsinspektør Henrik Thrane fort-

satte sin undersøgelse af en boplads fra yngre bronzealder i Jyderup skov i Odsherred. Foruden detailundersøgelser af stolpehullerne er der også undersøgt nu ialt 12 gruber på 4–8 m's længde. De er måske trækulsmiler eller bronzestøberovne. Der blev gjort nye fund af smeltedigler og støbeforme. – Ved professor C. J. Becker er undersøgelserne i jernalderlandsbyerne ved Grøntoft i Ringkøbing amt fortsat, hvorunder konstateredes nordgrænsen for de allerede fundne landsbyer. Samtidig er der fundet hustomter, der antagelig stammer fra en hidtil ukendt landsby fra samme tid. Her undersøgtes tre huse, der ligger ca. 200 m øst for de østligste huse i de allerede kendte landsbyer. Endvidere er der også i 1968 konstateret spor af jernaldermarkeringer med lave skel-volde, de såkaldte digevoldinger, ligesom der fandtes spor efter jernalders pløjning med ard. Visse steder har det for jernalderfolkene været nødvendigt at grave grøfter for afledning af overfladevand, så markerne ikke blev oversvømmede. – Museumsinspektør Elise Thorvildsen har fortsat undersøgelserne i jernalderbopladsen ved Dankirke, Ribe amt, hvor fund af mønter m.m. viser kraftige europæiske handelsforbindelser. Undersøgelserne fortsættes i 1969.

Udstillinger: I samarbejde med Oplysningsafdelingen og Naturvidenskabe-

lig afdeling arrangeredes udstillingen Den Hellige Mose i udstillingshallen i Brede. Emnet var mosernes betydning som kultsteder i oldtiden. Den største del af udstillingen var en saglig opstilling af mosefund omfattende genstande, der kan henføres til frugtbarhedskult, krigsbytteofre, moselig og dragter, smykker og andre store kostbarheder. Endvidere var der opbygget to rekonstruerede moselandskaber, nemlig en højmose og lavmose, hvor man med anvendelse af illuderende effekter, henlagte ofre, gudebilleder, stereofoniske lydbaggrunde etc. søgte at genskabe stemningen fra jernalderens offermoser. Udstillingen besøgte af ca. 60.000 mennesker.

Nyerhvervelser: Fyns Stiftsmuseum i Odense har skænket et præparat af et offerfund fra Bukkerup på Fyn til Nationalmuseets 1. afd. Fundet, der er præpareret »in situ« består af lemme-knogler af ko, delvis sammenholdt af tøjret, foruden et par lerkar. Fundet var først opstillet i udstillingen Den Hellige Mose, men står nu fremme i afdelingens publikums-udstilling. – Den 20. bracteate fra Kitnæsfundet er i januar 1968 endelig afleveret som danefæ til Nationalmuseet. Siden 1965 har den beroet hos finderens. Den forestiller et fuldstændigt rytterbillede og er af samme præg som fire andre »C-bracteater« fra det samme fund. – Som danefæ er fra Haderslev Amts Museum indsendt en guldbracteate fundet ved Bevtoft. Den er dekoreret med en stileret dyrefigur, der kendes fra syd- og vestjyske bracteater, men præget kendes ikke fra andre fund af de såkaldte »D-bracteater«.

Konservering: Konserveringsanstalten har været beskæftiget med omkon-

servering af båden fra Hjortspring. Omkonserveringen har først og fremmest været nødvendiggjort af de dårlige klimatiske forhold i publikumsudstillingen. Arbejdet forventes afsluttet i 1969.

2. AFDELING

Udstillinger: I forbindelse med Nationalmuseets foredragsrække »Guld« i november–december 1968 afholdtes i 2. afdeling en særudstilling af fingerguld gennem 3000 år og guldsager fra historisk tid. »Erik den Rødes Grønland«, der i sommeren 1967 samlede 24.400 besøgende i Brede, har i noget formindsket omfang været udstillet i Reykjavik, Oslo, Stockholm, Göteborg og Thorshavn.

Undersøgelser: I København er foretaget udgravninger i kælderens til Gråbrødretorv 13 og fundet fundamentrester til to af Gråbrødreklostrets økonomibygninger. Ligeledes har man ved gravning i Konsistoriehusets kælder fået kendskab til dennes oprindelige størrelsesforhold. På Søborg ruin i Holbo herred er undersøgt om rundbygningen med de fire svære pillefundamenter kan være det formodede slotskapel; man fandt bekræftelse herpå. I Åderup ved Næstved er foretaget en undersøgelse af St. Jørgenskirken tomt og af kirkegården; professor Vilh. Møller-Christensen har bistået med undersøgelse af skeletterne. I samarbejde med Odense Bys Museum er indledt en undersøgelse af vikingeborgen på Nonbakken. I Solvig i Sønderjylland er de tidligere begyndte undersøgelser blevet fortsat. En række kirker er undersøgt samtidig med at de er blevet re-

staureret og/eller har fået nye varme-installationer. I forbindelse med en istandsættelse af Valdemar Atterdags sarkofag i Sorø kirke er kisten blevet åbnet og undersøgt med bistand af overlæge dr. med. Balslev-Jørgensen og tandlæge Jan Jacobsen. Restaureringen af Hammershus er fortsat. Herregårdsundersøgelserne er også fortsat med opmåling af S. Skovgård i Ribe amt, ligesom der er foretaget en lang række opmålinger og luftfotograferinger af midaldrelige voldsteder.

Nyerhvervelser: Årets sensation var det store sølvfund fra Carl Gustavskrigen (ca. 1657–60) i Balle ved Grenå. Fundets sølv- og guldgenstande har 2. afdeling modtaget som danefæ; heraf skal nævnes en 30 cm høj drikkekande fra 1630, et rørformet sølvbæger, 10 sølvskeer samt forskellige mands- og kvindesmykker, hvoraf særlig må fremhæves et smukt reliefpydet sølvbælte og et forgyldt dobbeltkrucifiks med kæde. Som danefæ er tillige modtaget et par bronzestamper til Møns landssegl og Stege St. Knuds gildesejl fra ca. 1300; de er fundet i jorden i gården til Møns Storkommunes administrationsbygning i Stege.

Konservering af vikingskibene fra Skuldelev er fortsat og det første skib er nu næsten færdigopstillet i Vikingeskibsmuseet i Roskilde. Kalkmalerier er fremdraget og/eller istandsat i 30 kirker; heraf kan særlig nævnes Kirke Saaby mellem Roskilde og Holbæk, Ørslev i Vester Flakkebjerg herred, Elmelunde på Møn, Hagedsted ved Holbæk, Sandbjerg på Tyholm, Ove ved Mariager, Hassing i Ty og Vium ikke langt fra Viborg. Konservering af historisk inventar er foretaget i henved 100 kirker, bl. a. i Gosmer kirke ved

Odder, Løgumkloster kirke i Sønderjylland, Århus Domkirke, Vor Frelsers kirke i København, Haderslev Hospitalkirke, Haraldsted kirke ved Ringsted, Årby ved Kalundborg og Sebber ved Limfjorden. Arbejdet med restaurering af Christian III's gravmonument i Roskilde Domkirke er afsluttet, og de kongelige gravmonumenter i Sorø kirke er taget under behandling.

Nyopstilling af 2. afdelings guld- og sølvsager fra tiden 1530–1660 har fundet sted i monter med moderne belysning.

Publikation: 2. afdeling har udsendt Vejledningen: DANMARK 1530–1660.

3. AFDELING

DANSK FOLKEMUSEUM

Besøgstal: Nationalmuseet ialt minus Frilandsmuseet 268.900 (afdelingens besøg opgøres ikke selvstændigt).

Udstillinger: Særudstillingen »Nyfødt« i samarbejde med Etnografisk Samling og Dansk Folkemindesamling. Taskenspil og tryllekunst, begge på Nationalmuseet. Gammelt legetøj i Sparekassen Sjælland. Legetøj fra Nationalmuseet, i Sparekassen for København og Omegn.

Undersøgelser: Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU) har udsendt følgende spørgelister: Indbo og Opvask og Rengøring, *Herregårdsundersøgelserne* har foretaget inventarundersøgelse på Ledreborg. *Købstadundersøgelserne* har foretaget registrering og fotografering af købmandsforretningen i Holbergsgade 6 med hjemtagning af en del af inventaret. Desuden er foretaget bygningsundersøgelser i Lakse-

gade, Asylgade, Østervoldgade 16–22, Pistolstræde, Pilestræde og Carlsbergs Legatboliger, Theofilus Hansensgade og Ny Carlsbergvej. I Helsingør er foretaget undersøgelser af såvel Svaneapoteket som lejligheden i den gamle bygning i Strandgade. Undersøgelser af landstedet »Frieboes Hvile« og af Brede's hovedbygning er påbegyndt og fortsætter med henblik på bygningernes restaurering. Derudover er der opmålt og fotograferet: 2 gårde i Maglebylille, 1 gård i Store Magleby og den gamle i Ø. Egesborg. Ingeniør Aage Rothenborg har for museet optaget en film om hjemmebygning.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: 3 af afdelingens inspektører har deltaget som lærere ved Dansk kulturhistorisk Museumsforenings kursus i Vester Vedsted, museumsundervisningen for skoleklasser er fortsat og afdelingen har bidraget med 3 foredrag til onsdagsserien: Vore hænders værk.

Publikationer: Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825. Sædvane og centraldirigering (Disp.) Folkelivsstudier 2. Katalog til udstillingen »Nyfødt« ved Hanne Frøsig i samarbejde med Iørn Piø og Henny Harald Hansen.

Vigtigere nyrehvervelser: Fra Det kongelige Teaters garderobe ca. 500 kostumer som depositum, hovedparten fra midten af 1700-tallet.

nationalmuseets Arbejdsmark 1968, p. 27–44. Peter Michelsen: Huset fra Ødis Bramdrup. Peter Michelsen: Ildsteder og opvarmning på Frilandsmuseet. Peter Michelsen: Kongevejen 100, Frilandsmuseet. Hvem Byggede Hvad, 2. udgave I, p. 162–169. Peter Michelsen: Hvorfor et hus fra Skåne? SKALK nr. 6, 1968, p. 10–15.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Omfanget af museumsundervisningen på Frilandsmuseet har også i dette år været i stærk stigning. Blandt det fremstillede undervisningsmateriale skal særlig fremhæves kildehefter vedrørende gården fra Pebringe på Sjælland og huset fra Dannemare på Lolland.

Vigtigere undersøgelser: Undersøgelser er især udført i forbindelse med de igangværende genopførelsesarbejder, særlig huset fra Dørrød i Skåne og gården fra Sdr. Sejerslev i Sønderjylland.

DEN KGL. MØNT- OG MEDAILLESAMLING

Besøgstal: 15.146.

Udstillinger: Særudstilling af Balle-skatten både før og efter konservering.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Foruden almindelige søndagsomvisninger i Samlingen har der været holdt en halv snes lysbilledforedrag om forskellige numismatiske emner.

Vigtige undersøgelser: Arbejdet har i stor udstrækning været koncentreret om bestemmelsen af de to store sølvfund fra Djursland: Kirialskatten fra Valdemar Atterdags tid med ca. 70.000 tyske, engelske og franske mønter (fundet 7. november 1967) og Balleskatten

FRILANDSMUSEET

7. AFDELING

Besøgstal: 132.671

Publikationer: Bjarne Stoklund: Frilandsmuseets gård fra Lønnestak. Na-

(fundet 12. februar 1968), nedlagt under Frederik III's krig med svenskerne. Her er ca. 10.000 mønter, størsteparten fra Christian IV og Frederik III og dertil godt 300 dalere, hovedparten tyske og nederlandske. Undersøgelserne er endnu ikke afsluttet.

Vigtige ny erhvervelser: I kalenderåret 1968/69 har Den kgl. Mønt- og Medaillesamling ved køb erhvervet en række mønter fra de hellenistiske fyrstiger, hovedsageligt Syrien, Ægypten og Kappadokien. Af særlig interesse er en tetradrachme med portrættet af den syriske barnekonge Antiochus den Unge. En anden tetradrachme, der viser den baktriske konge Antimachos Theos (ca. 170 f. C.) er anskaffet ved et tilskud fra Ny Carlsbergfondet. Som gave har Samlingen modtaget 32 lilleasiatiske mønter.

Nyindretninger: Modernisering og total omordning af den permanente udstilling afsluttet.

NATURVIDENSKABELIG AFDELING

Afdelingens udgravningsarbejde har været koncentreret om Ertebølle-bopladsen »Præstelyngen« i den vestsjællandske Åmose. – På Hjortholm er i tilknytning til stenaldersbopladsen blevet udført pedologiske undersøgelser, bl. a. med henblik på fosfatbestemmelser. – I tilknytning til bearbejdelsen af det tidligere indsamlede materiale fra stenalders-pælebygninger i Weier, Schweiz, er der foretaget mosegeologiske undersøgelser i den nærliggende mose »Egelsee«.

På laboratoriet er dels foretaget en lang række kulstof-14 dateringer med tilhørende vedanatometiske og dendro-

kronologiske bestemmelser, dels pollen- og frøanalytiske dateringer og undersøgelser. – Pollen- og frøanalyserne har været koncentreret om schweiziske pælebygninger, den nordsjællandske gammelkystkulturs boplads Villingebæk, og nordbo- og palæoeskimo-bopladsere på Grønland.

LANDBRUGSMUSEET

Besøgstal: 12.133.

Vigtigere erhvervelser: Fra Landbohøjskolens redskabssamling er indgået godt 70 værdifulde genstande: hjulplove, svingplove, radrensere, reolplove og spadeplove, samt en del håndredskaber. Blandt hjulplovene kan nævnes den ofte omtalte Boeslumplov, en plov fra Tamdrup ved Horsens, begge indgået til den nordiske udstilling i København 1888, en næsten ubrugt, der muligt er identisk med nr. 56 i Landhusholdningsselskabets første »modelprotokol«. Den opgives her at være »en jysk plov i naturlig størrelse, fremstillet af smeden Steffan Poulsen i Nimdrup« (Grædstrup sogn, Thyrring herred). Svingplovene deles i engelske og danske, alle tidligere ret omtalte. Af danske kan nævnes: Meldahlploven, Svanholmploven, Skovlundeploven og Hans Hansens reolplov. Og ikke at forglemme Freebornploven, der 1821 indkøbtes fra Amerika af Landhusholdningsselskabet, og i noget ændret form drev hjulploven af de danske agre.

Ny- eller ombygninger, nyindretninger: Landbrugsministeriet har købt avlsbygningerne på Gl. Estrup ved Randers hvortil man, efter nogle indvendige ændringer, agter at flytte Landbrugsmuseet.

Flytning af genstande fra nogle af museets dårligste magasiner er påbegyndt og vil blive fortsat i det kommende år.

stillingsbygninger på Moesgård. Magasinet er nu udflyttet. Opsætning af en række oldtidsanlæg fra sten- og jernalder på museets arealer ved Moesgård.

FORHISTORISK MUSEUM, MOESGÅRD

Besøgstal: 22.922.

Udstillinger: Arkæologi fra luften, Nigeria.

Publikationer: KUML 1967, Kjeld de Fine Licht: The Rotunda in Rome, Holger Kapel: Atlas of the Stone-Age Cultures af Qatar (alt udgivet af Jysk Arkæologisk Selskab).

Oplysning og undervisning: 6 foredrag i museet (afholdt af JAS). Hans Jørgen Madsen og Søren H. Andersen: Forelæsningsrække i Folkeuniversitetet. T. G. Bibby: Studiekreds i FOF. Diverse foredragsvirksomhed på kongresser og i foreninger.

Vigtigere undersøgelser: Tønning (gravhøj fra y. bronzealder), Myrhøjgård v. Strandby (hus fra enkeltgravskultur), Hylke (gravhøj, romertid), Hammel (bronzealder gravhøj), Vissinggård (boplads, Maglemosekultur), Norsminde (Ertebølleboplads), Kalvø (boplads fra y. stenalder), Holmegård (grav, Ertebøllekultur), Drenghed (jernalderboplads). Luftfotografering af forhistoriske anlæg.

Vigtigere ny erhvervelser: Etnografisk materiale fra Manga-folket i Niger-republikken, indsamlet af Mette Bovin. Samling fra sydlige Nigeria, indsamlet af magister Lene Rasmussen, erhvervet ved støtte fra 4 Århus storbanker og Aarhus Universitet.

Nyindretninger: Fortsat restaurering og indretning af magasin- og ud-

KØBSTADSMUSEET »DEN GAMLE BY«

Besøgstal: 64.969.

Udstillinger: a) Broderier af Hendes Majestæt Dronningen og Hendes Kongelige Højhed Tronfølgeren (Påskan 1968; i samarbejde med Selskabet til Haandarbejdets Fremme) – b) Træskærerarbejder af billedskærer Laurits Jensen, Odense (Efterårsferien 1968) – c) Bibler og Salmebøger (julen 1968).

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Specialrundvisninger på visse søndage i sommerhalvåret ved museets inspektører; specialrundvisninger for studerende.

Publikationer: Aar bog 1967, samt særtryk af afhandlinger i denne af N. J. Israelsen (Klassicismens gennembrud i Aarhus), Ebbe Johannsen (Kakkelovne fra Christiansfeld) og Erna Lorenzen (En dukke fra 1830–40).

Vigtigere undersøgelser: Videreførelse af undersøgelsen af Damask og Drejl i jysk eje (i samarbejde med Det danske Kunsthistorisk Museum).

Vigtigere ny erhvervelser: Blandt disse kan nævnes et bord med fire stole, tegnet af Th. Bindesbøll; de har i sin tid tilhørt Bindesbølls ven, museumsinspektør, dr. phil. Peter Hertz; endvidere en del bohaver, der har tilhørt forfatteren, telegrafdirektør Peter Faber.

Nybygninger: Under opførelse er Hobrohuset (en sidebygning fra ejendommen Adelgade 73, Hobro).

HANDELS- OG SØFARTSMUSEET PÅ
KRONBORG

Besøgstal: 81.261.

Publikationer: Handels- og Søfartsmuseets årbog 1968.

Undersøgelser: De i de senere år udførte etnologiske undersøgelser ved den nordiske maritim-historiske arbejdsgruppe har ikke været videreført i 1968, men gruppen har udført et manuskript til belysning af undersøgelse-nes materiale, der tænkes anvendt i universitetets undervisning i overensstemmelse med gruppens ønske om, at maritimhistoriske emner optages af universiteterne. Bogen vil blive trykt af Københavns Universitet. Museet har med tilladelse af De danske Kongers kronologiske Samlinger på Rosenborg udført opmåling af Jacob Hansen Normands elfenbensmodel af orlogsskibet »Norske Løve«.

Vigtigere nyrehvervelser: Signalkanon, model af katamaran, original jakobstav, søkikkert, tørkompass, 3 skiperskeer (kaptajngaver fra Østersøområdet, bestående af to Königsbergskeer og en Revalske), en samling skibsbyg-gerværktøj, et chatol udført af fyrskipper P. J. Larsen, Gl. Skagen, tågehorn fra skoleskibet »Danmark«, maleri af S/S ESTONIA, Ø. K., pennetegninger med portrætter af bådmand ved Sønderho redningsstation Jens Sonnichsen Brinch og hustru, en lille samling grønlandske tupilakker, kaptajn Kurt Carl-sens flag fra »Flying Enterprise«, di-verse tovværksarbejder og sømands-kuriosa, et kartotek over Dragør-skibe fra perioden 1700–1900, udført af Paul E. Høyers, Dragør. Til arkivet er ind-gået materiale vedrørende skibe, søfolk og livet om bord samt flere samlinger

konstruktionstegninger. Deres majestæ-ter kongen og dronningen har på mu-seet deponeret en umiak og en kajak, som blev overbragt kongeparret som gave under deres besøg i Grønland 1968.

FISKERI- OG SØFARTSMUSEET –
SALTVANDSAKVARIET, ESBJERG

Fiskeri- og Søfartsmuseet – Saltvandsakvariet, Esbjerg, indviede den 24.4.68 helt nye bygninger som byens gave i anledning af havnens 100-års jubilæum. Institutionen rummer udstil-lingshal, akvariehal, undervisningslo-kale, undervisningslaboratorium, bibli-otek, cafeteria m. m.

Besøgstal: 24/4–31/12 92.939 perso-ner.

Ud over den permanente *udstilling* og en særudstilling om Esbjergegnens fiskeri og søfart, har der været afholdt mindre særudstillinger ledsaget af fore-drag og publikation om Skallingen, Langli, Vitved, Esbjerg, Guttannen, Glencolumbkille, hundestejlen og brus-hanen.

Af *publikationer* og spørgelister er endvidere udsendt: Dansk Fiskeri gen-nem 100 år. Fra Fiskeri- og Søfartsmuseets samlinger 1968. E. Skelmosen: Snurrevodfiskeri i tekst og billeder 1968. Andreas Møller: Både og båd-folk i marsken 1968. Roredningsbåd nr. 89, 1968.

ORLOGSMUSEET

Besøgstal: 8.883.

Udstillinger: Forskelligt materiale har været udlånt til Frihedsmuseet i

anledning af dette museums særudstilling for 25-årsdagen den 29. august 1943.

Nyerhvervelser: Museet har som gave modtaget et antal ældre uniformsgenstande og blankvåben samt en 4-årrers chefchalup, dateret 1892. Ved køb er erhvervet et af professor H. Simonsen udført maleri forestillende et dæksinteriør, dat. 1837, farvelagte stik af søofficerer, Lahde, plan over Tranquebar udført af Matthias Seutter, ca. 1720 samt en pastel af Chr. Mølsted, »Bredal i Nyborg«. Ved en lang række gaver er museets samling af arkivalier, fotografier og bøger blevet stærkt øget, ligesom man af boet efter den afdøde marinehistoriker, orlogskaptajn P. Holck, ved køb har erhvervet dennes omfattende samling af kildehenvisninger udarbejdet gennem mere end en menneskealders flittigt forskningsarbejde.

Museets byggeplaner: Museet har i årets løb af Den Hage'ske Stiftelse lejet Nivaagaard hovedbygning og har samtidig fået tilskødet en byggegrund vis-a-vis Nivaagaardsamlingen. Et af komiteen nedsat udvalg, »museums-teknisk udvalg« har sammen med arkitekten, professor Erik Chr. Sørensen, udarbejdet en betænkning, »Orlogsmuseets plan for nybygning på Nivaagaard«, der senere er tilsendt diverse myndigheder, pressen m. fl.

DANSK PRESSEMUSEUM OG ARKIV

Besøgstal: 2.730.

Udstillinger: Museet har deltaget i en vandredstilling med Det kongelige Bibliotek om begivenhederne 29. august 1943.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Omvisninger med gennemgang for skoler og studiekredse.

Vigtigere nyerhvervelser: Billeder af Aftenbladets medarbejdere omkring 1910 tegnet af Th. Nørretranders; et »pas«, der blev brugt af »Dannevirke«s redaktør under 1. verdenskrig til udgangstilladelse fra Haderslev; forskellige artikler af Folketingsbibliotekar Emil Elberling; rapport over det 1. almindelige pressemøde i Århus 1901; udklip af nekrologer ved red. Jens Jesens død 1906.

KUNSTINDUSTRIMUSEET

Besøgstal: 46.364.

Udstillinger: Fantasier i Sølv, Arline Fisch; Billeder fra Kristi Liv, fotografier af Gérard Franceschi; 5 finske Kunsthåndværkere; Wiener-Stolen, Michael Thonet's arbejder; Rumænske Tæpper og Billedvævninger; Form 68; Traditioner i japansk Håndværk; Interneta – 10 års arbejde med møbler; Møde med nye Textiler; Vilde Dyr, fotografier af Harshad C. Patel.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: I foråret 1968 arrangeredes en række offentlige aftenomvisninger. Derudover har der året igennem været omvisninger i samlingerne for skoler, foreninger m. m. For medlemmerne i Selskabet Kunstindustrimuseets Venner blev der holdt følgende foredrag: Erik Fischer, Omkring Statens Kunstfond; Carl Hernmarck, Guldsmedekunstens Pragtstykker i Spaniens ukendte Kirkeskatte; Giuseppe Liverani, De hvide Fajancer i Faenza.

Vigtigere undersøgelser: I samarbejde med Købstadmuseet »Den gamle

By« i Aarhus foretages for midler stillet til rådighed af Statens humanistiske Forskningsråd en registrering af damask og drejl i Jylland.

Vigtigere ny erhvervelser: Kaffekande med sættebakke af sølv, mester Axel Johannes Krøyer, København 1726. Landskabsmaleri udført af Hung Jen, Kina 1669. Kuglebordsbord af eg, Danzig(?), 17. årh.'s sidste fjerdedel. En samling nutidig japansk brugskunst, indkøbt i Japan af arkitekt, professor Gunnar Biilmann Petersen. Desuden er der gjort en del indkøb af moderne dansk og udenlandsk kunsthåndværk.

FREDERIKSBORGMUSEET

Besøgstal: 226.451.

Udstillinger: Ligesom i det foregående år var lokalerne i Prinsessefløjens stueetage optaget af udstillingen af danske portrætmalerier og -miniaturer fra Statens Museum for Kunst.

Publikationer: Museets danske vejledning fra 1957 udkom i 5. oplag (80–105.000). Museumsdirektør Jørgen Paulsen har publiceret: »Johanne Luise Heiberg på Frederiksborg«, Kultur og Folkeminder XIX, 1968. Overinspektør H. D. Schepelern har publiceret oversættelsen »Breve til og fra Ole Worm III«, 1968. Museumsinspektør Povl Eller har publiceret: »Signac's tak til enkedronning Sophie Amalie«, Konsthistorisk Tidsskrift, 1968.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: I februar–marts blev afholdt en foredragsrække om Rom, Grækenland og Persien ved registrator B. Juel Weber og museumsinspektør, dr. phil.

Henningsen. I sommerhalvåret har museet som sædvanlig ydet vederlagsfri omvisning til skoleklasser, seminarieklasser, kursus m. v. I alt blev der givet 104 gratis omvisninger og modtagelser.

Museets foredragssal er blevet benyttet ved adskillige skolers besøg på museet som undervisnings- og arbejdslokale til udarbejdelse af skriftlige opgaver.

Vigtigere undersøgelser: Den Lindgaard'ske portrætsamling på Gl. Vifertsholm, tidligere på Lykkesholm, blev registreret og fotograferet.

Vigtigere ny erhvervelser: Arveprins Frederik med familie, skitse udført ca. 1789 af Jens Juel, erhvervet i Frankrig. Kgl. håndbibliotekar, chatolkasserer Georg Nielsen, malet af U. F. Beenfeldt 1779, erhvervet i Tyskland. Politiker, professor J. F. Schouw, malet i Rom 1840 af W. Marstrand, forarbejde til folketingets portræt. Komponisten Carl Nielsen og hans hustru, billedhuggerinden Anne Marie Carl Nielsen, to portrætter fra henholdsvis 1922 og 1940, begge udført af de afbildedes datter, malerinden Anna Marie Telmanyi. Christian IV's søn grev Valdemar Christian, malet 1647 af Gerrit Honthorst. Erhvervet i England. Generalmajor, krigsminister Carl Julius Flensborg, tegnet af J. Vilhelm Gertner 1851. Oberst Hans Helgesen ved Frederiksstad, lille maleri af Niels Simonsen 1850. Tegninger af Hans Bendix, forestillende litteraturhistorikeren Hans Brix, forfatteren Knuth Becker, politikerne Gustav Pedersen og Thorkil Kristensen. Et lille maleri af Edvard Lehman ved fremstilling af en episode fra slaget ved Bov 9.4.1848. »Christian den Første indstifter Elefantordenen«. Forarbejde af C. W. Eckersberg 1835

til historiemaleri i Christiansborg. En Christian IV-guldmedalje fra 1592, erhvervet i Holland. En række billeder og genstande hidrørende fra statsminister Ove Høegh-Guldberg. Et taffelur, som billedhuggeren H. E. Freund har tegnet til sit eget hjem.

Ny- eller ombygninger: Den fløj af slottet, Slotsherrens hus, hvortil brugsrätten blev erhvervet 1966, er efter endt ydre restaurering nu godt i gang med at blive indrettet til billedarkiv og administrationskontorer for museet. Arbejdet ventes færdigt sommeren 1969. Der er blevet lagt elektricitet ind på hovedslottet med belysning og stikkontakter på trapperne og ved billet- og postkortsalget i forhallen. Museet har bekostet et blødgøringsanlæg til Neptunspringvandet, som skal modvirke kalkdannelse på figurerne og marmorkummen.

Vigtigere konserveringsarbejder: På konserveringsatelieret er blevet restaureret ca. 40 billeder, dels tilhørende museet, dels tilhørende andre, bl. a. Frederiksborg slot, Rosenborg og Kongehuset. Blandt de interessanteste var rensningen af et landskab af Josse de Momper i slottets konseilgang, hvorved nogle overmalede staffagefigurer kom for dagen.

DE DANSKE KONGERS KRONOLOGISKE
SAMLING PAA ROSENBOG

Besøgstal: 103.378.

Udstillinger: Til udstillingen »Albrecht von Brandenburg-Ansbach und die Kultur seiner Zeit« i Bonn udlånte Rosenborg en sølvtallerken med ravbund fra 1585.

Nyerhvervelser: Som gave fra Ny

Carlsbergfondet har samlingen modtaget et rejseur i kapsel af ciseleret sølv udført til Christian VI 1740 af Peder Jensen Nøttestad, Oslo. Redaktør Knud Hegermann-Lindenchrone har skænket samlingen en række uniforms- og beklædningsgenstande, våben m. v., der har tilhørt Frederik VII, nedarvet gennem familien Berling. Som testamenterisk gave fra fru Marchen Maës f. Holm modtog Rosenborg et emaillet guldur i kæde med slangeformet broche, der har tilhørt grevinde Danner.

Undersøgelser: Under glasværelsets linoleumsgulv er undersøgt et meget ødelagt oprindeligt stukgulv, formentlig et såkaldt Estrichgulv, som det, der indtil 1772 fandtes i Riddersalen.

Ombygninger: I august genåbnedes Rosenborgs Riddersal efter anbringelse af en brandsikker etageadskillelse dækket af et nyt marmorgulv.

Konservering: En istandsættelse af de malede træpaneler med kinesiske motiver i Christian IVs sengekammer er påbegyndt i Nationalmuseets konserveringsanstalt i Brede. I samlingens eget konserveringsværksted er istandsat gobeliner, dragter og alterfløjl tilhørende Rosenborg, andre kongelige slotte og private samlinger.

TØJHUSMUSEET

Besøgstal: 64.715.

Udstillinger: 16/3–31/8: Artillerividenskaben. 7/9–året ud: »Pistoler fra Tøjhusmuseets samlinger«.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Tøjhusmuseets bibliotek har været flittigt besøgt af studiesøgende. Mange genstande har været indleveret til undersøgelse. Resultaterne er blevet

nedfældet på kartotekskort og i vor korrespondance. Mange skoleklasser har gennemgået vore udstillinger. Desuden har i vinterhalvåret været holdt en foredragsrække ved museet »Krigen 1801 og 1807–14«, hvor museumsdirektør, dr. phil. Arne Hoff, overinspektør F. Askgaard og museumsinspektørerne Egon Eriksen, Inga Fl. Rasmussen og N. M. Saxtorph samt oberstløjtnant H. Klint og kommandørkaptajn E. Borg hver holdt et foredrag.

Ny- el. ombygninger, nyindretninger: Brandsikring af Lange Tøjhus. Indretning af et museum i Krudtværket i Frederiksværk.

Nyerhvervelser: 1 tysk jernpatronkoger til 5 patroner, ætset med løvemotiver, ca. 1580. 1 tysk venstrehåndsriffel, låsen signeret: Diderich Mann in Mengerlinghausen, (Waldbeck nær Kassel), ca. 1690. 1 spunsbajonet-jagtkniv med vendegreb, ca. 1760. 1 feltseng fra omkr. 1815, der har tilhørt generalløjtnant I. C. Friboe.

Afgang fra afdelingerne: I juli måned 1968 mistede museet ved tyveri 2 pistolpar, nemlig Flintepistolpar, piben signeret: Andreas Haver in Würzburg. Låsen signeret: Andreas Haver, ca. 1760 (museumsnr. B. 1522–23). Flintepistolpar. piben signeret: I. Christoph Kuchenreiter, ca. 1790 (museumsnr. B. 1667–68).

JAGT- OG SKOVBRUGSMUSEET

Besøgstal: 16.721 (betalende gæster).

Nyerhvervelser: Blandt de 50 indgangsnumre kan der være grund til at nævne en udstoppet kronhjort fra 1690'erne, der efter en vandring fra Kgl. Kunstkammer over Frederiksborg

Slot og Fredensborg Slot nu er havnet her i museet. Af adskillige ældre jagtvåben har en dublet nogen lokalhistorisk interesse, idet kolben er prydet med udskæringer udført ca. 1886 af gårdejer Carl Christiansen, Esbønderup. To fjerbilleder er sandsynligvis fremstillet omkring midten af forrige århundrede på Als af skovfoged Wilhelm Kiebitz.

DANSK POST- OG TELEGRAFMUSEUM

Besøgstal: 21.919.

Udstillinger: Museet har deltaget i 22 udstillinger og arrangementer. Af disse skal fremhæves udstillingen »Les Postes de Danemark, Histoire, Traditions, Philatélie«, der afholdtes i Danmarks hus i Paris i tidsrummet 30. april–31. maj. Udstillingen rummede en udsøgt samling af museets betydeligste genstande. Som vartegn var anvendt museets rekonstruktion af en kuglepostvogn, der var placeret på Champs Elysée.

KØBENHAVNS UNIVERSITETS MEDICINSK-HISTORISKE MUSEUM

På Medicinsk-historisk museum har året 1968 været præget af færdiggørelsen af de 13 rum og sale, som nu fremtræder som det offentligt tilgængelige museum. Skønt museet endnu ikke var blevet åbnet, har besøgstallet været på mere end hundrede enkeltbesøgende og 3 grupper fra udlandet, samt knap 100 danske enkeltbesøgende og 20 grupper.

Et katalog over udstillingen er påbegyndt. Museets årsberetning, som omfatter perioden april 1966 – april 1968, udsendtes ved årets slutning med

et tillæg på 18 særtryk af artikler, som er skrevet af museets medarbejdere. Yderligere 4 artikler, samt to doktor-disputatser: Øivind Larsen: Schiff und Seuche, (Oslo, marts 1968) og Laurits Lauridsen: Træk af prostatahypertrofiens historie, (København marts 1968).

Både i forårs- og efterårssemestret har professor i medicinens historie, dr. med. Vilh. Møller-Christensen, m. fl., holdt forelæsninger hver onsdag over udvalgte emner indenfor medicinens historie i forbindelse med gennemgang af museets samlinger og arkivalier.

TEATERHISTORISK MUSEUM

Besøgstal: 21.324.

Udstillinger: 2.

Publikationer: Kun gennem Selskabet for dansk Teaterhistorie.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Foredrag og omvisning for ialt 102 forskelligartede institutioner. Undervisning af elever fra Privatteatrenes Elevskole og Teaterhistoriestuderende ved Kbhvn.s Universitet.

Undersøgelser: Gennemgang af ca. 30.000 dragter tilhørende Det kgl. Teater.

Nyerhvervelser: Svend Wiig Hansens tegninger og modeller til Det kgl. Teaters opførelse af Troilus og Cressida.

MUSIKHISTORISK MUSEUM

Musikhistorisk Museum i København har i 1968 haft ca. 5.000 besøgende. Der har været arrangeret en specialudstilling af japanske musikinstrumenter. Oplysningsvirksomheden har omfattet talrige omvisninger for

større og mindre grupper af studerende og elever fra skoler, seminarier, konservatorier o. l. samt en serie forelæsningsaftener for Folkeuniversitetet. Årets væsentligste nyerhvervelse var et fornemt cembalo, bygget i 1648 af den nederlandske cembalobygger A. Ruckers. Anskaffelsen blev bekostet af Ny Carlsberg Fondet. Flere andre instrumenter og arkivalier er indgået ved køb eller private donationer, deriblandt en pochette fra ca. 1700, en rigt udsmykket japansk tværfløjtede og andre japanske instrumenter, flere violiner, klarinetter og skalmeyer, et tysk hammerklaver fra 1785, et Pleyel-flygel fra ca. 1850, en nyckelharpe m. fl. – Biblioteket har indkøbt flere betydningsfulde værker indenfor ny instrumentlitteratur, og arkivet har modtaget 20 omfangsrige scrapbøger efter afdøde kapelmester Frederik Schnedler-Petersen. Både biblioteket og arkivet er til stadighed meget benyttet af forskere og studerende, ligesom mange udenlandske museumsfolk og videnskabsmænd har foretaget undersøgelser i museets materialer. I årets løb blev der desuden indrettet og monteret to rummelige magasinrum, som nu er tilgængelige til fagligt studiebrug.

BAKKEHUSMUSEET

Besøgstal: Ca. 5.000

Publikationer: Kort, katalog og særtryk.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Skoler (spec. gymnasier og seminarier), foreningsforedrag.

Vigtige nyerhvervelser: Møbler fra det Rahbekske hjem og den Hegerske slægt.

WILLEMoesGAARDENS MINDESTUER

Besøgstal: 1.975.

Udstillinger: Finske Smykker.

Vigtige ny erhvervelser: En del gammelt bindingsværk, faner.

Nyindretninger: Søfartsstue med skibsmodeller, billeder, galionsfigurer osv.

EBELTOFT MUSEUM

Besøgstal: 42.689.

Udstillinger: I samarbejde med byhistorisk arkiv udstillinger i forbindelse med forenings-jubilæer.

Vigtigere ny erhvervelser: Et skomagerværksted og en tækkemands redskaber.

Nyindretninger: Museumsforeningen har købt den tidligere »Teknisk Skole«, som delvis er overladt byhistorisk arkiv. I to lokaler indrettes en speciel egnshistorisk udstilling, der fortæller om byens og egnens udvikling gennem tiderne.

ESBJERG MUSEUM

Besøgstal: Ca. 1.800.

Publikationer: Mark og Montre 1968, i samarbejde med sydvestjyske museer.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Aftenskole og studiekredsaktivitet på museet, med ca. 70 deltagere. Foredragsarrangementer i samarbejde med Folkeuniversitetsforeningen.

Vigtigere undersøgelser: Påbegyndt udgravning af vikingetids boplads i Gammelby. Undersøgelse af overpløjede høje på byggemodne arealer omkring Esbjerg.

Ombygninger, nyindretninger: De af Fiskeri- og Søfartsmuseet forladte lokaler istandsat dels til mødelokale, og dels til opstilling af de berejste navers »hule«.

FALSTERS MINDER

Besøgstal: 2.989.

Foredrag: 6 offentlige foredrag på museet.

Vigtige ny erhvervelser: Renaissance egetræsskab, torums med skuffe forinden. Tre låger, hvori er udskåret dyderne: Håb, tro og retfærdighed. Skaftet, der er modtaget efter testamentarisk bestemmelse, menes oprindeligt at have stået på Oreby på Lolland.

FANØ MUSEUM

Besøgstal: 1.601.

Udstillinger: Museet er indrettet således, at det giver et indtryk af, hvorledes ejendommen (Fanøhus), der rummer museet og er over 300 år gammel, har været beboet. Museet har en separat udstilling af effekter, der gennem tiden er bragt hjem af søfolk med tilknytning til Fanø.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Et stigende antal skoler m. v. ønsker at besøge museet.

Ny- el. ombygninger, nyindretninger: Den i 1967 påbegyndte og omfattende restaurering er fortsat i året 1968 og forventes afsluttet i løbet af året 1969.

Vigtigere konserveringsarbejder: I foråret 1968 påbegyndtes arbejdet med at standse et ret kraftigt konstateret ormeangreb (træ); arbejdet hermed forventes færdigt i foråret 1969.

FREDERICIA MUSEUM

Besøgstal: 2.684 personer hvoraf 1.669 børn klassevis.

Nybygninger: Nørremarksladen med landbrugsudstilling åbnet september 1968.

Vigtige konserveringsarbejder: 3 jødiske gravplader af træ med hebraisk indskrift over 100 år gamle.

BANGSBOMUSEET FREDERIKSHAVN

Besøgstal: 10.500 + 6.500 ved den nedenfor omtalte udstilling.

Udstillinger: »Arenfeldtslægten på Bangsbo«. – »Klædedragten 1818–1900« (i anledning af Frederikshavns 150-års købstadsjubilæum«. – »Krigene 1848–50 og 1864«. – »Jul ved århundredskiftet«. Sammen med Hjemmeværnet udstilling »Besættelsestiden 1940–45« i badmintonhallen. Besøgt af 6.500 skoleelever.

Publikationer: P. Laursen: »Frederikshavn under besættelsen 1940–45«. I anledning af førnævnte udstilling. Billedbidrag (ca. 115 stk.) til Frederikshavns jubilæumsbog »Frederikshavn i Stilstand og Fremgang 1818–1968«.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Undervisning af skoleelever på museet hovedsageligt indenfor emnerne oldtid og besættelsen 1940–45. Byhistoriske foredrag på museet og i foreninger.

Vigtigere undersøgelser: I samarbejde med Vikingeskibsmuseet i Roskilde udgravning og hævning af tidligt middelalderskib, »Ellingåskibet«.

Vigtigere nyerhvervelser: Halskæde af sølv af Frederikshavnermesteren Christian Henrik Kierulf Bræmer 1820. To skibsskæringer og to skibsmodeller.

En samling tekstiler (110 stk.) ca. 1810–1850.

Ny- eller ombygninger: Frigivelse og ombygning af en af Bangsbo avlsgårds staldlænger til skibshal for »Ellingåskibet«.

Vigtige konserveringsarbejder: Konservering og restaurering af »Ellingåskibet«. Dette arbejde vil stå på i ca. 2 år.

DEN GAMLE GÅRD, FAABORG

Besøgstal: 4.150.

Ny- el. ombygninger, nyindretninger: Indretning af udstillingsrum for legetøj, samt nye montrer til skibsmodeller.

MUSEET GILLELEJE

Besøgstal: Ca. 1.400.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Omvisning af skoleklasser, enkelte elever undervises grundigere. Emneundervisning for klasser i skolen og for studerende. *Ny- el. ombygninger, nyindretninger:* Nye montrer.

Vigtige konserveringsarbejder: Fortsættes.

GRENAA MUSEUM

Besøgstal: 3.600.

Udstillinger: Sølvskatten fra Balle.

Publikationer: »Det store Møntfund ved Kirial«, »Sølvskatten fra Balle«, »Klæberstenskar fra Djurslands Kyst« – alle i Historisk Årbog for Randers Amt.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Skolebesøg.

Vigtigere nyerhvervelser: Stor pipe-samling.

HADERSLEV AMTS MUSEUM

Besøgstal: 5.661.

Udstillinger: Kunstudstillinger: H. Duncan, Irland, P. O. Hansen, Allan Schmidt og Gerard Franceschi. Kulturh. udstillinger: Dragtudstilling samt 1 arkæologisk fotografisk udstilling.

Publikationer: Haderslev Amts Museums årsskrift nr. 13,1.

Oplysning m. m.: 4 kirkehistoriske foredrag.

Vigtigere undersøgelser: Dover: gravplads fra ældre jernalder. Frøslev: 3 gravhøje fra sten- og bronzealder. Olmersdiget: befæstningsanlæg fra yngre romertid.

Nyerhvervelser: Stenalderes offerfund (2 flintøkser), flødekande af mester Johan A. Møller, paneler og vinduer fra Ribe Landevej 13, Haderslev.

HELSINGØR BYMUSEUM

Besøgstal: Marienlyst slot: 3.068. Karmeliterklostret: 2.933, ialt 6.001.

Vigtigere nyerhvervelser: Metaltegn: kongeligt lodstegn, kongeligt posttegn, kongelig varecontrol, pasteller med portrætter af brygger Johannes Christophersen og hustru Bodil Christine, oliemalede portrætter af Carl Friderich Christian May og hustru, og af konsul Charles Thalbitzers hustru Frederikke født Holm, en samling snedkerværktøj bestående af høvle, mukkert, båndkniv, træpasser, profilmål m. m., en dørlås fra villa »Augusta«, en pengekasse fra J. L. Tvedes brændevinsbrænderis ud salg i Helsingør, to alenstokke fra 1790 og 1803, Christopher Lønborgs »Original Kort over Helsingør Bye Aar 1803«, en strøske af sølv, udført af

Carl Gustav de la Motte, der arbejdede i Helsingør 1833–43, en lagkageske af sølv med gennembrudt laf, graveret med sløjfe og rocailler, udført af Peter Rasmussen Alsing, der fik borgerskab i Helsingør 1763, en samling fotografier og negativer. Endvidere har museet med støtte af Ny Carlsbergfondet på Borrebyauktionen indkøbt den store smukke Louis-Seize krone fra o. 1780, der hang i havesalen. Kronen er renset og restaureret og er ophængt i Kongens værelse på Marienlyst slot.

MUSEET FOR HOLBÆK OG OMEGN

Besøgstal: 4.730.

Udstillinger: Kunstmaler Asger Faber: Salgsudstillinger af egne værker, 5–7/4 og 8–15/12.

Publikationer: Årsberetning 1967/68. 48 s., ill. Holbæk 1968. Heri Erik Bendixen og Svend Bue-Madsen: Manghøje. Ældre bronzealderes gravhøje på åsen ved Kårup.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Studiekreds om Nordvestsjællands oldtid for gymnasieelever fra Stenhus Kostskole. Foredrag for deltidssbibliotekarer om lokalhistorie og lokalhistoriske arkiver. Afholdt på Holbæk Centralbibliotek. 6 ugers kursus om egnshistorie for Holbæk Ungdomsskole. Afholdt på Holbæk Museum.

Vigtigere undersøgelser: Udgravning af en hellekiste-tomt med 8–9 skeletter, Butterup, Merløse h. Fortsættelse af udgravning af bopladslag med hustomter, fra tidlig keltisk jernalder, i Veddinge, Fårevejle s., Ods h. I samarbejde med Holbæk Arkæologklub.

Vigtigere nyherhvervelser: Albuebensdolk af kronhjortknogle, ældre stenalter, jordfund fra Åmosen, Bodal, Stenlille s., Merløse h. Mangelantøkse af grønsten, dyssetid. Jordfund fra Butterup, Merløse h. Udskåret hængeskab, 1813. Fra Lille Grandløse, Merløse h. Dragkiste, senempire. Fra Kirke Sonnerup, Volborg h. Portrætmaleri. Frederik Grandjean: Ida Sophie Mellerup (-1865). Kornvægt, hamborgsk vægt.

Ny- el. ombygninger, nyindretninger: Nyindretning af museets dragtsamling i nybyggede monter uden dagslys. 15 kvindedragter og 5 mandsdragter er nu udstillet på specialfremstillede giner. Dragterne repræsenterer tiden ca. 1770 -ca. 1930.

HOLSTEBRO MUSEUM

Besøgstal: 1.500.

Udstillinger: 2.

Publikationer: 1.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: 2 foredrag.

Vigtigere undersøgelser: 36 arkæologiske undersøgelser, heraf to interessante grave med opdækning fra romersk jernalder + udgravning af hus-tomt fra jernalder.

HØRSBORG MUSEUM

Besøgstal: 890, men heri ikke medregnet alle besøgende. Normalt ligger besøgstallet på omkr. 2.000.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Skole og selskabsbesøg.

Vigtigere nyherhvervelser: H. C. Rosted privatarkiv. Kaminoverdel fra Hirschholm Slot.

Nyindretninger: En lejlighed på 3 værelser og kammer på 1. sal i museumsbygningen gøres i stand af Hørsholm Kommune til brug for museet.

KALUNDBORG OG OMEGNS MUSEUM

Besøgstal: 4.807.

Udstillinger: Særudstilling i anledning af Kalundborg by's jubilæum, der fejredes 25/10 1968. Udstillingen »Det bedste fra Kalundborg-hjemmene« var åben i 3 dage (åbnedes på jubilæumsdagen af Tronfølgeren) og havde samlet besøgstal på ca. 1.000.

Publikationer: ingen i 1968.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Museumsinspektørens samtale 23/1 1968 i Radioen med Palle Lauring og Svend Alkær sig om museet. Formandens samtale på engelsk med Danmarks Kortbølgeradio om Kalundborg Kirke 16/1 1968. Formandens foredrag om »Kalundborgs forhistorie og historie«. Museumsomvisninger. Formanden har ledet 4 aftenture og påbegyndte 7/10 1968 en studierække under LOF, med emne: Kalundborg-egnens forhistorie og historie.

Vigtigere undersøgelser: Prøvegravning på Sct. Jørgensbjerg, hvor der ved geotekniske undersøgelser var fundet brøllægning ca. 1 meter under jordoverfladen, evt. i forbindelse med den forsvundne Sct. Jørgensgård. Museumsinspektøren vil fortsætte undersøgelserne, såfremt et påtænkt byggearbejde påbegyndes. 18/10 1968 undersøgelser i Ulstrup, hvor der ved byggearbejde blev fundet potteskår fra jernalder. Museet har købt to stole af lavrygget baroktype, med indbrændt kongeligt

ejermærke, stammende fra Københavns Slot. Som gave fra Ny Carlsbergfondet købt et glaskrus, tysk »Waldglas«, muligvis fra ca. 1650, samt en stor glaslysekrone til »Lindegaarden«s rokokosal, antagelig fra ca. 1780.

Ny- eller ombygninger, nyindretninger: Nationalmuseet fortsætter som ejer af »Lindegaarden« bygningsstandsættelsen, som er en forudsætning for at Kalundborg og omegns museum kan afslutte omordningen af samlingerne. I anledning af særudstillingen blev indlagt stikkontakter i en del af nordfløjen.

Vigtigere konserveringsarbejder: Museets ornamenterede bengenstande fra maglemosetid, fundet for adskillige år siden i »Byens Mose«, vest for Kalundborg, er konserveret på Nationalmuseets Konserveringsanstalt. Museets trægenstande, specielt i håndværker-samlingerne, behandlet med Guriol.

MUSEET PÅ KOLDINGHUS SLOT

Besøgstal: 44.000.

Publikationer: Sigvard Skov: Koldinghus gennem 700 år.

Oplysningsvirksomhed: Foredragsrække »Fra museernes montrer« ved Schoubye, Slettebo, Riismøller, Enevig, Baagøe og Skov.

Nyerhvervelser: Dobbeltportræt af Christian III og dronning Dorothea, sølvfad fra Thostrup i Oslo, glas fra Orrefors og Iitala, sølvstage fra Anni & Bent Knudsen.

KØBENHAVNS BYMUSEUM

Udstillinger: I anledning af Københavns 800 års jubilæum afholdtes fra

slutningen af marts til 1. maj en foto-konkurrenceudstilling: »Københavns ansigt«, hvortil Københavns kommunes kulturfond havde bevilget 7.000 kr. til præmier. Udstillingen besøgte af henved 10.000 gæster. — Fra 2.–11. juni havde Københavns Philatelist Club fået tilladelse til i museet at afholde sin 80 års jubilæumsudstilling: »Hafnia 1967«, og desuden blev der i samme måned arrangeret en udstilling af københavnske skolebørns tegninger, medens museets gæster i juli og august fik lejlighed til i festsalen at tage de mange sjældne og smukke gaver i øjesyn, som kommunen i anledning af jubilæet havde modtaget. Denne udstilling besøgte af knap 25.000. Endelig afholdtes i december og januar en udstilling arrangeret af magistratens 4. afdeling, der under titlen »Træk af Københavns fremtid« viste, »hvorledes byen kan komme til at se ud på grundlag af det byplan-arbejde, som for tiden er i gang«.

Museet deltog desuden i den store jubilæumsudstilling på Bellahøj med tilrettelæggelsen af det historiske afsnit. Men også på anden måde var det impliceret i jubilæet, idet det for utallige institutioner og forretninger var rådgivende med hensyn til valg af udstillingsmateriale.

Nyerhvervelser: Til de mest interessante nyerhvervelser hører foruden en række topografiske malerier en frise på 35 portrætter af skandinaviske kunstnere og forfattere i begyndelsen af dette århundrede. Frisen har været anbragt i apoteker Otto Benzons villa, Kristianiagade 1, og var en gave til museet fra arvingerne.

Søren Kierkegaard-samlingerne har ved velvilje fra dr. phil. Ebba Lund modtaget den interessante ring, som

Søren Kierkegaard skænkede Regine Olsen ved deres forlovelse 1840, og som han ved dens ophævelse fik tilbage. Ude i byen har museet atter i år gjort en række betydningsfulde fund, blandt andet er der ved disse kastet nyt lys over den berømte Store Kongensgade fajancefabriks arbejder.

Bymuseet var besøgt af 85.011, og 2.370 billeder og genstande har været udlånt til studiebrug og reproduktion.

LOLLAND-FALSTERS STIFTMUSEUM

Besøgstal: 9.076.

Udstillinger: Lollandsk Folkekunst – Toreby-maleren.

Publikationer: Lolland-Falsters Stiftsmuseums årsskrift 1968.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Lærer-kursus, omvisninger.

Vigtigere undersøgelser: Tidlig middelalderlig boplads med »vendisk« keramik i Askø (Landet sogn). Folkekunstaværksted (Toreby-maleren). Schrøders gård i Maribo (nedrivningsundersøgelse). Sukkerroedyrkingen på Lolland-Falster (indledende undersøgelser).

Vigtigere nyerhvervelser: Kister m. m. fra Toreby-malerens værksted. Karmlågs-kiste fra 1764, der har tilhørt stamfaderen til den lollandske gren af Qvade-slægten. Forskellige samlinger af legetøj.

Ny- eller ombygninger: Fortsat modernisering af Hovedmuseets anden sal. Nyopstilling af bondemøbler.

Vigtigere konserveringsarbejder: Samlingen af jernovne og -plader. Falstergården på Frilandsmuseet. Skovlænge-

Institutionernes virksomhed 1968

krucifikset. – Afdækning af overmalede bondemøbler.

MIDDELFART BY- OG EGNSHISTORISKE MUSEUM

Besøgstal: 1.700.

Udstillinger: Den årlige udstilling af nyerhvervede genstande.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Omvisning af studiegrupper og skoleklasser.

Vigtigere nyerhvervelser: 6 sølvspiseskeer af en af de gamle Middelfartmestre, flere møntfund og en – vist enestående – beholder til trøske.

Ny- eller ombygninger, nyindretninger: Den frigivne del af Knorregården nærmer sig færdigindretning. Tænkes brugt til skiftende udstillinger.

MØNS MUSEUM

Besøgstal: 3198.

Udstillinger: Stor udstilling af gamle fotografier, dels gadebilleder, dels personbilleder.

Nyindretninger: Museets varmeanlæg udvidedes til også at omfatte håndværks- og landbrugsafdelingerne. Endvidere blev den store bagbygning rettet op og istandsat.

NORDFYNS MUSEUM I BOGENSE

Besøgstal: 313.

NORDSJÆLLANDSK FOLKEMUSEUM

Besøgstal: 1.602.

Udstillinger: Gaver og nyerhvervelser 1968. Hillerødbilleder. Før og nu.

Publikationer: Museets årbog »Kultur og Folkeminder« XX.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Museets leder har dels i selve museet, dels i foreninger og aftenhøjskoler holdt en række egnshistoriske foredrag. Omvisninger ved besøg af foreninger. Museumsundervisning og arbejdsopgaver i forbindelse med besøg af nordiske skoleelever fra Den nordiske Lejrskole, Hillerød. Museet har medvirket ved flere udstillinger, bl. a. ved BO 68, hvor man havde to stande med genstande fra museets samlinger og magasiner.

Vigtigere undersøgelser: Fotografering af ejendomme og gadepartier i Hillerød til sammenligning med de af fotograf C. Rathsack foretagne optagelser fra omkr. 1880.

Vigtigere ny erhvervelser: En større samling tekstiler og beklædningsgenstande. Sølv- og guldnakker. Landbrugsredskaber. Indkøbt sølvhovedvandsæg, udført af Hillerødmesteren Lars Hansen Birch 1797.

ODENSE BYS MUSEER

Besøgstal: Møntestræde 6.863, Den fynske Landsby 68.416, Fyns Stiftsmuseum 14.057, H. C. Andersens Hus 117.403, H. C. Andersens Barndomshjem 4.305, Carl Nielsens Barndomshjem 1.115, i alt 212.159.

Udstillinger: Møntestræde: Broderier fremstillet af dronning Ingrid og tronfølgeren prinsesse Margrethe, Gérard Franceschi: Billeder fra Kristi Liv (fotoudstilling, katalog), Wermund Bendtsen: Claus Berg (fotoudstilling), billedskærer Lauritz Jensen – 25-års jubilæ-

umsudstilling (katalog), Stole fra museets studiesamling (vejledning), Ågab – udgravningsfund fra Langelands Museum.

Fyns Stiftsmuseum: Dansk kunst fra »Linien« over »Cobra« til »pop« (vejledning), Alberto Arboleda (katalog, foredrag), Anne Marie Telmanyi (katalog, koncert), Poul S. Christiansen, Salvador Dali (katalog), Georg Poulsen, Willy Ørskov (katalog, møde med kunstneren), Per Kirkeby (katalog, plakat, beatkoncert, film: Andy Warhol's Chelsea Girls).

Publikationer: Fynske Minder 1967, Anderseniana 1968. Odense Bys Museer (årsberetning) 1967–68, Erling Albrechtsen, Fynske Jernaldergrave III, Yngre romersk jernalder, Fynske Studier VII (disputats).

Undervisnings- og oplysningsvirksomhed: Ved Fyns Stiftsmuseum er universitetsundervisningen i nordisk arkæologi påbegyndt i efterårssemestret. I Den fynske Landsby blev der demonstreret tærskning.

Vigtigere undersøgelser: Møntestræde: I samarbejde med Nationalmuseets 2. afdeling påbegyndtes undersøgelser af lejrborgen Nonnebakken, udgravningerne ledes af dr. phil. Olaf Olsen. Den fynske Landsby: Opmåling og fotografering af »Kastaniely« i Hjallesø, Dalum sogn og Bogensøgård, i Stubberup Sogn. Fyns Stiftsmuseum: Udgravning af gravplads ved Skåstrup, førromersk jernalder, 80 brandpletter.

Vigtigere ny erhvervelser: Møntestræde: Værktøj og glasmagerbænk fra glasværket i Odense. Album for glansbilleder og industrielle samlemærker 1900–12. Pressefotograf Eduard Christoffersens (»Stoffer's«) negativsamling. Standur signeret »J. Kaadmann in Hadersle-

ben«. Skår af sort lertøj samt rester af en ovn fra et pottemageri i Tved. Museets sølvsamling er i årets løb suppleret med følgende ting: Bæger 1812, lagkageske 1825, strøske 1829 og kaffekande (o. 1850). Fyns Stiftsmuseum: En stor bukkelur fra Nr. Esterbølle, romersk jernalder.

Ny- eller ombygninger, nyindretninger: Der er udført bygningsarbejder som forberedelse til en genåbning af Møntestræde. Rum 1 og 2 i Overgade 48 er indrettet til særudstillingslokaler.

Vigtigere konserveringsarbejder: Møllegårdsmarkens metalsager er færdigkonserveret i Nationalmuseets Konserveringsanstalt.

ODSHERREDS FOLKEMUSEUM,
NYKØBING SJÆLLAND

Besøgstal: 925.

Publikationer: Et årsskrift »Ting og sager fra Odsherred«, ca. 1100 stk.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Museet har tilrettelagt en del undervisningsmaterialer i form af lysbilledserier med emner fra Danmarks oldtid. Desuden er der lavet en vandre-samling af oldsager til udlån til skoler. Museets leder har medvirket ved foredrag og flere radioudsendelser med emner fra oldtiden.

Vigtigere undersøgelser: Museet har undersøgt en bronzealdergravhøj, som var truet af vejarbejde. Undersøgelsen af et kultlanlæg fra yngre bronzealder er fortsat.

Ny- eller ombygninger, nyindretninger: Museet har påbegyndt nyindretningen af to udstillingslokaler, som tidligere har været anvendt til lagerrum.

KULTURHISTORISK MUSEUM, RANDERS

Udstillinger: Sølvudstilling i Dronningborg, Hollandsk fajance i Kristrup bibliotek, Fajance- og sølvhovedvandsæg på Clausholm, Statsskolen og på Randers Messen, Sogneudstilling i Dronningborg.

Publikationer: Årsberetningen.

Vigtigere undersøgelser: Mejlbj: Støvring herred. Lille gravplads med Oderkister. Hemmed: Djurs. Nørre herred, Overpløjet høj og senneolitisk værksted. Lille Tvillingborg: Galten herred. Overpløjet høj med en del sekundærgrave fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Ring: Sønderhald herred. Overpløjet høj med centralgrav fra tidlig del af bronzealder. Trangstræde, Randers by: Prøvegravning i middelalderlige bylag med næsten ubrudte kulturlag fra ca. 1500—ca. 1100.

Ny- eller ombygninger: Januar 69 kunne flytningen til den nye biblioteks- og museumsbygning begynde. Opstilling af den første udstilling er igang. Åbning ca. 1.9.69.

Vigtigere konserveringsarbejder: Konserveringsarbejdet i de nye laboratorielokaler er koncentreret om klargøring af genstande til udstillingen.

DEN ANTIKVARISKE SAMLING I RIBE

Besøgstal: 9.281.

Udstillinger: Permanente udstillinger: Porsborgs Kælder er restaureret og samlingerne nyopstillet. Særudstillinger: »Fra vore bedsteforældres tid«. Udstilling af fotografier fra V. Vedsted sogn fra tiden 1900—1910. I samarbejde med Ribe Kathedralskole etableredes bog-

udstillingen »Lærde folk i Ribe«. I samarbejde med Esbjerg Museum arrangeredes en udstilling »Klæder skaber Folk«. I samarbejde med A/S Quedens' Gaard Kunsthåndværk afholdtes 2 mannequinopvisninger, hvor der blev vist gammelt og nyt tøj. »Nyerhvervelser 1967/68«.

Publikationer: »Mark og Montre 1968«. Udgivet sammen med de øvrige kulturhistoriske lokalmuseer i Ribe amt. Samlingens bidrag: B. v. Munthe af Morgenstjerne: »Et rorhoved«. Mogens Bencard: »To par kageforme«. Mogens Bencard: »Mere om mindepokalene over Karl XII's død«. Mogens Bencard: »Tre usædvanlige stykker jydpettetøj«. – Aage Andersen: »Mittelalterliche Kämme aus Ribe«, Lund 1968.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: For Antikvarisk Selskab er i årets løb afholdt ialt 13 foredrag og ture. Udover »skolekasserne« med oldsager, som udlånes gennem skolecentralen har museet haft et godt samarbejde med »Det arkæologiske værksted« i V. Vedsted.

Vigtigere undersøgelser: Vikingetidsbopladsen ved Okholm, V. Vedsted sogn. Der blev undersøgt 2 grubehuse, som begge dateres til 1000-tallet. I forbindelse med restaureringen af et hus på Skibbroen 13 i Ribe er der foretaget en undersøgelse af forholdene umiddelbart under det nuværende hus. Hos gdr. Marius Schneider i Seem sogn blev foretaget en prøveundersøgelse på et sted, hvor der sidste år var oppløjet en drejkeværn, hvis ligger bestod af granit, mens løberen var af basalt.

Vigtigere nyhvervelser: Fra frk. Maren Jensen, Fæsted, er modtaget en samling indbo, uden tvivl den kostbare-

ste gave museet i sin over 100-årige levetid har fået. Blandt tingene kan nævnes: *Keramik:* Fontænekumme af fajance, 1730, flødekande, Kellinghusen 1800. Engelske Lustre-kander og krus 1830. To nordengelske fajancetal-lerkener med tysk indskrift ca. 1830. En kovsken af ler, 1700-tal? *Metal:* Et hovedvandsæg og et bæltespænde af sølv med glasflusser (udført af urmager Nis Knudsen i Harreby) ca. 1830. 2 frisiske snusdåser af messing, et par lysestager af messing med lysesaks. En tranlampe, en voksstabelholder, et sæt knapper, en morter (dateret 1753), et fyrtøj med tilhørende fyrstål, alt af messing. *Glas:* Et slesvigsk krus med emaljemalede blomster (ca. 1845). *Tekstiler:* En samling huer med tilhørende lin og spånæsker til opbevaring, ca. 1830. Endelig et standur i original kasse, sign. »C. Foersom, Riibe« omkring 1800. Fra fru apoteker Lind, Ribe, er modtaget en større samling apotekerinventar fra slutningen af 1700-tallet og til i dag. Endelig har museet modtaget en lang række gaver, hvoraf følgende kan fremhæves: 2 glas fra frk. Mette Marie Jensen, Ribe. Salmebog med sølvbeslag fra fru Møller Jensen, København. Fra frk. Sara Pilegaard, Hjortvad, er modtaget en række forhistoriske kværnsten. Ved køb er erhvervet en strøske af sølv, 1820, af Claus Guldager Bjørn i Ribe, 4 sølvskeer udført af guldsmed Carl Christian Sørensen, Johan Frederik R. i Varde og Waldemar Dyrebye. 60 stykker af fajancestellet »Blå Olga«.

Ny eller ombygninger, nyindretninger: Nyindretning af magasin på Quedens' Gaard. Tyverialarm i alle 3 afdelinger.

RINGKJØBING MUSEUM

Besøgstallet: 6-7000.

Det er i 1968 besluttet, at tilbygning skal finde sted, og tegninger var under udarbejdelse ved udgangen af 1968.

ROSKILDE MUSEUM

Besøgstal: 3.645.

Udstillinger: Særudstillinger af nyere hvervelser samlede i grupper – således topografiske tegninger og malerier (spc. Ludvig Find), Arkæologiklubbens stenalderfund m. m., endvidere udstilling af gamle kort over Roskilde, genstande vedrørende fastelavn og påske samt juleudstilling. I Roskilde Sparekasse har museet haft enkelte mindre udstillinger (Ludvig Find, barnedåb, jul m. m.).

Publikationer: Duplikeret årsberetning.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Fast indrettet museumsundervisning (153 klasser med 2989 elever) og i tilknytning hertil forskellig ekskursionsvirksomhed samt byvandring. Endvidere omvisninger ved foreningsbesøg og enkelte museumsforedrag.

Vigtigere undersøgelser: I samarbejde med Roskilde Arkæologiklub en større undersøgelse ved udgravningen på Foderstofhandelens grund med fremdragelse af flere brønde samt yderligere forskellige mindre byundersøgelser; herved er indkommet større forøgelser specielt til samlingen af keramik og læder- og trægenstande fra middelalderen. Arkæologiklubben har i samarbejde med Nationalmuseet foretaget undersøgelse af to overpløjede jættestuer ved Himmelev.

Nyerhvervelser: Museet har i det

forløbne år for at sanere sine finanser indskrænket sine køb mere end vanligt; der er dog indkommet værdifulde forøgelser specielt af Roskilde-malerier og tegninger, men også især til samlingen af legetøj og spil, kobber og malm, tekstil og keramik.

Nyindretninger: Endelig afgørelse vedrørende overdragelse af større magasinrum i det af Roskilde kommune erhvervede Kemps Garverier med forventet istandsættelse til brug og med indflytning af enkelte større genstande (vogne m. m.).

Konservering: Kun af enkeltgenstande, specielt middelalderlige grundfund.

SILKEBORG MUSEUM

Besøgstal: 20.695.

SKAGEN FORTIDSMINDER

Besøgstal: 14.032.

Nyerhvervelser: En roredningsbåd. En model af en stålkutter fra 1968.

Ny- el. ombygninger, nyindretninger: Bygning af hus til redningsbåden. Indretning af kælderetagen under fiskerimuseet.

SKANDERBORG MUSEUM

Besøgstal: Ca. 1200.

Udstillinger: 2 udst., en maleriudstilling »Fiskeren – maleren – havet« og »Det ældste landbrug«.

Publikationer: Årsskrift for museumsforeningen for Skanderborg og omegn.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Aftenhøjskole med forhistoriske og historiske emner med egnshistoriske paralleller.

Vigtigere undersøgelser: Udgravning

af interessant overpløjet høj på Brørup Skovgård v. Hylke (udgravning foretaget i samarbejde med Forhistorisk Museum, Moesgård). Der fandtes spor af grave fra germansk -, romersk - og enkeltgravstid. Omtalt i Skalk, nr. 1, 69. Udgravning af overpløjet høj ved Dørup syd for Mossø afsluttet (enkeltgrav m. sekundære grave fra yngre bronzealder m. m.).

Vigtigere ny erhvervelser: En del møbler, bl. a. et ret sjældent elmetræschatol m. skuffer af eg m. mahognifiner, et par mahogniskabe fra sidste halvdel af forrige årh. Dertil et komplet sæt skomagerværktøj med naverkasse, og endelig en velbevaret brandsprøjte af kobber fra 1768 plus en del ældre sprøjtemateriel.

SVENDBORG AMTS MUSEUM

Besøgstal: Fra 1/6 til 31/12: 1404. Museet var lukket p. gr. af ombygning fra beg. af januar md. til 1. juni.

Publikationer: »Svendborg Amts Museum 1908–1968« ved A. Dencker-Jensen.

Vigtigere ny erhvervelser: Jul. Petersens Geometri, brugt af og med tegninger af Johannes Jørgensen, forestillende ansigter, landskabsbilleder og »en Mvnc« – fra hans drengeår. En sejlmaagerbænk med alt tilhørende værktøj. 0. 200 stk. tømrværktøj. Mindeskjold over falden soldat, 1850. Bryllupsskjorte, 1887.

Ny- eller ombygninger, nyindretninger: Museets loftsetage er nyindrettet, bl. a. med to store montrer, for et beløb på 30.000 kr. fra tipsmidlerne, til delt af ministeriet for kulturelle anliggender. Her er ny-udstillet dragter og

andre tekstiler sammen med forskellige brugsgenstande. Endv. er på 1. sal udstillet lithografier fra 1848–50 og 1864 m. m. – I museets entré samling af lysestager, lamper og lygter.

Vigtigere konserveringsarbejder: Bronzealdersamling. Ovnpladesamling. Lamper, lygter, vejrløj, symaskiner, stryge- og pibejern. Indrammede billeder renset.

SÆBY MUSEUM

Besøgstal: 1800.

Udstillinger: I juni udstilledes en del gamle billeder og materiale i anledning af Sæbybanens ophør.

Ny- eller ombygninger: Sæby Museum er i 1968 blevet udvidet efter at en privat lejlighed i Algadefløjen, en sidebygning til museet, er taget i brug.

MUSEET PÅ SØNDERBORG SLOT

Besøgstal: 58.000.

Udstillinger: Deltaget i vandrestillinger af pengepunge m. v. i nordslesvigske banker og i Sønderborg; udst. i Vimmelskiftet, København.

Publikationer: Årsberetninger i Sønderjyske Årbøger 1968 og Fra Als og Sundeved 1968. Ny udg. af »Sønderborg slot« i serien Faglig Læsning. Museets leder har desuden publiceret »Skospænder« i »Sønderjyske Årbøger« 1968 og »Renaissance-hoveder« i »Fra Als og Sundeved« 1968 samt småstykker i »Sønderjysk Månedsskrift« og »Nordelbingen«.

Oplysning: Vejledning og omvisning af ca. 20.000 skoleelever (lejrskoler). Specialomvisning for ungdoms- og højskoler, seminarier og lærerforeninger.

Foredrag i aftenhøjskoler, ungdomsforeninger, studiekredse m. v.

Undersøgelser: Løbende bygningsundersøgelser under slottets restaurering. Fortsat registrering af ældre gårde på Als.

Nyerhvervelse: En malet kiste, en beiderwandpude, en samling jubilæums-møbler samt ældre bøger. Tre portrætter malet af C. W. Eckersberg. En skulptur af Nicolaus Wehding, et maleri af K. Raaschou-Nielsen og nogle tegninger og grafiske blade.

Nyindretninger: Museet, der har været lukket jan.-april 1969 p. gr. af slottets ombygninger, har i maj åbnet de historiske samlinger i sydfløjens stueetage. Indretning af loftmagasin fortsat. Alle lokaler i vestfløjen rømmet.

Konservering: Konservering af malede paneler, konservering af malede møbler og af 6 kanoner fra de slesvigske krige.

TIKØB KOMMUNES HISTORISKE SAMLING

Besøgstal: Med daglige klassebesøg og foreninger m. m. ca. 6500.

Udstillinger: Supplerende udstillinger til Nationalmuseets plakater. Grundlovsudstilling, fotografiudstilling fra det gamle Snekkersten, ialt 5 udstillinger.

Publikationer: »Klokken« til skolerne.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Daglig undervisning i skoletiden, seminariebesøg, Statens Lærerhøjskole med kursister, aftenbesøg af foreninger med foredrag.

Vigtige nyehvervelser: Timeglas fra det gamle fiskeriinspektionsskib »Ægir«. Topografisk kunst: Carl Baagø: Sundet 1861, Udsigt fra Strandvejen

mod Nivå 1887, Viggo Johansen: Hornbækbugten 1873, Hornung Jensen: Gamle (brændte) Tikøb præstegård 1920.

Vigtige konserveringer: En del ting hjemkommet, bl. a. en fornem vifte fra forrige århundrede, timeglas, livsbillede fra begyndelsen af 1800-tallet.

MUSEET FOR VARDE BY OG OMEGN

Besøgstal: 3519.

Udstillinger: En samling malerier af Chr. Lyngbo. Nu permanent.

Publikationer: H. K. Kristensen: Trolddom og overtro i Ribe amts museer (Mark og montre. 1968). Samme: Fontehimmel og kirkeværge (Årb. Ribe 1968).

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Aftenhøjskolekursus, der gennemgik dele af museets samlinger. Foredrag af fru Kirsten Agerbæk, Ribe: Bygmester Michael Stobberup.

Vigtigere nyehvervelser: Som gave en samling malerier, skænket af kunstneren selv. Sukkertang af Vardemesteren J. N. Broesbøl 1750.

Nybygning: En 4. fløj, ovenlyssal, 17,4 × 5,6 m gulvflade, indrettet til at rumme Lyngbos malerisamling. Til opførelsen skænkede kunstneren 40.000 kr.

Vigtigere konserveringsarbejder: Stort lerkar fra romersk jernalder fra Janderup.

VENDSYSSELS HISTORISKE MUSEUM

Besøgstal: 6743.

Udstillinger: »Det ældste landbrug«. »Køkkentøj«. »Legetøj«.

Publikationer: Palle Friis og Svend Thomsen. »Køkkentøj«.

Undersøgelser: Museet har i det forløbne år foruden en del mindre, orienterende undersøgelser foretaget udgravninger af 4 stenbyggede grave fra ældre rom. jernalder. I Store Vildmose har museet medvirket ved fortsættelsen af sidste års store ardsforsundersøgelse.

Vigtigere nyhervvelser: 1 malm-morter med inskription Anna Lange til Fugelsig 1699. 2 stk. hovedvandsæg.

VESTFYNS HJEMSTAVNSGÅRD

Besøgstal: ca. 3000.

Publikationer: Årsskriftet: Vestfynsk Hjemstavns med artikler fra virkeområdet Vestfyn samt beretning om Hjemstavnsgården i årets løb.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Ved årsmødet 1968: Foredrag om Gummerup i gl. dage. Ved efterårsmødet 1968: Fra de ældste stenkirker og herregårde i Fyn til det 19. årh.s nybygninger og restaureringer (lysbilleder). Møderne holdtes i Hjemstavns-gårdens mødelokale og havde særdeles god tilslutning.

Vigtigere nyhervvelser: En hestegang er skænket gården til opstilling på passende sted.

VIBORG STIFTSMUSEUM

Besøgstal: 32.993. Museet: 20.100. Hvolris: 8.000. Paradis: 4.893.

Udstillinger: 20.9.68: Min gamle hat. 13.12.68: Køkkentøj.

Oplysnings- og undervisningsvirksomhed: Foredragsserie i FOF: Fortidens

spor v. A. Olesen. LOF: Handelsvirksomhed v. M. Bro-Jørgensen.

Undersøgelser: Foulum: Kulthus. Nr. Borup: Brøndanlæg. Hvolris: Stenkreds-anlæg. Hvolris: Kildeområde. Gammelstrup: Veldateret enkeltgrav m. stenramme. Hvolris: Rom. jernalders storstensgrav m. lerkar. Kvosted: Jættestue (ødelagt) m. rige ravfund. Fjeldsø: Stendyngegrave.

ØLGOD EGNMUSEUM

Besøgstal: 812.

Publikationer: 2.

Vigtige undersøgelser: 2.

Vigtige nyhervvelser: 120 numre (heraf ca. 10 vigtige).

Vigtige konserveringsarbejder: 1.

AABENRAA MUSEUM

Besøgstal: 8.722.

Udstillinger: Oldemors juletræ, Svend Kristensens store samling af flaskeskibe (nu permanent), Aabenraa bys Sparerkasses udstilling af mønter og sparebøsser. Mindeudstilling for patrioten C. C. Haugård.

Vigtigere nyhervvelser: Stor samling af flaskeskibe, flere skibsbilleder.

Ny- el. ombygninger, nyindretninger: Nye vinduesmontrer på hele 1. sal til flaskeskibene.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

Besøgstal: Algade 48: 13.878, deraf skolebesøg 2.400. Lindholm Høje: ca. 40.000.

Udstillinger: »Glas i Danmark« har

stået i hele 1968. I barokstuen er udstillet tintøj af kandestøber Christen Nicolaisen Lemberg, mester i Aalborg 1746–89, spændende over alle tre legeringer og de fleste typer tinsager. I kantinen på Nørre Uttrup kaserne samt i udstillingsvinduer på Kastetvej og Vesterbro udstilles løbende genstandsrækker fra museet. Disse særudstillinger er kontaktskabende og fortsættes.

Undersøgelser: På »Hedegården« mark i Myrhøj, Strandby sogn, er udgravet en tilsandet række af oprejste sten, der med 2 meters mellemrum var rejst over en strækning af 154 meter. Kun 7 sten var tilstede, men de øvriges plads var kendelig på en stenskonning som basis. Rækken udgår fra en tidligere udgravet høj fra yngre bronzealder, med hvilken den er samtidig. Ejeren, gdr. Aksel Christensen, har kompletteret og frilagt stenrækken, som løber i vnv.-øst og går ud til landevejen Viborg–Løgstør. Under stenrækken afdækkedes en tilsandet hustomt fra enkeltgravetid, som nu er under udgravning af arkæologer fra Forhistorisk Museum i Århus. I Pederstræde i Aalborg blev fundet tomten af en pottemagerovn, flere gange nedbrændt og genopbygget, liggende på tykke lag af fejlbrændinger og skår af stjærtpotter, fade, kakkelpotter og enkelte grønne figurkakler. Ovnens blev opmålt og skårene bjærget. De er gjort i samme teknik som lertøj fra pottemagercentret i Hellum herred og kompletterer dermed museets store samling af dettes varer bagud til begyndelsen af 1600-årene, just samme tid, da produktionen i Hellum herred begynder, for at fortsætte til 1935.

Nyerhvervelser: Som gave fra De Danske Spritfabrikker er modtaget en

indvendig forgyldt kovskan af sølv, et rent renæssancestykke af Gert Guldsmid, mester i Aalborg 1641–70 (Bøje nr. 1257). Skålen er et omgangsbæger til brændevin. Ved køb er erhvervet en oval terrin af tin på 3 ball and claw-fødder, med hængslede træhanke og træknop på låget. Terrinen er af kandestøber Christen Nicolaisen Lemberg, mester i Aalborg 1746–89. Ved køb på auktion er erhvervet en vandmaskine af kobber og messing med Aalborgs bymærke og årstallet 1748. Alle tre erhvervelser er i ekstraordinært fin bevaringstilstand.

Nyindretninger: Indtil 1960 indførtes sagerne i protokoller, efter dette år i kartotek. Alle protokoller i bogform er nu affotograferet og negativerne lagt i museets bankbox, som sikkerhed mod brand og slid.

Konserveringer: Møbler og inventar fra hovedgården Hessel i Lovns sogn i Vesthimmerland er på museets snedkerværksted konserveret og restaureret og igen afleveret til Hessel. Konserveringen er rekvireret og betalt af Aalborg amtsråd.

RIGSARKIVET

Afleveringer: Rigsarkivet har som hidtil modtaget løbende afleveringer fra centraladministrationens kontorer og gennem Udenrigsministeriet konsults- og gesandtskabsarkiver, Af andre afleveringer kan nævnes: Kabinetssekretariatets journalsager fra årene 1906 til 1959. Statsministeriets aflevering af forfatningskommissionssager 1937, statsministrene Th. Stauning, V. Buhl og Hans Hedtofts arkiver 1929–55,

Sønderjydske Erhvervsudvalg 1928, Lønningskommissionen 1943, Administrationskommissionen, Lock-out udvalget af 1933, udvalget af 20. januar 1967 vedrørende udbygning af journalistuddannelser. Forsvarsministeriets søkortarkiv har i lighed med tidligere år afleveret en række søkort. Fra Orlogsværftet er modtaget skibs- og maskintegninger samt oplysninger for skibe. Fra Finansministeriet er modtaget sager vedrørende pengeloven fra 22. juni 1945 og forarbejder til engangsskatte- loven fra 12. juli 1946. Statens Ligningsdirektorat har afleveret A-journalsager 1903–49 samt journaler og registre; desuden grundværdikort for 10. almindelige vurdering 1950. Fra Landskatteretten er modtaget Landsoverskatterådets kendelsesprotokoller 1923–38 og journaler for klagesager 1922–37. Sømandsskattekontorets registre over sømænd i den danske handelsflåde 1952–57 er modtaget. Fra Rigspolitiets afdeling for tilsyn med udlændinge er modtaget bog-, forhørs-, visum- og observationssager 1912–39 med tilhørende journaler. Overformynderiet har afleveret lenskontrollens arkivalier vedrørende en del successorfonds. Statens civile luftværn har afleveret arkivalier for perioden 1942–44, desuden forbindelsesofficerers rapporter fra besættel- sestiden 1940–45 og papirer vedrø- rende afdøde tyske flygtnings efterlad- skaber. Der er modtaget meget store af- leveringer af journalsager 1898–1938 fra Direktoratet for Ulykkesforsikring og af journalsager fra Invalideforsik- ringsretten samt navnekartotek over ansøgere, der er afgået ved døden 1962–66. Direktoratet for Vandbygnings- væsnet har afleveret personale- og bog- holderiarkivalier. Danmarks Statistik

har afleveret statistisk materiale ved- rørende husassistenter arbejdsvilkår 1941, periodisk biblioteksstatistik 1924–42, landbrugets kreditforhold 1954, arbejdsløshedsundersøgelse 1946, mate- riale vedrørende kommunale valg 1925–54, tabeller over folkemængden i Danmark 1787 og 1801, desuden efter- afleveringer af arkivalier vedrørende folketælling 1930 og erhvervstælling 1935. Forsikringsrådet har afleveret journalsager og kopibøger 1935–45. En række af Rigshospitalets afdelinger har afleveret arkivalier, hovedsagelig fra tiden 1910–30. Fra regnskabskonto- ret i Ministeriet for Grønland er mod- taget kassebøger 1825–1953 og diverse korrespondance. Af grønlandske lokal- arkiver har Rigsarkivet modtaget refe- rater fra forstanderskabsmøder i Ju- lianehåb 1869–90 og 1903–10, afleve- ret af lærer Ove Bak, Sydprøven. Fra Københavns Stadsarkiv er modtaget Frederiksværks fabrikkers regnskaber, revisionsantegnelser og skrivelser 1844–60. Sammes kassebøger 1855–57 og brevkopibog 1849–59 findes nu også i Rigsarkivet. Endelig har Rigsarkivet modtaget Geometriskolens skibstegnin- ger 1841–46 og Dansk-islandsk nævns forhandlingsprotokoller og dossiersager 1919–47.

Privatarkiver: I løbet af året 1968 har Rigsarkivet modtaget en række pri- vatarkiver, de fleste som gave fra pri- vate; kun et udvalg kan nævnes:

Højskoleforstander Jørgine Abild- gaard, tillæg til tidligere aflevering, po- litikeren Klaus Berntsen, ca. 1866–ca. 1926, politikeren Kristen Bording, ca. 1901–47, højskoleforstander Ernst J. Borup, ca. 1920–60, politimester, po- litikeren Vagn Bro, revisor Ernst Chri- stensen, materiale vedrørende Det tyske

Handelskammer, advokat Poul Christiansen, arkivalier vedrørende defensoratet for Werner Best 1946–52, Henni Forchhammer, formand for Danske Kvinders Nationalråd, 1913–48, dr. phil. & jur. Jens Himmelstrup, 1924–62, forbundsformand Richard Jensen, 1915–68, dr. phil Lauge Koch, redaktør Adolph Bernhard Svensson, Åbenrå, 1933–43, amtmand Kresten Refslund Thomsen, 1943–45.

Fra en række institutioner har Rigsarkivet modtaget arkivalier, blandt andet følgende: Dansk historisk Fællesforening, formandens arkiv 1935–67, Folk og Værns Hjælpekontor, København, 1942–45, Det kongelige Vajsenhus; den meget store aflevering omfatter materiale helt tilbage til år 1715 og frem til 1968, Det konservative Folkepartis mødeprotokoller 1918–19, Danmarks Retsforbund, 1919–63, Studentersamfundet, 1961–66, Studentersamfundets fraktion: Socialistiske Studenter, 1963–66.

Publikationer: Der er fremstillet en oversigt over Rigsarkivets publikationer og desuden udsendt Meddelelser om Rigsarkivet og landsarkiverne 1961–65 og Kancelliets Brevbøger 1644–45. Én af dr. phil Jens Engberg udarbejdet oversigt over Kilder til dansk historie i engelske arkiver er ligeledes udsendt. Registreringen over modtagne mikrofilm af Danica i udlandet er fortsat med en fortegnelse over film modtaget fra Public Record Office, London.

Udstillinger: Der har i 1968 været særudstillinger vedrørende de tidligere danske besiddelser på Guineakysten, færøske brydninger omkring år 1800, og endelig vistes arkivalier samlet under titlen Kancellier og Skriverhænder 1219–1280.

Danica-fotografering: Fotograferingen af Danica i udenlandske arkiver er fortsat. Som ovenfor nævnt er modtaget film fra Public Record Office, London, og desuden fra Merseburg. Indsamlingen er fortsat i London og i arkivet i Freiburg.

Sikringsfotografering: Sikringsfotograferingen har omfattet Tyske Kancelis udenrigske Afdeling samt Departementet for udenlandske Anliggender. Endelig er påbegyndt fotografering af Udenrigsministeriets arkivalier.

ERHVERVSARKIVET, STATENS ERHVERVSHISTORISKE ARKIV

Afleveringerne androg 15.469 bind og pakker. Der er modtaget følgende arkiver:

Organisationsarkiver: Akademiet for de tekniske videnskaber, 1939–68 (videreaflevering); Dansk Arbejdsmands- og specialarbejderforbund, Maribo afd., 1907–60 (småsager); De danske mejeriforeningers fællesorganisation, 1934–66 (videreaflevering); Foreningen af jyske jævnstrømsværker og el-selskaber, 1933–66; Formernes fagforbund, Århus afdeling, 1875–1955 (før 1889 dog kun formernes sygeforening); Grosse-er-Societetets Komité, København 1890–1956 (videreaflevering); Industrirådet, København, 1942–46 (videreaflevering); Det kongelige danske Landhusholdningsselskab, København, 1945–59 (videreaflevering); Landbrugsrådet, København, 1926–55 (videreaflevering); Landsforeningen til arbejdsløshedens bekæmpelse (L. A. B.), afdelingerne i Odense og Århus, 1940–67 (videreaflevering); »Samfundshjælpen«, Vejle, 1920–66; Tekstilfabrikantforenin-

gen, København, 1919–67 (videreaflevering).

Industriarkiver: N. N. Blumensådt, A/S Blumøller, Odense, 1851–1955; A/S »Elvirasminde«, Århus, 1893–1961; A/S Fyens Sækkekompagni, Odense, 1924–64; Severin & Andreas Jensen, møbelfabrik, København, 1863–97; Bryggeriet »Stjernen« A/S, København, 1945–65 (videreaflevering); Thrige-Titan A/S, København, 1962–63 (videreaflevering).

Handelsarkiver: A. H. Andersen, artikler til fabrikation af lædervarer en gros, København, 1917–67; St. Clemens materialhandel v. Niels Mønsted, Århus, 1914 (småsager); Jens Marinus Jensen, manufaktur en gros, Århus, 1962–68; farvehandler & glarmester O. Rasch Lau, Rønne, 1897–1967 (videreaflevering); A/S Odense Kulkompagni m. fl., 1879–1961; P. M. Plum, Eksport-Kompagni, København, 1927–59 (videreaflevering); Plums Handels-Aktieselskab, Assens, 1931–63 (videreaflevering); købmand Kresten Greve Rasmussen, Århus og Horsens, 1916–35; Chr. Simoni, kulimport, Ålborg, 1844–1962; købmandsfirmaet Kai Simonsen, Løgstør, 1851–1945 (videreaflevering); grosserer Eduard Spies, København, 1898–1908 (småsager); Vestfyns kulimport, Assens, 1899–1960 (videreaflevering); Bdr. Vorbeck A/S, manufaktur en gros, Århus, 1954–67 (videreaflevering).

Andelsvirksomheder: Asnæs andelsmejeri, Asnæs, 1886–1962; andelsmejeriet »Balskilde«, Astrup, 1886–1966 (videreaflevering); andelsmejeriet Brunbjerg, Hørve, 1888–1911; Børkop andelsmejeri, 1917–59 (videreaflevering); andelsmejeriet »Esbern Snare«, Udby, 1885–1926; andelsmejeriet »Fælles-

mål«, Vester Hjermtslev, 1890–1967; andelsmejeriet »Godt Haab«, Kastvrå, 1887–1963; andelsmejeriet »Korsvang«, Smollerup, 1927–48; andelsmejeriet »Landmandshåb«, Gevninge, 1889–1958; Odden andelsmejeri, Odden, 1892–1962; Rue andelsmejeri, Veflinge, 1886–1965; andelsmejeriet Thors-toft, Torslev, 1907–10 (småsager); Tuse andelsmejeri, Tuse, 1944–65; Vester Åby andelsmejeri, 1888–1960; Viborg og omegns brugsforening, 1910–63; andelsmejeriet »Åside«, Snesere, 1905–68 (videreaflevering).

Andre: A/S Aarhus Amtstidende, 1923–65 (videreaflevering); Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, 1863–1922 (videreaflevering); tandlæge Erik Berth, tidl. Harald Th. Pedersen, Frederikssund, 1921–67; Brabrand-Aarslev Sognes Spare- og Laanekasse, 1871–1954; A/S Det forenede dampskibsselskab m. fl., København (D.F.D.S.), 1850–1964; landsretts-sagfører Johannes Hohwy, Ålborg, 1936–65; sagfører Julius Jarding, Århus; advokatfirmaet Jæger, Rambusch; Andrup & Hansen, Esbjerg, 1952–58 (videreaflevering); advokatfirmaet Chr. Krag & Troels Hoeck, Århus, 1925–63 (videreaflevering); advokat E. Lund-Sørensen, tidl. Irs. Tage Hahn, Århus, 1944–60 (videreaflevering); landsretts-sagfører Gunnar Madsen, Pandrup, 1934–66 (videreaflevering); sagfører Aa. Kr. Nielsen og forgængere, Nørresundby, 1888–1950 (videreaflevering); landsretts-sagfører, dr. jur. Axel H. Pedersen, København, 1967 (videreaflevering); A/S Rysensteens Søbadeanstalt, sen. I/S Langebros Søbadeanstalt, København, 1839–1929; Sparekassen for Randers By og Omegn, 1850–1961; Svinninge Handels- og tekniske skole,

1903–66; fhv. advokat Erik Varbo, Ålborg. 1945–66 (videreaflevering); Virring-Essenbæk Sognes Spare- og Laanekasse, 1871–1966; retsbehandlede arkiver fra Sakskøbing og Ålborg, 1832–1952.

Der er udført ordningsarbejde i arkiverne fra: Akademiet for de tekniske videnskaber; Andelsudvalget; A. H. Andersen, artikler til fabrikation af lædervarer en gros, København; Asnæs andelsmejeri, Asnæs; andelsmejeriet »Balskilde«, Astrup; tandlæge Erik Berth, tidl. Harald Th. Pedersen, Frederikssund; A/S Blumøller, Odense; Brabrand-Aarslev Sognes Spare- og Laanekasse; Brugsforeningen for Viborg og Omegn; landsretssagfører Holder Christensen, Århus; D.F.D.S., København; chokoladefabrikken »Elvirasminde«, Århus; Formernes fagforbund, Århus afdeling; A/S Fyens Sækkekompagni, Odense; Grosserer Societetets Komité, København; rederi- og mæglerfirmaet C. K. Hansen, København; Industrirådet, København; Jens Marinus Jensen, manufaktur en gros, Århus; Severin & Andreas Jensen, møbel-fabrik, København; advokatfirmaet Jæger & Rambusch; Andrup & Hansen, Esbjerg; A/S C. I. S. Knudsen, klæde en gros, København; Det kongelige danske Landhusholdningsselskab, København, andelsmejeriet »Korsvang«, Smøllerup; sagførerfirmaet Chr. Krag & Troels Hoeck, Århus; L.A.B.; Landbrugsrådet, København; farvehandler O. Rasch Lau, Rønne; advokat E. Lund-Sørensen, tidl. Tage Hahn, Århus; landsretssagfører Gunnar Madsen, Pandrup; landsretssagfører K. Norden-toft, Århus; Odden andelsmejeri, Odden; A/S Odense Kulkompagni m. fl.,

Odense; møbelsnedkerfirmaet M. Pilegaard & Søn, Svendborg; Rue andelsmejeri, Veflinge; A/S Rysensteens søbadeanstalt, sen. I/S Langebro søbadeanstalt, København; Samfundshjælpen for Vejle og Omegn; De samvirkende danske Husmandsforeninger, København; Chr. Simoni, kulimport, Ålborg; Sparekassen for Randers By og Omegn; Svinninge handels- og tekniske skole; Thrige-Titan A/S, København; fhv. landsretssagfører Erik Varbo, Ålborg; Bdr. Vorbeck, manufaktur en gros, Århus; andelsmejeriet »Åside«, Snesere. Hertil kommer de retsbehandlede arkiver fra Sakskøbing og Ålborg.

Fortsat er den løbende registrering af dagspressens artikler om erhvervs-livets mænd og udarbejdelsen af det sammenfattende register over brevmodtagere til D. B. Adlers og Moses & Søn G. Melchiors kopibøger. Under fortsat udarbejdelse er endvidere et person- og stedregister til Landhusholdningsselskabets journaler.

Håndbibliotekets tilvækst udgjorde ca. 4.500 bind, hvoraf en væsentlig del vedrører udenlandsk økonomisk historie.

Erhvervshistorisk årbog 1967 udkom i juni. Den indeholdt anden del af en større afhandling af amanuensis ved Landsarkivet i Härnösand, Lars Rumar, om brændevinsbrænding i Danmark i 19. årh. Arkivar Ole Degn meddelte det danske afsnit af Christian Martfeldts rejsejournal fra den store rejse 1761–68 under titlen: En erhvervsøkonomisk rejse gennem Danmark og Slesvig 1761 og arkivar Finn H. Lauridsen to breve, der belyste generalkonsul Hendrik Pontoppidans indsats for oprettelse af banker i Jylland

(Generalkonsul Hendrik Pontoppidan og de jyske banker).

Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver afholdt sit 4. landskursus for ledere af og medarbejdere ved de lokalhistoriske arkiver i Århus 8.–10. marts. Hovedparten af kurset var henlagt til Erhvervsarkivet. Den 8. marts holdt overarkivar Vagn Dybdahl foredrag dels om arkivets virke og oprindelse, dels om det arbejdsmæssige forhold mellem statens arkiver og de lokalhistoriske arkivinstitutioner. Om aftenen holdt programleder Chr. Kryger foredrag om interviewsteknik og arkivarerne Finn H. Lauridsen og Ole Degn talte henholdsvis om registrerings- og indsamlingsarbejde og Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs arkiv.

Et af Folkeuniversitetet arrangeret kursus i historieforskning har nogle gange været henlagt til Erhvervsarkivet. Arkivar Finn H. Lauridsen har her undervist i benyttelse af arkivmateriale. – Undervisningen ved Aarhus Universitet i økonomisk historie og i skriftlæsning finder fremdeles sted i arkivet med benyttelse af dettes materiale.

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND M. M.

Læsesalen: 7.965 besøgende til hvem der er ekaspereret 40.823 bind og pakker.

Afleveringer: I løbet af året har man afsluttet hjemtagningen af afleveringspligtige kirkebøger fra alle sogne udenfor København. Indkrævningen af arkivmateriale hos dommere og politimestre (især fra tiden før 1919) er fort-

sat, og man er begyndt at indsamle købstadsarkivalier for perioden 1868–1933. Endelig er modtaget en række toldkammerarkiver. Der er desuden kommet større afleveringer fra Maribo amt (journaler, journalsager, landvæsenkommissionssager m. m. 1911–39), Sorø amt (journaler, journalsager, sygehusprotokoller m. m. 1903–61), kgl. bygningsinspektør Eske Kristensen (journaler og synsprotokoller m. m. 1894–1960), div. brandforsikringskontorer (forsikrings- og vurderingsprotokoller c. 1872–1955), Duebrødre Kloster, Roskilde (fæsteprotokoller, jordebøger, journalsager, regnskaber m. m. 1751–1967 og Skipperforeningen i København (hoved- og kassebøger 1945–56).

Tilvæksten ialt udgjorde i 1968 1376 hydemeter.

Ordnings- og registreringsarbejder: Registreringen af retsbetjentarkiverne indtil 1919 er afsluttet for Frederiksborg amts vedkommende (med undtagelse af Helsingør byfoged) og arbejdet fortsættes nu med embederne i Præstø og Gl. Roskilde amter. I forbindelse med hjemtagningen af kirkebøger er foretaget en indholdsregistrering af kirkebøgerne fra alle embeder på Bornholm, Lolland-Falster og i Roskilde stift. Der er fortsat arbejdet med registreringen af kommissionsdomstolenes arkiver og Helsingør rådstuearkiv, og ordningen af kortsamlingen er blevet genoptaget.

Udarbejdelse af registre: Der er udarbejdet registre til Gavnø gods fæsteprotokoller 1720–1924, Lindersvold og Strandegård godsers fæsteprotokoller 1777–1927 samt Københavns bytings obligationsprotokoller med pant i fast

ejendom 1697–1701. Der er desuden arbejdet med udskrivning af register til Garnisons kirkes vielser 1799–1921.

Publikationer: Der er i 1968 udsendt 2 bind i serien Foreløbige arkivregistraturer: »Sjællandske retsbetjentarkiver indtil 1919. Frederiksborg amt I« (pris 13,50 kr.) og »Bornholmske Kirkebøger« (pris 9 kr.). I »Årbog for dansk skolehistorie« 1968, har landsarkivaren offentliggjort en oversigt over »Skolehistorisk materiale i de offentlige arkiver«. Se endvidere under udstillinger.

Kursusvirksomhed: I februar arrangerede landsarkivet en sammenkomst med underretsdommere til drøftelse af problemer vedr. dommerarkiver.

Udstillinger m. m.: Gennem det meste af året har en udstilling med prøver på landsarkivets materiale været vist i udstillingssalen. Der har desuden været følgende specialudstillinger: En mindre udstilling af billeder, statistik og lignende i forbindelse med at man fejrede 75-årsdagen for ankomsten af den første besøgende på læsesalen, en udstilling af skolehistorisk materiale og af kort og bygningstegninger. Til de to sidste udstillinger er lavet udførlige, dupliserede kataloger. Foruden udstillingsgæster har godt 700 personer fordelt på 35 grupper besøgt arkivet.

LANDSARKIVET FOR FYN

Benyttelse: 1968: 2.512 besøgende, der på læsesalen har benyttet 11.644 bind og pakker.

Afleveringer: Af ordinære afleveringer mærkes: Odense byrets 3. afdeling: navne- og realregistre ca. 1830–1919.

Odense herreds provst: Arkivfortegnelser m. m. 1914–1967. Gennem Rigsarkivet modtaget fra den mosaiske menighed i København: Odense mosaiske ministerialbog 1814–1932, xeroxkopi af mosaisk konfirmationsprotokol for Odense m. m. 1818–55 samt registerkort vedr. Odense mosaiske menigheds begravede 1961–68.

Gaver: Civilingeniør Aage Christens, København: Stamtavle over efterkommere af Frederik V. og madame Hansen 1746–1968. Fru Ellen Jørgensen, Emtekær, Sandager: 2 skøder 1601 og 1647 vedr. matr. nr. 1, Emtekær. Civilingeniør H. K. Nielsen, Hjallesø: Optegnelser om sergent Bartholomæus Albrecht, død 17/2 1841. Civilingeniør H. Nygaard, Fruens Bøge: H. C. Rørdam: Minder fra en mer end 40-årig præstegerning 1947. Odense kommune: Fotokopi af brev fra Odenses borgmester 1441. Odense Theater: Regnskabsbøger, teaterkataloger m. v. 1854–1960. Rigsarkivet: Fæsteprotokol for Vejlegaard 1819–77. Østifternes brandforsikring: Vurderings- og forsikringsprotokoller for Odense og Svendborg amter 1899–1960. Depositum: Odense forenede Skydeselskabs forhandlingsprotokol 1956–66.

Ordnings- og registreringsarbejder: Manuskriptet til en Fører over Landsarkivet er blevet planlagt af landsarkivaren og arkivar Anne Riising og udarbejdet af Anne Riising. Det vil antagelig udkomme 1969 som et jubilæumsskrift for arkivets oprettelse 1893. Der er udskrevet registersedler til en lang række kirkebøger og skifteprotokoller, ligesom en lang række alfabetiske registre til kirkebøger er blevet renskrevet.

Forskelligt: 28. september 1968 be-

gyndte udgravningen til en tiltrængt kontorbarak til Landsarkivet.

LANDSARKIVET FOR NØRREJYLLAND

Landsarkivet har i 1968 på læsesalen haft 7.718 besøg, hvorved der er benyttet 58.921 bind, pakker, styk og film. Det skal tilføjes, at aftenbesøgende (deltagere i slægtshistoriske kurser, ekskursioner m. v.) ikke, som tilfældet ellers har været, er medregnet. Besøgstallet incl. aftenbesøg udgør 8.027. Når antallet af benyttede arkivalier trods stigningen i læsesalsbesøg er faldet, kan det delvis skyldes, at ekspeditionstiden på læsesalen er blevet indskrænket med ½ time, således at der nu lukkes for udlevering kl. 16 mod tidligere kl. 16.30. Der er i årets løb gennemført en registrering af besøgs- og benyttelsesvaner på læsesalen, men materialet er endnu ikke færdigbearbejdet til offentliggørelse. Der er afleveret 8.378 bind, pakker og styk, hvoraf 322 var gaver. Den i sidste årsberetning omtalte aflevering af hovedministerialbøger udskrevet før 1868 er afsluttet. Sikkerhedspolitiets sager fra besættelsestiden er blevet indkaldt, men af 30 embeder var kun de 11 i besiddelse af materiale. Heraf har de 5 afleveret. Blandt de øvrige afleveringer kan nævnes Æbeltoft-Trustrup jernbanes arkiv, kopibog for Hinge-Vinderslev præsteembede 1806–33 (K. A. Bilgrav), dokumenter vedr. Hjortshøjlund gods 1594–1885 (I. Secher) og dagbøger 1837, 1840–73 ført af gårdmand Jens Pedersen i Kondrup, Råsted sogn (Chr. Stenz).

Afleveringen af journalsager –1864

fra Ribe stiftamtsarkiv vedr. Sønderjylland til landsarkivet i Åbenrå er afsluttet, indordningen af afleveringerne fra amtstuearkiverne er tilendebragt og den nye aflevering af præstearkiver er næsten færdigregistreret. Revisionen af godsarkiverne er fortsat, og der er påbegyndt registrering af pakkesager i regimentskriverarkiverne. Diverse mindre privatarkiver er blevet ordnet, og manuskript til en duplikeret registratur over håndskriftsamlingen er påbegyndt. Ordningen af arkitekt F. Vig Nielsens arkiv er fortsat. Derudover er foretaget forskellige ordnings- og registreringsarbejder, bl. a. i told-, kredslæge-, retsbetjent- og kommunearkiver samt kortsamlingen. Efter installation af et xeroxkopieringsapparat i maj måned er landsarkivets kopieringsvirksomhed blevet betydeligt udvidet.

Registraturen over lavsarkiver og første del af registraturen over rådstuearkiver er blevet xeroxkopieret i 15 ekspl. Et eksemplar af hver er blevet deponeret i de øvrige statsarkiver, i statsbibliotekerne samt på Ålborg og Esbjerg centralbiblioteker. Yderligere to eksemplarer kan efter anmodning hjemlånes fra landsarkivet til brug for særlige forskningsarbejder. En stencileret registratur over Aug. F. Schmidts arkiv, som senere vil indgå i en samlet registratur over større privatarkiver, er ligeledes blevet udstationeret på de nævnte institutioner.

Landsarkivets udstillingsvirksomhed er blevet forøget med en lille montre i forhallen til læsesalen. Denne montre benyttes til vekslende udstillinger, gerne med aktuel tilknytning. Der har i det forløbne år været 54 omvisninger, og ialt 790 personer har fået udstillin-

gen forevist ved skole- og foreningsrundvisninger. I samarbejde med Historisk Forening i Århus afholdtes i dagene 28.–30. oktober arkivkursus for 11 historiestuderende fra Århus universitet.

LANDSARKIVET FOR DE SØNDERJYSKE LANDSDELE

Landsarkivets besøgstal var i 1968 2.508, antallet af fremtagne sager til læsesalsbesøgende var 19.227, udlånet til andre arkiver og biblioteker var 97 bd., pk. og læg, medens indlånet fra andre arkiver var 123 bd., pk. og læg.

Afleveringerne fra offentlige institutioner andrager 48 m. og omfatter især arkivalier fra præsteembederne. Med undtagelse af Als er således alle landsdelens ældre hoved- og kontraminsterialbøger afleveret til landsarkivet.

Fra private er som gaver eller deponita modtaget 14 m., hvoraf især skal nævnes afleveringer fra Arbejdernes Fællesorganisation, Åbenrå (forhandlingsprotokol), pastor Chr. Andersen, Tinglev (bl. a. jordebog fra Gårdeby, Stoltelund gods 1787), fru Gerda Boesen, Holte (M. Mørk Hansens dagbog 1835–38 samt livserindringer II–V), lektor Karl Clausen, Århus (xeroxkopier af Bruno Ketelsens optegnelser fra Mellemslesvig), husmand Andr. Friis, Vonsbæk (arkivalier fra Lånekassen for Sønderjylland, Haderslev Østeramt), forretningsfører Joh. Hansen, Nordborg (arkivalier fra Nordborg amtstue og husfogderi m. m.), provstinde J. Holdt, Askov (provst Holdts optegnelser vedrørende Brede sogn m. v.), skoleinspektør J. Jakobsen, Broager (skolesager fra Skodsbøl og Skelde), rentier Th. Kaufmann, Bovrup (optegnel-

ser over familien Hissel, Tombøl), fru Bodil Lebeck, København (redaktør A. Lebecks referater fra Vælgerforeningens møder 1918–20), gårdejer Cornelius Schmidt, Døstrup (regnskabsbøger og ejendoms papirer fra Forballum), fru Anne M. Skau, Ø. Lindet (supplement til J. N. H. Skrumsagers og Jens Schmidts privatarkiver), amtskontorchef G. Vedel Smith (sager fra Jonathan Smiths privatarkiv), apoteker dr. pharm. H. J. Toft, Tønder (recept- og regnskabsbøger fra Højer apotek 1841–1916), fru Anna Ølgaard, Åbenrå (dele af Anders Lebecks privatarkiv).

Registranterne over retsbetjentarkiverne er renskrevne på maskine.

I den tidligere betjentbolig på landsarkivet er nu indrettet kontorer og bibliotek, hvorved personalet har fået arbejds mulighederne forbedret.

Landsarkivet har haft 11 besøg af forskellige studiegrupper med tilsammen 135 deltagere. I årets løb er med god tilslutning afholdt kurser i sønderjysk slægts- og personalhistorie.

Udarbejdelse af detaljprojekt til nybygningen er påbegyndt af kgl. bygningsinspektør Stærmosse, Odense.

DRAGØR-ST. MAGLEBY BIBLIOTEKS LOKALHISTORISKE ARKIV

Det lokalhistoriske arkiv ved Dragør–St. Magleby bibliotek har i 1968 modtaget ca. 250 billeder til billedsamlingen. Der er optaget lydbånd svarende til i alt ca. 30 timers spilletid, dækkende dels almindelig personalhistorie (lokale erindringer), dels Dragør i Besættelsestiden og lokale møder o. l. af kommende historisk interesse.

Samarbejdet med lokaltopografisk fotoklub vedrørende fotoregistrering af bygninger og lokaliteter er fortsat, ligesom fotoklubben har udført arbejde med fremstilling af forstørrelser af indkomne, ældre fotografiske negativer.

Samarbejdet med de to lokale museer er fortsat.

Registrering og beskrivelse af det indsamlede materiale er stort set udskudt til 1969/70, hvor der er afsat 15 timer pr. uge til dette arbejde.

EBELTOFT BYHISTORISKE ARKIV

Det byhistoriske arkiv, der er flyttet til den tidligere »Teknisk Skole«, begyndte i 1968 en fuldstændig omordning og registrering af arkivalierne. Arbejdet ventes afsluttet i 1969. Sideløbende hermed er fortsat med fotografiske optagelser af ejendomme og gadepartier fra samme vinkler, som arkivets ældre fotos er optaget. Ligeledes er der fortsat med båndoptagelser og samtaler med ældre folk, og samlingen er blevet betydeligt udvidet.

Der har været holdt flere foredrag over lokalhistoriske emner, ligesom der er ydet mange oplysninger til slægtforskere og ikke mindst pressen, der har benyttet arkivet meget. Også ved udarbejdelsen til den kommende bevaringsplan for Ebeltoft er der ydet bistand i form af billedmateriale og beskrivelse af bygninger.

Flere foreninger har modtaget arkivets tilbud om opbevaring af deres arkiver, som dog ikke er tilgængelige uden foreningernes tilladelse, og for enkelte er udarbejdet registratur.

Arkivet har ved forskellige for-

enings-jubilæer arrangeret udstillinger, som hver gang har tilført arkivet flere arkivalier.

ESBJERG BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet indledte beretningsåret med en stor historisk udstilling i Badmintonhallen belyst af *Esbjerg havn i 100 år*. Udstillingen, til hvilken var fremstillet kopier af havnen 1868, 1924, 1968, besøgte af ca. 15.000 gæster.

Samlingerne er i årets løb bl. a. forøget med: 293 billeder, plancher og statistik fra rederierne J. Lauritzen og DFDS, 3 protokoller med udklip vedr. Esbjerg havns 100 års jubilæum, 2 bøger med Knud Petersens lejlighedsdigte fra ca. 1900, materiale til belysning af Vagtværnet 1944/45, forhandlingsprotokol fra Arbejdsmændenes fagforening, forhandlingsprotokol fra Grundtvigshus og ungdomsforeningen, forhandlingsprotokol fra De samvirkende Afholdsforeninger, 3 ms. fra gamle Esbjergborgere vedr. byens historie.

Arkivet indeholder ca. 7.000 billeder og et stort antal negativer, 1.300 læg og 77 protokoller til belysning af steder, begivenheder og personer i den 100-årige by.

FAXE HERREDS LOKALHISTORISKE ARKIV

Arkivet er i 1968 blevet en selvstændig og selvejende institution med en bestyrelse på 9 medlemmer, hvoriblandt repræsentanter fra herredets sogne. Samlingerne blev i august 1968 flyttet til nyindrettede lokaler på Vemmetofte Kloster, hvor arkivets lokale behov nu er dækket foreløbig. De nødvendige arbejder i forbindelse med ny-

indretningen blev udført af arbejdsudvalget. Økonomien baseres på kommunale tilskud samt tilskud fra institutioner og private. Samlingerne er i årets løb forøget med en del private arkiver hvoriblandt kan nævnes 10 stk. skudsmålsbøger.

Arkivalier fra forskellige nedlagte foreninger er indgået.

Billedsamlingen øgedes med 350 numre. Lokalhistorisk litteratursamling forøgedes med 12 bind, ligesom håndbogsamlingen er vokset.

FREDERIKSVÆRK BYHISTORISKE ARKIV

Forarbejderne til byarkivet afsluttedes i 1968. Der er dannet en støtteforening, idet arkivets drift baseres på medlemskontingenter og frivillige bidrag.

Arkivet virker officielt fra 1. januar 1969, men har allerede inden den tid modtaget en del materiale. Arkivet retter i begyndelsen i første række henvendelse til organisationer, foreninger o. lign. for at få udskrevne protokoller o. lign. overgivet til arkivet. Derudover indsamles topografisk materiale og billeder i tilknytning hertil.

FAABORG BYHISTORISKE ARKIV

I 1968 har arkivet modtaget 1.476 enheder. Deraf 777 billeder.

»Faaborg Avis« forærede os sin avissamling fra 1855 til 1958. På grund af pladmangel afgav vi den til biblioteket, ligesom vi hertil føjede vor komplette samling af »Faaborg Folketidende«. I anledning af festival her i byen opklæbede vi 700 billeder på store papplader der i 14 dage var ud-

stillet i butiksvinduer. Udstillingen vakte stor interesse og bidrog til at vi modtog mange gaver. I løbet af de sidste måneder har vi i »Faaborg Avis«, hver uge bragt et billede af ejendomme, der ikke eksisterer mere. Der følger ingen tekst med. Den kommer først et par dage senere sammen med et billede af ejendommen som den ser ud i dag. Udsendelsen har bevirket, at vi fra læserne har modtaget mange gamle billeder af ejendomme.

Der har været udlånt 221 enheder.

Arkivet har været besøgt af 282, deraf 44 deltagere fra S.L.A.s årsmøde i Svendborg den 7. sept. Et af vore styrelsesmedlemmer der døde sidste år, har i sit testamente betænkt arkivet med 22.000 kr.

HELSINGØR BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet har i kalenderåret 1968 haft en betydelig fremgang i forespørgsler fra udland og indland. Disse er så godt som alle besvaret med resultat, bl. a. fra Archive für Kunst und Geschichte i Berlin. Der er givet oplysninger til Tyskland om den berømte organist Dietrich Buxtehude og om orgelet i Maria kirken, hvor han var organist. Desuden har vi til Universitetet i Kiel givet oplysning om betydningen af en række freskomalerier i Maria kirke.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR HERFØLGE OG SÆDDER SOGNE

Interessen for et sognearkiv er ikke ny, men man savnede en person, der ville tage sig det arbejde på, som det er at indsamle og registrere. Dette lyk-

kedes hen på efteråret 1968 og siden er der indsamlet en ikke ringe mængde af billeder og optegnelser. Man har fået et lokale på Centralskolen, og kommunen har vist sin interesse ved at yde et pænt tilskud til driften. Arkivaren har udstyret sig med fotoapparat og en lille båndoptager og besøgt adskillige ældre, der gennem deres stemmer og oplysninger har givet gode tidsbilleder.

HILLERØD BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet har modtaget en række arkivalier, fotografier og billeder til samlingerne. Registreringsarbejderne er fortsat. Man har påbegyndt udarbejdelsen af nye kartoteker. Arkivet har medvirket ved udlån til udstillinger og udarbejdelse af nogle mindre, lokalhistoriske skrifter.

HJORTSHØJ-EGÅ EGNSARKIV

På et orienterende møde om oprettelse af et egnsarkiv blev det vedtaget at nedsætte et udvalg, der skulle arbejde med tanken om stiftelsen af arkivet. Initiativtagere til mødet var medlemmer af det lokale sogneråd. Udvalget nåede ikke at afslutte sit arbejde med stiftelsen i 1968. Der er dog påbegyndt en indsamling af materiale i form af udbygning af en eksisterende kommunefilm.

LOKALHISTORISK SAMLING, HJØRRING

Samlingen har i 1968 modtaget et stort antal arkivalier. Heraf skal nævnes: Hjørring amt Lægeforenings arkiv

fra 1890–1965. Hjemmeværnet for Hjørring og omegns arkiv. En samling dagbøger fra 1880–1952 skrevet af sognefoged Chr. Grøntved, Mygdal. I årets løb er foretaget løbende registrering af aviserne Vendsyssel Tidende, Ny Tid og Ålborg Stiftstidende. Desuden er der registreret 3.000 negativer og 815 fotografier. I løbet af året har samlingen været besøgt af 622 personer og institutioner og behandlet 46 skriftlige henvendelser.

KALUNDBORG BY- OG EGNSHISTORISKE ARKIV

Arkivet har i 1968 modtaget en god strøm af arkivalier, navnlig mange værdifulde billeder af alle arter, også portrætter. Mange forespørgsler ang. slægt og huse fra ind- og udland er besvaret af parret Myrhøj, der også har afskrevet taksationer for brand op til vor tid og givet aktuelle huses historie i pressen. Bidrag til det lokale julehæfte og amtsårbogen er udarbejdet. Særlige arkiver: Pastor Glenthøjs »Reersøarkiv« med mange slægtsstudier. Slægtsbog for navnet Schnell, Kalundborg slots ladegd. ca. 1800, arkitekt Carl Jørgensens arbejder i byen. Fotograf Bay, Asnæs: Billedarkiv for Nordvestsjælland. 10-års jubilæum i sept. 68 med udstilling ved byens 800-årsfest i okt. og tronfølgerparrets besøg. Montren på hovedgaden har vist ny serie billeder hver måned og kræves fortsat, når der antydes ophold.

BYHISTORISK ARKIV, KOLDING

Arkivet er flyttet fra lokaler på rådhuset til biblioteket og er indgået som

en afdeling i biblioteket. Der er foretaget en enkelt båndoptagelse vedrørende besættelsestiden.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR KORSØR OG OMEGN

Arkivet, der er oprettet af Korsør kommune, er underlagt byrådets biblioteksudvalg og ledes af et 3 mands forretningsudvalg valgt mellem frivillige medhjælpere. Arkivet har lokaler sammen med turist- og erhvervskontoret, Havnepladsen 13. I 1968 er modtaget godt 400 stk. arkivalier. Blandt det modtagne er en del foreningsprotokoller m. m. fra ældre samt ophørte lokale foreninger af forskellig art. I årets løb har arkivet arrangeret 2 særudstillinger: i februar måned i forbindelse med uddelingen af Jens Baggesen prisen til arkivar Flemming Dahl, – og i oktober ved Korsør Messen.

KØBENHAVNS STADSARKIV

I 1968 havde stadsarkivets fonds en tilgang på 1.340 bind og 3.651 pakker arkivalier. Den københavnhistoriske avisudklipsamling forøgedes med 605 udklip. I årets løb kasseredes 9,4 tons (ca. 210 hym.) arkivalier og tryksager.

Der arbejdes fortsat på et personregister til de ældste københavnske laugsprotokoller. Omregistreringen af kort- og tegningssamlingen i rådhusannekset i Njalsgade fortsætter. En registrering af arkivalier hidrørende fra de private københavnske sporvejsselskaber ca. 1864–1924 (modtaget fra Københavns sporveje i 1967) er påbegyndt. Fra Kø-

benhavns kommunes socialdirektorat (magistratens 3. afdeling) modtoges det københavnske fattigvæsens arkiv 1799–1880 og Almindelig hospitals arkiv ca. 1770–1885. I stadsarkivet fandtes i forvejen de bevarede ældre dele af fattigvæsenets arkiv. En omregistrering af det afleverede er påbegyndt.

Udlån af arkivalier m. v. til brug uden for arkivet androg i alt 9.922 stk. 1.094 besøgende (herunder telefoniske henvendelser) foranledigede fremtagning af 7.349 stk. arkivalier. Til besvarelse af 62 skriftlige forespørgsler benyttedes 1.592 stk. arkivalier. Stadsarkivets fotografiske atelier udførte 5.849 fotografiske optagelser og leverede 5.512 forstørrelser m. v.

Under redaktion af stadsarkivaren udsendtes Historiske Meddelelser om København årbog 1968.

KØGE BYHISTORISKE ARKIV

Køge byhistoriske arkiv er fra et skab på rådhuset vokset til en smuk institution med lokale i biblioteksbygningen, hvor pladsen desværre nu også er ved at blive for trang. Dog synes der nu ved kommunens køb af naboejendommen at blive lige så godt husrum som hjerterum.

Interessen for byarkivets arbejde er hos byens borgere efterhånden blevet stor.

Arkivet har i årets løb af 127 givere modtaget 55 bind, 1 pakke, 132 enkelte arkivalier og 914 billeder. – En manglende registrering af Køge Avis er med støtte fra Arbejdsministeriet blevet gennemført.

MIDDELFART BY-
OG EGNSHISTORISKE ARKIV

Både arkivaliesamlingen og billed- og portrætsamlingen vokser støt. Af-fotograferingen af folketællingslisterne og kirkebøgerne skrider godt frem, og her er vi Rigsarkivet og Landsarkivet for Fyn stor tak skyldig, thi herigen-nem er studiemulighederne af lokal- og personalhistorien bleven mægtig for-øget.

I billedkartoteket er der indgået 166 billeder og 46 portrætter, så det indeholder 2.951 billeder, hvoraf den me-get righoldige portrætsamling er en vig-tig del.

MOLSBIBLIOTEKETS
LOKALHISTORISKE ARKIV, KNEBEL

Først i februar 1968 vedtog man at oprette »Molsbibliotekets lokalhistori-ske arkiv« samt at nedsætte et udvalg til at arbejde med sagen. Udvalget kom til at bestå af et medlem fra hver af de 5 Mols-kommuner som Molsskolen og Molsbiblioteket dækker.

Forbundsstyrelsen for Molsskolen stillede et lokale til rådighed på Mols-skolen, hvor også biblioteket har til huse.

Udvalget gik straks i gang med ar-bejdet og gjorde gennem de stedlige dagblade egnens beboere bekendt med arkivet, og man har mødt stor interesse for sagen.

Vi har foruden gamle protokoller fra de nedlagte skoler modtaget en del gamle skøder, dokumenter og kort som gave, andet til kopiering. Og desuden på nuværende tidspunkt ca. 500 bille-der. Ang. billeder udføres et større ar-

bejde med arkiveringen. Med alle bil-lederne følger en udførlig beskrivelse, der er samlet sammen af oplysninger fra ældre mennesker.

Der er nu samlet 87 protokoller. 418 dokumenter fra 128 ejendomme. 2 ejendomsskyldvurderinger fra Roelsø sogn. 2 gange folketællinger fra 7 sog-ne. – 840 kartotekskort.

NÆSTVED BY-
OG EGNSHISTORISKE ARKIV

Arkivets 12 medarbejdere har haft travlt med at overkomme registrerin-gen og arkiveringen af de mange sager, som er indgået til arkivet i årets løb. Dette arbejde er udført ved to måned-lige arkivaftener som en ulønnet og in-teressebetonet indsats. Blandt de vig-tigste sager, man har arkiveret i årets løb kan nævnes:

Billeder fra De forenede Jernstøbe-rier; slægts- og ejendomspapirer fra 1787 og fremefter for afd. gdr. C. P. Christensen, Åderup; 6 artikler af glas-mager Ludv. Christensen, Fensmark, om det gamle Fensmark og Holme-gårds Glasværk; årsopgørelser 1930–59 for Annexgården i Hyllinge; fotogra-fier vedr. soldaterhjemmet og KFUM og K.s arbejde i Næstved; protokoller for låneforeningerne i Sneslev og Hyl-linge–Hagenskov; forhandlingsprotokol for dagbladet Sydsjællands Venstreblad 1905–61; en række oplysninger om svensk vicekonsulat i Næstved; proto-koller for de socialdemokratiske for-eninger i Rønnebæk, Vejlø og Næstel-sø–Mogenstrup sogne; 89 protokoller fra andelsmejeriet »Godthåb« i Herluf-magle, 29 protokoller for Lou Andels-

mejeri, 56 protokoller og 12 pakker fra Hammer Andelsmejeri; protokoller og billeder fra mineralvandsfabrikken »Fortuna«. Den største samling, som er indgået, er den afd. lokalhistoriker, lærer P. Jensens samlinger om Snesere sogn og Gavnø gods' historie. Ialt er der indkommet 216 protokoller, 430 billeder og 28 bøger.

Arkivet har holdt udstilling i turistbureauets vinduer og man har afholdt lokalhistorisk aftenhøjskole på 10 aftener, et slægtsforskningskursus ligeledes på 10 aftener, begge dele i samarbejde med Liberalt Oplysningsforbund. Lokalhistorisk ekskursion for medarbejdere havde Lundbygård som mål. Der er videregivet arkivalier til Landsarkivet for Sjælland og til Det kgl. Bibliotek.

DET HISTORISKE ARKIV FOR ODDER OG OMEGN

Det første halve år gik med at pakke ud og indrette os i nyt lokale. Arbejdsforhold og opbevaringsmuligheder var så spredte og uegnede, da vi havde til huse på museet, så vi på flere områder måtte omorganisere helt. Den 10. marts havde vi besøg af ca. 30 arkivfolk fra hele landet som led i et regionalkursus, der blev afholdt i Århus. På grund af meget kort varsel fik vi kun lavet en mindre udstilling af billeder og andre arkivalier. Desuden viste vi den gamle film »Odder 1909«.

1. april overgik det historiske arkiv til biblioteket. Ordningen har givet os mange fordele, bedre økonomi og dog meget frie og selvstændige arbejdsforhold. Vi har en fast frivillig stab af medhjælper, som gør et meget stort

arbejde. Jeg kan regne med 12 hjælpere og mødeprocenten har været fin. Vi mødes en aften hver 14. dag. Vi har endnu ikke kunnet klare en fast åbningstid, men arkivet har været besøgt af flere lokalhistorikere efter aftale.

Pressen er meget ivrig efter artikler om arkivet og hjælper os således meget med at få folk til at aflevere arkivalier af enhver art. Vi er igang med båndoptagelser, byen bliver fotograferet i farvedias, og vi har optaget flere dele til en film som skal blive til »Odder omkring 1970«.

AMTSHISTORISK ARKIV, RANDERS

Amtshistorisk Arkiv har fortsat sin konsulentvirksomhed, og der er holdt foredrag i amtet med henblik på oprettelse af egnhistoriske arkiver. – I samarbejde med Skolehistorisk Udvalg på Rigsarkivet er der foretaget en undersøgelse på amtsbasis med det formål at få overblik over, hvad der måtte forefindes af arkiver efter de gamle handelsskoler, tekniske skoler, højskoler, friskoler og andre former for privat skolevirksomhed. Denne undersøgelse er endnu ikke tilendebragt, men en foreløbig opgørelse har vist, at der i privat eje ligger betydelige arkiver bevaret, langt mere end man skulle have ventet. – Tidligere medlem af Historisk Samfunds bestyrelse, journalist V. Torstensson, Randers, påtog sig for år tilbage efterhånden at gennemfotografere gamle og nyere skoler i Randers amt. Hr. Torstensson har til arkivet indleveret et omfattende og betydeligt billedmateriale (negativer), omfattende 100 skoler i Randers amt. Til

billederne er udarbejdet et effektivt register.

Til arkivet har der iøvrigt været en mindre tilgang af materiale, især billeder. Dette billedmateriale er næsten udelukkende fremkommet gennem personlig kontakt, f. eks. i forbindelse med redaktionen af Historisk Samfunds årbog. Erfaringen har, ligesom i tidligere år, vist, at det næppe lader sig gøre at opbygge et egns-arkiv på amtsbasis. Byer, sogne og kommuner er de naturlige områder at arbejde i, – men Amtshistorisk Arkiv har stadig sin betydning som ramme: Her gemmer man, hvad der efterhånden samles op inden for amtet, og herfra ydes der konsulenthjælp til de kredse, der agter at gå i gang med egns-historisk arkivarbejde.

MIDTSJÆLLANDS

LOKALHISTORISKE ARKIV, RINGSTED

Såvel indadtil som udadtil har der været stor aktivitet. Dette gælder således årets afleveringer af arkivalier, der truer med at sprænge de pladsmæssige rammer. Dog er der stillet mere plads i udsigt, når bibliotekets udvidelse forhåbentlig snart er en realitet. Af afleveringerne bør nævnes en omfattende samling af manuskripter og andre papirer fra boet efter afd. redaktør A. Abildtrup, fra Venstres Folkeblad en stor samling gamle aviser, fra Dagbladet i Ringsted har vi fået årets høst af original-fotos til illustrationerne på lokalsiderne, og der er truffet aftale om årlige afleveringer. Den afdøde lokalhistoriker, musikdirektør Lauritz Hansens enke har i år fortsat afleveringen af Laur. Hansens arkiv af manuskripter, udklip m. v. og desuden to 100-

årige nodebøger med dansemelodier nedskrevet af gamle landsby-spilmænd. – Herudover er modtaget større og mindre samlinger af billeder og andre arkivalier fra såvel dødsboer som nulevende personer. Af arkivets udadvendte virksomhed kan nævnes, at den foredragsrække, der afholdtes i 1966–67, er genoptaget med samme store deltagelse som tidligere. Hver 14. dag har man kunnet samle 90–100 mennesker til 11 foredrag spændende fra »Plantevækstens historie på Ringstedegnen« over Sjællandsfar Landsting til »Erindringer fra det gamle Herredskontor« og »Ringstedegnens politikere«. Endvidere er i 1968 arkivets første publikation løbet af stabelen, idet man på eget forlag og i samarbejde med bogtrykker J. Malchow, Ringsted ny Bogtrykkeri har udsendt bogen »Ringsted fortæller«. Den kom så betids, at den nåede at komme på julegavebordene, og salget er da også gået meget tilfredsstillende.

Også i 1968 har arkivets medarbejdere medvirket ved forskellige arrangementer i byen og omegnen ved foredrag og lysbilledfremvisning, ligesom flere har deltaget i de af sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver arrangerede kurser og møder.

DEN LOKALHISTORISKE AFDELING ROSKILDE BIBLIOTEK

Arkivet startede sit arbejde september 1968, og havde da fra Roskilde Museum fået overdraget en lang række arkivalier. Disse blev ordnet og registreret, og dette arbejde var i hovedsagen afsluttet januar 1969. Arkivalierne er registreret på kort og opstillet efter

Dansk Decimalklassedeling. Arkivet afholdt desuden en mindre udstilling med fotografier fra Roskilde omkring 1900. Udstillingen der var åben 2 week-ender i november blev besøgt af omkring 500, samt flere skoleklasser, og klasser fra forskellige fagskoler.

SKIVE BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet er en selvstændig afdeling af kommunebiblioteket og har i det foregående år deltaget med materiale i to udstillinger på Skive museum. Vi har desuden kunnet stille materiale til rådighed for »Skivebogen«, »Jul i Skive«, pressen og privatpersoner. 56 personer og institutioner har i det forløbne år overdraget arkivalier til arkivet. Et par gl. skiveborgere har på bånd indtalt gl. skiveminder, mens to andre gl. skivedrenge har foretrukket at nedskrive deres erindringer. Med den kommende kommunesammenlægning in mente er vi begyndt at interessere os for den nærmeste omegn i Salling og Fjends. Med sigte på trykning og udgivelse af en historisk bibliografi for Skive finder en løbende registrering sted.

SKÆLSKØR EGNSHISTORISKE ARKIV

Arkivets arbejdsudvalg har i det forløbne år haft månedlige møder, hvor man har foretaget registrering af det indsamlede materiale. I årets løb er der afleveret mange interessante ting, og det er nu klart, at arkivet er kommet til at stå som det sted, hvor byens og egnens befolkning kan aflevere ting, der skal opbevares for eftertiden – vi har bl. a. modtaget et ret stort antal foreningsprotokoller, både fra foreninger, der

endnu virker, og foreninger, der er holdt op. I årets løb er der ligeledes indkommet et ret stort antal billeder. Arkivet lader af og til fotografere motiver på land og i by, når vi erfarer, at større ændringer er forestående i det bestående. For at lette i arbejdet med at interviewe, har man i årets løb anskaffet en lille båndoptager – man håber efterhånden at få en samling af bånd, bl. a. med dialekter fra egnen.

Arkivet har siden Skælskørundersøgelsen startede haft nær berøring med de videnskabsmænd, der i storkommunen arbejder med at undersøge, hvilke virkninger kommunesammenlægningen medfører i lokalsamfundet – herunder ændringer i det politiske system, den kommunale og kirkelige struktur og deraf følgende ændringer i befolkningens aktiviteter og holdning. Arkivet vil modtage et stort og meget værdifuldt materiale fra denne undersøgelse. Sluttelig skal det nævnes, at arkivet igen i år har haft flere udstillinger og ved flere lejligheder har fremskaffet materiale til belysning af afgrænsede emner.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR SLAGELSE OG OMEGN

Arkivet baserer sin tilvækst væsentlig på gaver fra private. Der er i årets løb modtaget 141 fotografier, en bog og 2 pakker arkivalier. Desuden opstilles i arkivet håndbøger med tilknytning til lokalhistorisk forskning, lokalhistoriske tidsskrifter, ligesom de 2 lokale aviser, »Sjællands-Posten Aktuelt« og »Sjællands Tidende«, stiller hver et eksemplar af aviserne til rådighed. Fra »Sjællands Tidende« har arkivet des-

uden modtaget en pakke med flere hundrede pressebilleder, som for tiden er under sortering.

Det er i årets løb lykkedes at få ordnet og sorteret de 2 store samlinger af manuskripter og billeder, som arkivet modtog efter de afdøde lokalhistorikere, overlærer Fritz Jacobsen og malermester H. Christensen.

Fra 1. dec. 1968 er ansat en arkivar med fast arbejdstid, og arkivet er flyttet ind i nye og rummelige lokaler på Slagelse bibliotek.

SOLBJERG KOMMUNES EGNSARKIV

Oprettet 1966. Lokale Solbjergskolen. Budget biblioteket. Fra starten til 1. jan. 1969 er afleveret ca. 900 billeder og et foreløbig ukendt antal dokumenter og foreningsmateriale.

Registrering af materialet er ikke gennemført endnu, men påbegyndt. Ved den foreløbige ordning er en vis registrering opnået. Billeder sættes på karton og mærkes med de oplysninger, der kan findes og med et nummer, der henviser til de mapper, der findes til hver ejendom i kommunen. Billeder i stålskabe, hængemapper i kasser på stålreoler. Folketællingslister 1787-1845 anskaffes, matrikelkort over de 16 ejerlav anskaffes. Der klippes fra 3 lokale aviser. Flere udstillinger med stort besøg. Arkivet har været besøgt af deltidsbibliotekarkursus nov. 1968 og kursus for S. L. A.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR SORØ OG OMEGN

Arkivet er oprettet 1967 som en afdeling af Sorø bibliotek, og det er si-

den gået ret godt med aflevering af arkivalier og billeder. Et frivilligt arbejdsudvalg, der også omfatter repræsentanter for omegnskommunerne, mødes en gang om måneden i vinterhalvåret. Et egentligt registreringsarbejde har måttet vente, indtil der nu (forår 1969) er opstillet hensigtsmæssige skabe på bibliotekets læsesal. En del billeder er gennemgået, og ældre menneskers fortællinger om byen og egnen er optaget på bånd. Sorø fotoklub har været behjælpelig ved fotografering af gamle huse, der stod for fald.

SÆBY BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet har i 1968 modtaget meget materiale fra private og foreninger, navnlig billeder og postkort. Registreringen af gamle aviser er fortsat, og samlingen af udklip og arkivlæg vokser. Arkivet har besvaret mange forespørgsler vedrørende personer og begivenheder i Sæby, og man har i enkelte tilfælde kunnet hjælpe private slægtsforskere med oplysninger.

HISTORISKE SAMLINGER FOR SØNDERJYLLAND

Navnet er i årets løb ændret fra Lokalhistorisk samling for Sønderjylland. Indsamlingen af traditionsstof og andet relevant kildemateriale er fortsat ved lærer J. Kristensen, Genner, som har indleveret ca. 20 lydband indeholdende samtaler med en række sønderjyske personligheder, uddrag af amtsrådsmøder, sognerådsmøder m. v. Fru Vibeke Gribsvad har fortsat arbejdet med registrering af billedsamlingen, der er blevet forøget ved køb og gaver. Fra Cor-

nelius Schmidt, Døstrup, Studieafdelingen, Flensborg og Hjerpsted kommune er modtaget ældre og nyere fotografier, og med overtoldkontrollør Kock, Kruså, som mellemmand, er lånt en samling fotografier af grænsegendarmer, tolde-re og politi ved grænsen, hvoraf der er taget kopier. Af Åbenrå-fotografen P. Clausen er købt kopier af ældre optagelser. Den største nyerhvervelse er redaktør Morten Kamphöveners gave, bestående af en lang række optagelser fra hans journalistiske virksomhed. Fotograferingen af gamle bygninger i Tønder amt er nu genoptaget. Lederen af fotograferingen, toldkontrollør Preben Jørgensen, er blevet forflyttet fra Tønder, og en rekonstruktion af fotograferingsarbejdet har derfor måttet gennemføres. Foreløbig foreligger fotografier af bygninger i Brede, Bylderup, Hjerpsted, Randerup og Udbjerg sogne, og der regnes med, at arbejdet vil være afsluttet i en række sogne i løbet af sommeren og efteråret 1969. Herudover skal særlig nævnes forstander Gunner Rasmussen, der har foræret en samling billeder fra Nordals, Århus kommunes biblioteksvæsen, der har skænket en samling postkort, og Jydske Tidendes Tønder-redaktion, der har fremsendt 54 stk. foto fra Tønderegnen.

THISTED BYHISTORISKE ARKIV

Thisted byhistoriske arkiv har foreløbig koncentreret sig om at skaffe og registrere grundlæggende personalhistorisk og topografisk materiale.

Anskaffelser: Topografi: Billedsamlingen omfattede omkr. 1.11.1968 ca. 700 gadebilleder, 500 billeder af for- eninger og institutioner og 200 billeder

af personer og grupper. Samlingen er siden forøget. Billederne opbevares i hængeskabe. Fotografering af byen er fortsat.

Kortsamlingen har fået kopier af matrikelskort, såvel nyere som ældre over Thisted købstads ejendomme. Desuden er anskaffet xeroxkopier af ældre kort. Kortene opbevares i korts-kab.

Arkivaliesamlingen er forøget med xeroxkopier og mikrofilm af brandtaksationer, opmålings- og undersøgelsesprotokoller og ejerlister for Thisted købstad, herunder matrikler og realregistre.

Personalhistorie og erhvervshistorie. Der er anskaffet kopier af folketællingslister og af kirkebøgerne 1698–1814.

Registrering. Der er foretaget registrering i kartotek af brandtaksationer, folketællingslister og kirkebøger til 1814, omfattende fornavne-, efternavne- og erhvervsregistre. En topografisk registrering er påbegyndt.

Anden virksomhed. Der er udlånt billeder til pressen og til forlag. Der er ydet vejledning og hjælp til studier, dels til besøgende og dels ved korrespondance. Mange forespørgsler er besvaret.

Pladsforholdene er ikke mere tilstrækkelige, men en større udvidelse vil finde sted i august d. å.

VARDE BYHISTORISKE ARKIV

Varde byhistoriske arkiv har i 1968 ikke afholdt udstillinger eller udgivet publikationer. Det har besvaret en række forespørgsler, udlånt billeder og fortsat den sædvanlige indsamling og registrering.

VEERST-BÆKKE SOGNEARKIV

Sogne-arkivet har i 1968 modtaget protokoller og papirer fra lokale foreninger og institutioner. Desuden en del billeder af lokalhistorisk interesse.

VEJLE BYHISTORISKE ARKIV

1. maj 1968 var Vejle Byhistoriske Arkiv en realitet, tilknyttet Vejle Museum og Vejle Bibliotek, og med lærerne Fredy Jensen og William Rosenkilde som daglige ledere. Arkivet, der har midlertidigt til huse i et lokale på Nørremarksskolen, fik overdraget alt det byhistoriske materiale, der i de to foregående år var indsamlet af ovennævnte. Det drejede sig først og fremmest om en række lydbånd og forskellige arkivalier fra perioden 1940–45 samt en betydelig samling byhistoriske film fra 1911–27. Vejle byråd havde i december 1967 bevilget indtil 20.000 kr. til nykopiering af disse film, og den 28. marts fandt premieren sted på hotel Australia for det samlede byråd m. fl. gæster. Dele af filmene blev senere forevist på opfordring. 10. nov. benyttede TV en sekvens fra en af disse film i en udsendelse om Sønderjylland.

25. april afholdt lokalafdelingen af Dansk Historielærerforening i samarbejde med Skolecentralen i Vejle et møde, hvor der blev fortalt om indsamlingsarbejdet. 18. nov. bragte det syd- og sønderjydske regionalprogram et interview med arkivets daglige ledere. Titlen: »På skattejagt i filmarkivet«.

I december måned afholdtes i Sparekassen Vejle en udstilling af billeder fra »Det gamle Vejle«.

I Dansk Historielærerforenings tidsskrift for februar 1968 (6. årg. nr. 3) fremkom vor artikel: »Om indsamling af byhistorisk kildemateriale i Vejle«. I »Jul i Vejle« 1968: »De byhistoriske film I – omkring første verdenskrig«.

I samarbejde med Stads- og Havneingeniørens kontor er der blevet optaget et par hundrede fotografier af nedrivningsejendomme. Der er i årets løb tilgået arkivet en lang række arkivalier, billeder m. v. fra enkeltpersoner, foreninger og firmaer. En beretning er under udarbejdelse. Arkivet er endnu ikke tilgængeligt for offentligheden, men har alligevel i enkelte tilfælde kunnet yde hjælp i form af oplysninger og billedmateriale.

VIBORG BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet har i 1968 udsendt to publikationer, nemlig nr. 8 (J. Chr. Sixhøj: Viborg Katedralskoles dimittender 1630–1879 ved Carl E. Jørgensen. 220 sider) og nr. 9 (Viborg Smedelaug. Af Otto Smith, Aage Philipsen og Paul E. Pedersen. 72 sider ill.). Publikation nr. 10 om Viborg Brandvæsen er under arbejde og udsendes i maj 1969.

Det samarbejde med Viborg Smalfilmklub, der blev påbegyndt i 1967, er blevet fortsat, og der er i 1968 optaget to arkivfilm, nemlig af det landskendte, nu nedrevne »Preislers Hotel« og af en brandudrykning fra den nu nedlagte brandstation i Lille Sct. Hansgade.

Arkivet har i efteråret 1968 afgivet en del arkivalier til det garnisonsmuseum, der ventes åbnet for publikum i foråret 1969. Det drejer sig hovedsage-

lig om billeder, kort og beskrivelser fra lejr-samlingerne ved Hald i årene 1868–1880.

AABENRAA BYHISTORISKE ARKIV

Arkivet er en underafdeling under Aabenraa byhistoriske forening. Arkivet har også i år haft stor tilgang af fotografier, postkort m. v. samt lyd-bånd. Til arkivets (byhistorisk forenings) medlemmer er som julehilsen udsendt 2 publikationer: a) Anne Hele-ne Michelsen: Gamle opskrifter og fortællinger fra madam Kopperholdts køk-ken i Aabenraa og b) S. L. Lange: Apenrade tegnet 1. oktober 1821.

Efter at byrådet har foranlediget at der er tinglyst »§ 22-bestemmelser« på en lang række ejendomme i den indre by, har foreningen virket for at oprette et hjælpefond, der kan træde til med økonomisk støtte ved de istandsættelses- og reparationsarbejder, der bliver dyre-re end normalt som følge af den om-handlede tinglysning.

ÅRHUS KOMMUNES LOKALHISTORISKE SAMLING

I samlingens ny lokaler ved læsesa-len er foruden reoler, arbejdspladser og stålskabe til billeder opstillet et teg-ningssskab med 42 skuffer, beregnet til kortblade, planer, reproduktioner og andre billeder i større format. Endvi-dere er det tidligere operatørrum på loftet indrettet til magasin for samlin-gen. Her opbevares bibliotekets plade-arkiver, indrammede billeder samt for-skelligt uregistreret materiale.

Af nyerehvervelser til samlingen kan fremhæves en del billeder og andet ma-teriale vedrørende landsudstillingen 1909, overdraget til biblioteket fra Stadsarkitektens kontor, samt en større samling fotografier fra det gamle År-hus, der har tilhørt afdøde kommune-bogholder S. C. Agger. Ved årets slut-ning var ordnet og opstillet 23.534 to-pografiske billeder og 5.311 portrætter.

I den store montre i forhallen har samlingen medvirket ved arrangemen-tet af følgende udstillinger: Århus' som-merglæder gennem tiderne; Bogtrykke-ren Hans Hansen Skonning (i samar-bejde med Statsbiblioteket); Skuespille-ren William Knoblauch (i samarbejde med Århus Teater); Af Århuspressens historie (i samarbejde med Dansk Pres-semuseum); Århus i sne; Folketingsvalg 1903–1966; J. F. Willumsen og Vilh. Bissen (i samarbejde med Århus Kunst-museum); Fra Skejby-Lisbjerg sogne-arkiv.

Den 9. marts havde samlingen besøg af Sammenslutningen af Lokalhistori-ske Arkiver med godt 30 deltagere fra hele landet. Efter besigtigelse af sam-lingen og drøftelse af fælles problemer foreviste fhv. gårdejer R. Bendixen i bibliotekets store sal et fyldigt udvalg af Skejby-Lisbjerg sognearkivs samlin-ger.

Skejby-Lisbjerg sognearkiv har for-uden forskellige gamle papirer modta-get ca. 450 billeder, så samlingen nu rummer i alt ca. 1.050 billeder, ordnet og opstillet i stålskab på sognegården i Lisbjerg. R. Bendixen har foruden ud-stillingen i hovedbiblioteket arrangeret forevisninger af lysbilleder for sognenes beboere. Arkivet er åbent den første og tredje torsdag i hver måned og har haft talrige besøg, ikke mindst af udenso-gns

boende, ligesom R. Bendixen har besvaret adskillige forespørgsler fra hele landet vedrørende Skejby-Lisbjergs personalhistorie.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

I august måned tog Det kongelige Bibliotek sin nye kontorfløj i brug og kunne dermed omsider give størstedelen af sine medarbejdere regulære og tidssvarende arbejdspladser. Den nye bygning har et etageareal på 5.250 m² brutto, hvoraf 2.400 m² netto direkte udnyttes til kontorer. Sikkerhedshensyn er tilgodeset ved, at bygningen er udstyret med de mest moderne tyverialarmer, delvis med fotoceller, og brandmeldeanlæg. Telefonanlægget, et fuldautomatisk hustelefonanlæg kombineret med en betydelig udvidelse af antallet af centralledninger, blev færdigt i oktober måned. Bibliotekets telefonnummer er nu 15 01 11, for bogbestilling 15 99 78 og 15 99 82. 2. etape af byggeplanen omfatter ombygning af den gamle biblioteksbygning.

Det kongelige Bibliotek har i 1968–69 udlånt 84.770 bind, medens 54.339 bind er ekspederet til brug på læsesalen.

Det kongelige Bibliotek har bl. a. udsendt bind XV af bibliotekets årsskrift Fund og Forskning med artikler om Gotfred af Ghemen (af Lotte og Wytze Hellinga, Amsterdam), Johan Thomas Lundbyes erindringer fra Røsnæs og Skarresø (af N. L. Faaborg), Holger Drachmann og hans fader (af Morten Borup), samt fundne Stuckenbergs-breve (ved Johs. Brøndum-Nielsen) og Anton Hansens erindringer II (ved Nils Schiørring). Blandt andre publikationer kan omtales Helge Tønnesens Forteg-

nelse over danske aviser 1648–1967 med angivelse af de mikrofilmene, udsendt af Minerva Mikrofilm. Endvidere Det Bergsøeske familiearkiv i Det kongelige Bibliotek og andre kilder til familien Bergsøes historie ved Morten Borup (hvoraf enkelte eksemplarer endnu kan tilbydes interesserede institutioner), Bidrag til H. C. Andersens Bibliografi II ved Sv. Juel Møller, samt nogle udstillingskataloger.

I bibliotekets forhal har der i årets løb været afholdt 7 *udstillinger*, nemlig Danske rejser til Orienten før 1825, Karl Marx, Magisteren – træk af en samfundsfigurs historie, Israel 1948–1968, Sommerudstilling af bibliotekets sjældenheder, Dansk-tjekkoslovakiske kulturforbindelser gennem tiderne, samt grønlandske bøger, blade og billeder. Endvidere er bl. a. udlånt udstillingsmateriale til Musikhistorisk Museum i København (vedrørende Heinrich Schütz), Københavns Kommunebibliotekers filial i Torvegade (Christianshavns historie), Museet for Danmarks Frihedskamp 1940–1945 (29. august 1943), Aalborghallen (»Skrift« i anledning af UNESCO-ugen) og Lyngby Rådhus (H. C. Andersen). I Bukarest o. a. rumænske byer er vist en udstilling på plancher om dansk videnskab gennem 5 århundreder. Bibliotekets vandrestilling om Johan Thomas Lundbye har været udsendt til 56 biblioteker og 3 gymnasier, foruden til Den kongelige Kobberstiksamling.

I året 1968 har Det kongelige Bibliotek organiseret *gruppebesøg* for ca. 3000 mennesker, der har modtaget undervisning og vejledning af forskellig art. De fleste grupper kom fra universiteter og seminarier, samt fra forskellige aftenskoler.

Danske Afdeling har som sædvanlig modtaget den danske pligtaflevering (nemlig 5.202 bøger, 1.647 pjecer, 15.395 løbende periodica og 56.083 stk. småtryk) og har desuden på normal måde fortsat anskaffelserne på afdelingens øvrige accessionsområde (udenlandske danica, norsk og islandsk litteratur, litteratur om Slesvig, Holsten og Lauenborg samt litterære og historiske grammofonplader med relation til Danmark), ligesom bogbindssamlingen og dedikationssamlingen er blevet forøget. Ved køb er der erhvervet 1.423 bøger og enkelte grammofonplader, som gaver er der modtaget 345 bøger. Ved køb eller som gave er der erhvervet 802 periodica. Endelig er der modtaget 1.650 særtryk – overvejende af danske forfatters arbejder i udenlandske publikationer og overvejende som gaver. En del af gaverne er tilgået afdelingen i henhold til udvekslingsaftaler med Landsbókasafn Íslands, en række østeuropæiske biblioteker og et japansk bibliotek. Afdelingen har til gengæld medvirket ved udvælgelse og afsendelse af publikationer til disse biblioteker.

Blandt erhvervelserne skal følgende nævnes: La Martinières »A new Voyage into the Northern Countries . . . With Reflexions upon an Error in our Geographers about the scituation and Extant of Greenland and Nova Zembla« (London 1674). – »The declaration of the Prince Elector of Brandenburgh. With the grounds and reasons of his marching with the imperial and Polonian armies into Holsteyn, for the relief and assistance of the King of Denmark« (London 1658). – En hidtil ukendt titeludgave af Chr. Sev. Longo-

montanus' »Astronomia Danica . . .« (Amsterdam 1633). – Som gave fra fagleder, dr. phil. Erik Dal to Kingo-tryk: »En meget smuk Ny Aften-Sang« (1708) og »En Herlig Ny Morgen-Psalme« (1709). – Kingos »Den forordnede Nye Kirke-Psalmebog« (Sorø 1769) i et samtidigt tvillingebind i rød maroquin i en ligeledes samtidig kassette. – Som gave fra Carl Roos' mindelegat Holger Drachmanns »Derovre fra Grænsen« (1877) i et helbind af Jakob Baden. – Som gave fra prosekter Jurisch's legat Johs. V. Jensens »Kongens Fald« (1944) i et helbind af grøn oaseged af Hans Meyer. – Rasmus Glads »De republica Noribergensum« (1574) med forfatterens dedikation til den nürnbergske superintendent og bogmand Moritz Heling, dateret 20. april 1574. – En række dedikationseksemplarer med dedikationer fra bl. a. H. C. Andersen, Ludvig Bødtcher, Carsten Hauch, B. S. Ingemann, Søren Kierkegaard, H. L. Martensen, J. J. A. Worsaae, Georg Brandes, Ludv. Feilberg, Herman Bang, J. P. Jacobsen, Vilh. Andersen, Jeppe Aakjær, Vilh. Grønbech, Karen Blixen, Storm Petersen og Johs. V. Jensen. Desuden en lille samling med dedikationer fra jyske eller om Jylland skrivende forfattere. – Endelig en mindre samling bøger med dedikationer (og breve) til forfatteren Peter Christiansen.

Afdelingens indbindings-, ordnings-, katalog- og registreringsarbejde er blevet fortsat i sædvanligt omfang, herunder à jour-føringen af afdelingens periodiceregistranter, i hvilke i alt 16.197 periodica (tidsskrifter, årbøger, monografiserier, byråds- og amtsrådsforhandlinger, årsberetninger, regnskaber og

kataloger m. m.) er fortegnet, og som tilsammen udgør den fuldstændigste registrering af disse publikationer, der findes. Dansk Tidsskriftfortegnelse for perioden 1960–69 er under udarbejdelse på afdelingen på grundlag af disse registranter. – Også mikrofotograferingen af danske bøger fra perioden 1551–1660 er blevet fortsat. Denne mikrofotografering foretages dels af sikkerhedshensyn, dels for at undgå benyttelse af disse værdifulde bøger og dels for at gøre det muligt for andre biblioteker m. fl. at erhverve komplette mikrofilm-sæt af hele den ældre danske litteratur.

Til *Håndskriftafdelingen* er bl.a. indgået: Andreas Leth, diakon i Aabenraa: Kirkelig Dagbog I, 1850–51. – Slægtbog for familien Dam i Aakirkeby, anlagt af Christian Pedersen Dam (født 1695) og forsynet med senere indførsler indtil 1865. – En bog med slægts-optegnelser for årene 1723–1833, ført af pakhusskriver ved det kgl. octroyerede alm. handelskompagni, senere grosserer Christian Friderich Wulff (1736–1809) og hans svigersøn Jørgen August Ebbesen. – Kammaroos: Om slægterne Ebbesen og Briem. – Stambog for Jens Sehested til Store Restrup og Testrupgaard, med indførsler fra årene 1802–22. – Dagbogsoptegnelser af cand. jur. Emil Raffenberg (1845–72) fra årene 1866–71 samt regnskabsbog over personlige udgifter 1877–89, ført af hans søster Malvina (1848–1913), 1876 gift med herredsfoged, senere borgmester i Skive Just Thiele (f. 1843). – Regnskabsfører ved Søkortarkivet, kobberstikker, krigsråd Jens Christian Petersen (1822–1909): Efterladte papirer, væsentligst dagbøger og familiebreve. – Familiebreve til og fra typograf,

premierløjtnant Carl Gustav Rosen, faldet ved stormen på Dybbøl 18. april 1864, og hans hustru Rose, f. Fog, samt personalia, digte m. m. – Breve og papirer, avisudklip m. m. vedrørende familierne Rung og Keller. – Bredo Obelitz: Slægten Obelitz I–III. – Optegnelser af Jens Fr. Boesen om ham selv og hans fader Ludvig Boesen, begge sognepræster i Vigerslev og Veflinge, samt nogle få breve vedr. familien Boesen. – Tillysningsbog for Snesere sogn 1872–1890. – Andreas Teilmann, sognepræst sidst til Bredsten og Skibet: Optegnelser fra en rejse i Danmark 1839 og optegnelser om familien Teilmann. – Stambog for en ung mand af slægten Leth med indførsler 1736–38 væsentligst om Jena og Halle.

Kort- og billedafdelingen har i 1968 haft en accession på 55.508 blade. Af større gaver kan nævnes: Portrætsamlinger fra fru departementschef Albert Michelsen (bl. a. familierne Fleron, Djørup, Nyrop, Shaw, Svanholm og Vogelius), Arne Kappelgaard (familierne Monrad og Kayser), fra frk. Kammaroos (gennem grevinde Rose Moltke og baronesse Anne Margrethe Bille Brahe), skuespiller, fhv. teaterdirektør Adam Poulsen, fru bibliotekar Kirsten Hallar, hr. R. S. Bayer, auditør Torben Topsøe-Jensen, boet efter redaktør Johs. Vesterland-Andersen (ca. 4.700 fotos, især udenlandske portrætter og udenlandsk topografi), skibsreder Bennet C. K. Hansens arkivsamling, endvidere blandede portrætsamlinger fra frk. Paula Christensen, frk. Karen og Gertie Sielle, cand. jur. Viggo Friderichsen, ambassadør J. Fr. A. Holck Colding, maleren Henning Horn, frk. Inge Heiberg-Jürgensen (M. Galschiøts

kreds), frk. I. Bidstrup og fru V. M. Bidstrup Madsen, fhv. plantagebestyrer C. F. Schiöppfe, fru Gunild Schacke og maleren Aage Schad, keramikeren, civilingeniør, fru Nathalie Krebs (familierne Busch og Krebs), oberstinde Nina Hansen (familien Wengel), fru Gudrun Bojsen (familien Windells), boet efter organist P. S. Rung-Keller (familierne Rung og Keller), missionær, cand. theol. Knud Heiberg (modtaget via Rigsarkivet, portrætter og topografiske billeder fra Indien), fru bibliotekar Victor Madsen, fru Gerda Sølvér, J. F. Carøe (fotografier fra en verdensomrejse ca. 1893 samt en større samling fotografier fra Japan), civilingeniør Børge Tegner (billeder fra Ægypten, Indien, Kina og Japan), fra frk. Birthe Børgesen over 200 fotografier fra Dansk Vestindien optaget i slutningen af forrige århundrede af dr. phil. F. Børgesen, forlagsdirektør, mag. art. Palle Raunkjær (album med topografiske billeder fra en rejse til Vestindien), dr. phil. Knud Voss (danske og udenlandske portrætter), museumsinspektør, fru Karen Neiiendam (politikere og scenekunstnere), baronesse Anne Margrethe Bille Brahe (medlemmer af kongefamilien og danske adelsslægter), fra forfatteren Johannes V. Jensens sønner er modtaget en samling fotografiske negativer optaget af Johannes V. Jensen, fhv. museumsbestyrer, dr. phil. Paul L. Kramp (portrætter og kort), stud. mag. Georg Simon (ca. 300 portrætter), lensbaron Godske Ditlev Berner-Schilden-Holsten (ca. 900 portrætter hovedsagelig danske og udenlandske adelsslægter samt scenekunstnere), Fritz Alten (topografiske billeder af danske vandmøller), Tage Kyster (125 historiske foto-

grafier fra besættelsestiden), endelig er der modtaget ca. 25.000 stk. negativer fra fotograf Julie Lauerberg, ligesom afdelingen som vanlig har modtaget månedlige afleveringer fra Berlingske Tidendes redaktionsarkiv (portrætter, topografi og historiske billeder).

Af større køb kan nævnes: En samling Neuruppintryk med dansk tekst, 200 fotos fra 1. Verdenskrig (Vestfronten og Palæstinafronten). Efter fru Esther Daniels død i november forrige år har afdelingen modtaget hendes fotosamlinger af danske og udenlandske fyrstelige personer, ialt ca. 21.000 billeder fordelt i 58 albummer; samlingen der skal bevares som en helhed, erhvervedes for en del år siden og er siden suppleret delvis ved midler fra kort- og billedafdelingen. Endvidere er der købt følgende: Jesper Høm: diverse optagelser af danske videnskabsmænd, Fox Talbots »The Pencil of Nature«, London 1844, fra Nowico Luftfoto er købt 2.536 negativer til luftfotografier af danske byer, fortrinsvis optaget i 1930'erne. Af inspektør Henning Nielsen 4 fotoserier optaget under forestillinger i Det kgl. Teater, Røde Kro Teater og Kronborg (Fruentimmerskolen, Den gamle dame besøger byen. Sjuske-Dorthe). Af stud. med. Henrik Folker en samling fotografier fra Tyrkiet i dag, endelig har afdelingen købt en stor samling nye udenlandske bykort.

STATSBIBLIOTEKET

Siden sidste beretning kan fra *tilgangen af historisk og personalhistorisk materiale* til Statsbibliotekets håndskriftsamling nævnes en gave, der rum-

mer professor, dr. theol. Johannes Muncks (1904–1965) efterladte papirer. Fra professor Grethe Hjorts (1903–1967) arvinger er modtaget en samling manuskripter m. m. Ligeledes er modtaget en samling scrapbøger, breve, papirer, lydbånd og lysbilleder tilhørende overkirurg, dr. med. J. Fabricius-Møller (1885–1968). Papirer og breve af social-medicinsk og privat indhold skal i 25 år kun være tilgængelige for familien og under særlige omstændigheder for forskningen efter aftale med familien og Statsbiblioteket. Videre er modtaget papirer fra professor, dr. med. Skúli V. Gudjónsson (1895–1955) og professor, dr. phil. Svend Ranulf (1894–1953). Efter testamentarisk bestemmelse har Statsbiblioteket modtaget afdøde overbibliotekar Frits Johansens betydningsfulde Johannes V. Jensen-samling (manuskripter, førstetryk, udklip om forfatteren m. m.).

Af historisk interesse er en fotokopi af Joh. Grönhoff, *Literaturverzeichnis zur schleswig-holsteinischen Schulgeschichte* (med tilskrevne supplementer). Af genealogisk stof er der erhvervet stamtavler over Niels og Jensine Nielsens slægt, familien Stigaard og Rasmus Jensen Friis' efterkommere. Ved fru Helga Fabers imødekommenhed er der erhvervet en fotokopi af Peter Fabers håndskrevne samling »Viser og Vers«, af hvilke lejlighedssangene har en vis personalhistorisk interesse. Desuden er bl. a. modtaget manuskripter fra forfatteren Aug. F. Schmidt og cand. mag. H. Lund Hansens privatarkiv.

Forskelligt litterært materiale fra besættelsestiden 1940–45 er indgået.

Professor, dr. phil. Ernst Frandsens

papirer, hvis erhvervelse blev omtalt i sidste beretning, er nu ordnet, og registranten vil kunne stilles til rådighed. En revision af håndskriftsamlingens ældre indhold vil blive videreført. Under denne gennemgang har bibliotekar, dr. phil. Helge Søgaard fundet afskrifter af to tekster, hvoraf intet tryk kendes. Det er Hans Tausens københavnske liturgi af 1535 og Johan Bugenhagens »En gudelig formaning« (Viborg 1530), som Københavns Universitets institut for dansk kirkehistorie forbereder trykte udgaver af.

ODENSE UNIVERSITETSBIBLIOTEK

Odense Universitetsbibliotek er oprettet i 1965 i konsekvens af loven om et universitetscenter i Odense. Biblioteket er en selvstændig institution under Ministeriet for Kulturelle Anliggender; det har foreløbig til huse i en tidligere fabriksbygning i Islandsgade, ca. 3½ km fra Odense Universitet.

Bog- og tidsskriftbestanden omfatter ca. 200.000 bind, hvis grundstamme udgøres af en række større og mindre samlinger, der er opkøbt eller skænket til biblioteket i løbet af dets første 4 år. Blandt disse samlinger er de vigtigste uden sammenligning Studenterforeningens Bibliotek (ca. 50.000 bind) og Herlufsholm Skoles Bibliotek (ca. 40.000 bind). For begge gælder, at de har tilført Odense Universitetsbibliotek megen værdifuld ældre litteratur, ikke mindst inden for faget historie. Systematisk indkøb af den løbende litteratur har først kunnet iværksættes fra 1968, idet man dog har søgt at dække

den danske bogproduktion også for årene 1966 og 1967. Desværre har biblioteket ikke haft nogen mulighed for at følge disse anskaffelser op med en samtidig katalogisering. Størsteparten af samlingerne er kun tilgængelige gennem en midlertidig alfabetisk registrering; systematiske kataloger mangler indtil videre næsten ganske.

For året 1968 kan følgende fremhæves: Erhvervelsen af Herlufsholm Skoles Bibliotek er allerede omtalt ovenfor; ifølge bestemmelserne i forbindelse med overdragelsen skal samlingen bevares som en enhed inden for rammerne af Odense Universitetsbibliotek. En bog gave på ca. 1000 bind islandsk skøn- og faglitteratur er skænket af Landsbókasafn Íslands til minde om fynboen C. C. Rafn, hvis initiativ i 1918 førte til oprettelsen af Landsbókasafn, oprindeligt Stiftisbókasafn Íslands. Overrækkelsen markeredes bl. a. ved en udstilling, der foruden gaven også omfattede et afsnit helliget C. C. Rafn, og ved en forelæsning af Islands rigsbibliotekar, dr. Finnbogi Guðmundsson om »Sveinbjörn Egilsson og Carl Christian Rafn«. Forelæsningen er siden blevet udgivet af Odense Universitetsbibliotek.

Der er afholdt forskellige kurser i biblioteksbenyttelse m. v. for studerende og andre med tilknytning til Odense Universitet. Der har endvidere været arrangeret rundvisninger i biblioteket for interesserede, omend det foreløbigt er beskedent, hvad der er at vise frem. Med Odense Universitet er der indgået en samarbejdsaftale, der bl. a. indebærer, at Odense Universitetsbibliotek skal varetage det bibliotekstekniske arbejde i forbindelse med universitetets bogsamlinger, og der er i forbindelse her-

med gennemført en midlertidig katalogisering og klassifikation af bogbestanden på det humanistiske laboratorium.

DANSK FOLKEMINDESAMLING

Rapport for (1966), 1967 og 1968: I efteråret 1967 flyttede institutionens tekstafdeling på Det kgl. Bibliotek og musikafdelingen i Torvegade 47, Kbh. K. til nye lokaler på Danmarks Biblioteksskole. Adressen er: Dansk folkemindesamling, Birketinget 6, 2300 Kbh. S., tlf. (01) 58 58 00. Såvel selve udflytningen, der strakte sig over det meste af et halvt år, som etableringen i de nye lokaler har i høj grad præget institutionens øvrige arbejde i 1967 og i det meste af 1968. På grund af den katastrofale pladsmangel på Det kgl. Bibliotek stod arkivet og biblioteket opstillet flere forskellige steder, i kældre, på gange, i kontorer og i magasiner. Lignende ringe forhold havde man i Torvegade. Nyopstillingen af samlingerne og biblioteket blev ikke helt tilendebragt i 1968. Siden 1967 har The International Folk Music Council haft sit hovedsæde på Dansk folkemindesamling, og siden 1968 har Nordisk Institut for Folkedigtning haft til huse i institutionen.

Biblioteket: Accessionen omfatter i 1967 og 1968 658 bøger og 653 hefter.

Arkivet: Institutionen har bl. a. modtaget afdøde dyrlæge C. C. Matthiesens (Ullerslev) efterladte folkloristiske papirer og registre.

Indsamlingen af traditionsstof og andet lokalt historisk og kulturelt stof i Emmerlev by i Sønderjylland, der blev foretaget i samarbejde med Historisk Samfund for Sønderjylland og Tønder

Statsseminarium, er tilendebragt. Inger Vibe Lauridsen (f. Petersen) og stud. mag. Eske K. Mathiesen arbejder på en rapport over undersøgelsen. – I samarbejde med Nationalmuseet og en række forskere har institutionen i efteråret 1968 påbegyndt en undersøgelse af konsekvenserne af nydannelsen af Skælskør storkommune. – I samarbejde med Danmarks Radio er der gennem 3 udsendelser blevet indsamlet sanglege i efteråret 1968. – I samarbejde med Institut for folkemindevidenskab ved Københavns universitet er der blevet tilvejebragt et stort materiale til belysning af skikken at sætte lys på gravene. Stud. mag. Karsten Biering har bearbejdet materialet, og en rapport herom vil blive udsendt. – *Indsamling af viser og folkemusik*: Anelise og Thorkild Knudsen har i 1967 fortsat deres indsamlinger hos Ingeborg Munch i Himmerland og Evald Thomsen på Sydfyn. – Svend Nielsen har i 1967 og 1968 fortsat sine indsamlinger hos en række visesangere på Sjælland og i Jylland. – Til dels med støtte fra Nordisk kulturfond har Morten Levy i 1967 og 1968 foretaget 5 indsamlingsrejser til Syd-Norge (især Setesdal) og har hjembragt en stor samling lydbånd med folkemusik, fortrinsvis instrumental dansemusik på hardingfele. – Med støtte fra Nordisk kulturfond har Svend Nielsen i 1967 og 1968 indsamlet rímur på Island. – Inden for samarbejdet mellem Dansk folkemindesamling og School of Scottish Studies, The University of Edinburgh, har Anelise og Thorkild Knudsen i 1966–68 foretaget omfattende indsamlinger især for udforskningen af forholdet mellem nordisk og keltisk musikalsk folkekultur. – I 1966–68 har institutionen været direkte eller indi-

rette engageret i en række indsamlinger af folkemusik inden for Europa, specielt i Polen, Tjekkoslovakiet, Jugoslavien, Rumænien, Sardinien og Spanien. – Også den *musiketnologiske afdeling* har været aktiv. Poul Rovsing Olsen har i 1967 hjembragt en række optagelser fra Ghana og Elfenbenskysten. Kirsten Thorborg har fortsat sine indsamlinger i Japan. Herudover er væsentlige samlinger af bånd fra en række områder tilgået folkemindesamlingen, således for eksempel fra Oceanien, Marokko, Mauritanien, Senegal, Grønland, Indien og Afghanistan. Hertil kommer en væsentlig forøgelse af samlingen af grammofonplader med feltoptagelser af ikke-europæisk musik.

Anden virksomhed: Sammen med Nationalmuseet arrangeredes en udstilling »Nyfødt« i 1968. – Sammen med en række forskere og under ledelse af Institut for dansk kirkehistorie har institutionen siden efteråret 1968 deltaget i planlægningen af en EDB-behandling af motiverne på danske kalkmalerier. – I samarbejde med Danmarks Radio-TV er i 1968 foretaget en lang række filmoptagelser af visesangere. Optagelserne blev præsenteret i 3 udsendelser med fællestitlen »Syng en sang«. Gennem Statens almindelige Videnskabsfond fik Dansk folkemindesamling og Institut for folkemindevidenskab i fællesskab en 2-årig bevilling fra 1968–69 til fortsat registrering af danske eventyr. – Gennem Statens almindelige Videnskabsfond fik institutionen en 3-årig bevilling fra 1967–68 til registrering og udskrivning af folkløstisk traditionsstof i kilder ældre end J. M. Thieles indsamling af folkeminder (udgivet 1818 ff.). En række studenter har deltaget i projektet, som fortsætter. – Gen-

nem Nordisk kulturfond har institutionen siden 1967 modtaget økonomisk støtte til deltagelse i et nordisk samarbejde om fremstillingen af en lydantologi, der illustrerer folkesang og folkemusik i Norden og vilkårene for studiet heraf. I forbindelse med dette projekt er der i 1967 og i 1968 på Dansk folkemindesamling blevet afholdt kollokvier med deltagelse af nordiske folkemusikforskere.

Kongresser: Poul Rovsing Olsen deltog i 1966 i The International Folk Music Council's 18. internationale kongres i Ghana, i 1967 i et musiketnologisk kollokvium ved The University of British Columbia i Vancouver og i IFMC's 19. internationale kongres i Ostende. Thorkild Knudsen deltog i 1967 i The Third International Congress of Celtic Studies i Edinburgh.

Gæsteforelæsninger: Bengt Holbek har været gæsteforelæser ved universitetet i Bergen i 1968, Poul Rovsing Olsen ved universitetet i Lund i 1967 og 1968 og Iørn Piø ved Åbo Akademi i 1968. Thorkild Knudsen har siden 1968 været undervisningsassistent ved universitetet i København.

Publikationer: Topografisk ordning af Danmarks egne med alfabetisk nøgler, Revideret og afskrevet 1967 ved Åge Skjelborg, Dansk folkemindesamling, Kbh. 1967. – Iørn Piø: Frederik Lange Grundtvig, Folkeminder fra Lyngby sogn 1864–70, Særtryk af Lyngby-Bogen bd. 7, 1966, udgivet som Dansk folkemindesamling Studier nr. 4, Kbh. 1967. – DFS Information 67/1: Thorkild Knudsen, On the Nature of Ballad Tunes, 67/2: Morten Levy, Norwegian Fiddle Music, Tonality in Another Way, 67/3: Thorkild Knudsen and Nils

Schiørring: Co-Operation within Northern Folk Research, 68/1–4: Thorkild Knudsen, Notes on Folkmusic Research; Ornamental Hymn/Psalmsong in Denmark, The Faroe Islands and the Hebrides; From the Folkscene. Roy Williamson and Martin Carthy: Statements; From the Folkscene. John Dugan: Statements.

FORENINGEN

»DANMARKS FOLKEMINDER«

I 1968 er udsendt medlemsleveringerne for både 1967 og 1968, bestående af: C. C. Matthiessen, Skuddet i dansk Sygdomstro, med et Tillæg om den ætiologiske Diagnose, Udg. af Lissa Børthy (skriftserie nr. 77), Karl Clausen, Folkeviser og nymodens sang i Napoleonstiden, bind I: Introduktion. Sangens kår i et slesvigsk sogn (skriftserie nr. 78), Jette Lundbo Levy, Hans i vadedestøvlerne. En studie i mundtlig fortælle teknik (skriftserie nr. 79), Folkeminder hefte 13, udg. af L. Bødker & Chr. Lisse.

NORDISK INSTITUT FOR FOLKEDIGTNING

Arbejdet med registrering af skæmtehistorier, fortrinsvis danske, er fortsat, og en ny katalog som supplement til »The Types of the Folktale« er under udarbejdelse.

I Oslo er afholdt et seminar om eventyrforskning og -katalogisering; her er desuden lagt faste rammer for samarbejde med »Enzyklopädie des Märchens«, Forschungsstelle Göttingen. En del dansk og norsk materiale til brug

for encyklopædien er kopieret, og typebestemte indholdsfortegnelser over en serie danske eventyrudgaver er udarbejdet.

Instituttet er flyttet til Dansk Folke-mindesamlings lokaler i Birketinget 6 (2300 Kbh. S.), og lederstillingen er siden august en deltidstjeneste, p. t. knyttet til en arkivar ved Folkemindesamlingen. Derved er frigjort midler, som nu overføres til en række katalogiseringsarbejder ved andre nordiske arkiver.

INSTITUT FOR DANSK DIALEKTFORSKNING

Lokalekapaciteten er forbedret ved at rummene over porten er restaurerede og indrettede til biblioteksanæks og plads til håndlager af instituttets publikationer.

Publikationer: UfF.s publ. serie A nr. 23, Bent Jul Nielsen: Et Bjerreherredsmål. Udtrykssystemet i dialekten i Barrit, Klakring og As sogne. – UfF.s publ. serie B nr. 7, Kristen Møller: Kås og brygge. Betegnelser for anløbsbroer. – Tidsskriftet Danske Folkemaal, 19. årg., indeholdende Holger Munk: »I Kuld og Kaare«; Frederik Dahlkild: Tofteharen; Rapport om studenterekursionen til Bornholm maj 1966 (med resumeer af bearbejdelsen af det hjembragte materiale), samt mindre bidrag og anmeldelser af Ella Jensen, Chr. Lisse og Poul Andersen. – Endvidere Poul Andersen: Dänische Mundartforschung, i Germanische Dialektologie. Festschrift für Walther Mitzka zum 80. Geburtstag, bd. II (s. 319–347).

Igangværende undersøgelser. I ø-

målsafdelingen er udarbejdelse af manuskript til ømålsordbogen fortsat, tilrettelæggelsen af dialektprøver til publicering i Danske Dialekttekster 2 (ømålstekster) tilendebragt og manuskript til den nordiske bibliografi for årene 1956–60 (ved Jørgen Larsen) udarbejdet og under sætning. Inger Ejskjær har afsluttet behandlingen af accentuation og vokalisme og arbejder på konsonantisme i beskrivelsen af det sjællandske udtrykssystem. Ømålsafdelingens materiale er, bl. a. ved udsendelse af suppleringspørgeliste nr. 25 og 26 og excerpering af bøger og tidsskrifter, forøget med ca. 8.000 sedler og topografisk samling med ca. 300 blade.

I den jyske afdeling har Ella Jensen og Magda Nyberg arbejdet videre med redaktion af register til M. B. Ottens Ordbog I–IV, der danner afslutningen på dette ordbogsværk, og som formentlig vil blive publiceret i 1969. Ella Jensen, Magda Nyberg og Bent Jul Nielsen har foretaget båndaflysninger med udgivelse af teksthefte III, Jyske Tekster for øje. Tre studenter har under Ella Jensens ledelse fortsat de påbegyndte dialektoptegnelser på tre punkter i Nørrejylland og foretaget bearbejdelse af det indsamlede materiale, derunder også aflæsning af bånd til optagelse i ovennævnte teksthefte. Seddel-samlingen er forøget med ialt 122.000 sedler, hvoraf 103.000 er xeroxkopierede efter samlinger i Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning i Århus.

Amanuensis Mogens Baumann Larsen har videreført sine sociolingvistiske undersøgelser på Bornholm, og han har desuden deltaget i et team-work med svenske og finske forskere af lignende

karakter i undersøgelsesområdet Torne-dalen i Sverige.

Plade- og båndafdelingen: Sagregistreringen af bånd og plader er blevet afsluttet. Der er i årets løb foretaget en række (72) overspilninger af bånd og plader til studiebrug. Samlingen af lydbånd er i 1968 forøget med ialt 29 bånd, fra Øerne 13 bånd, heraf 9 fra Bornholm, de resterende 4 fra sognene Borre (Møn) og St. Rise (Ærø), fra Jylland 16 bånd fra følgende sogne: Dover, Ferring, Als, Mou, Lyngby, Helligsø, Skelund.

Manuskriptsamlingen er forøget med 1 nummer og omfatter nu 219 numre. Der er desuden i manuskriptsamlingen deponeret en række specialeopgaver, udarbejdede af danskstuderende ved Universitetet, med emner inden for dansk dialektologi.

Læsesalens bibliotek og de videnskabelige medarbejderes håndbogssamlinger er ved gaver (udveksling med Danske Folkemaal, Dialektstudier, Uff.s skriftserier og Acta Philologica Scandinavica Bibliography of Scand. Philology) og ved køb forøget med 323 bøger og hefter.

Der er foretaget rejser af medarbejdere, enkeltvis og gruppevis, til verificering af optegnelser, indsamling af materiale eller med båndoptagelser for øje.

INSTITUT FOR JYSK SPROG- OG KULTURFORSKNING

Instituttets vigtigste igangværende projekt er udarbejdelsen af en *ordbog* over de jyske dialekter. De forberedende arbejder er nu så langt fremme, at man har fundet det rimeligt at redi-

gere et prøvehæfte omfattende to ark, som er sendt til trykning. Det vil dog fortsat være nødvendigt at foretage supplerende seddelexcerpering; seddel-samlingen er således i årets løb forøget med ca. 69.000 sedler. – Der er udsendt 3 spørgelister, hver i ca. 500 eksemplarer til ordbogens meddelere. Der er nu påbegyndt en systematisk udnyttelse af de besvarede spørgelister – ialt ca. 30.000 lister hver omfattende ca. 35 spørgsmål. Dette arbejde skal løbe parallelt med redaktionen; således er nu spørgelistemateriale vedrørende ord med a- stort set gennemgået; en del af materialet udskrives på sedler, men størstedelen indtegnes på kort. Instituttets kortsamling omfatter ca. 1050 kort.

Der har været afholdt to ekskursioner: under ledelse af Ove Rasmussen en ekskursion til Tunø med 11 stud. mag.er i dagene 26.5.–29.5. og under ledelse af Bent Søndergaard en ekskursion til Vandfuld herred og Agger med 8 stud. mag.er i dagene 5.6.–8.6. På begge ekskursioner er der foretaget optegnelser efter spørgeliste og båndoptagelser. – Båndsamlingen er forøget med bånd fra følgende sogne: Tunø, Voldby (Gern hrd.), Harboør, Tyborøn, Dybe, Fjaltring og Løjt. – Frk. A. M. Nielsen har afsluttet sin optegnelse af Hundslundmålets ordforråd (omfattende ialt 78 hæfter); fra Chr. Jensen, Søften, har instituttet modtaget en optegnelse af Skejby-dialektens ordforråd (omfattende ialt 16 hæfter) og fra overlærer J. Skytte Andersen en optegnelse af Vrove-dialektens ordforråd (omfattende ialt 15 hæfter). Lærer Torsten Balle arbejder videre med optegnelse af Torsted-dialekten og M. P. Ejerslev

har påbegyndt en gennemgang af Skyum: Morsingmålets ordforråd, med henblik på forbedring af notationen. – Institutet har udgivet Caspar Schade: Bidrag til et jydsk Idioticon 1807 ved Bent Søndergaard og Sprog og Kultur XXVI. 1.

INSTITUT FOR NAVNEFORSKNING
(STEDNAVNEUDVALGET)

Publikationer og igangværende undersøgelser: I året 1968 fortsattes arbejdet med en retskrivningsliste over stednavne i Thisted amt. I serien »Navnestudier« er udsendt J. Kousgård Sørensen, »Danske sø- og ånavne I« og Gillian Fellows Jensen, »Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire«, sidstnævnte arbejde blev antaget til forsvar for den filosofiske doktorgrad. Til udsendelse i »Navnestudier« er arbejdet fortsat på: Lis Weise, »Efterstillet adjektiv i danske stednavne«, Bent Jørgensen, »Gadenavn«, Vibeke Christensen, »Danske bebyggelsesnavne på -høj«, John Kousgård Sørensen, »Danske sø- og ånavne II«. Til udsendelse i serien »Danmarks Stednavne« har man arbejdet på Odense amts bebyggelsesnavne« ved John Kousgård Sørensen, »Svendborg amts naturnavn. Sunds herred« ved Birte Hjorth Pedersen og Inge Wohler, »Sallinge herred« ved Inge Wohler, »Gudme herred« og »Vindinge herred« ved Vibeke Christensen og Eva Meldgaard, »Langeland og Ærø« ved Birte Hjorth Pedersen, »Ringkøbing amts stednavne« ved Gordon Albøge og »Præstø amts stednavne« ved Lis Weise.

Marknavnesamlingen er øget med udskrifter fra Præstø amt.

Optegnelser: I Ribe amt har dr. phil. Kr. Møller optegnet Varde kbst. og landsogn samt sognene Torstrup, Hode og Tistrup i Ø.-Horne h., Øse, Jerne, Bryndum, Hostrup og Guldager i Skast h. I Thisted amt har cand. mag. Bent Søndergård optegnet sognene Tødsø, Erslev, Sejerslev, Ejerslev og Jørsby i Morsø Sønder-Herred samt Galtrup, Ø.-Jølby, Dragstrup og Skallerup i Morsø Nørre-Herred.

INSTITUT FOR DANSK KIRKEHISTORIE

Arbejdet med opstillingen af kalkmaleriregistrantens tre eksemplarer var pr. 1. april nået så vidt, at der kunne gives adgang til at benytte dem på Nationalmuseet og instituttet. Behandlingen af det danske materiale fortsætter bl. a. med udfærdigelsen af henvisningskort og skematiske oversigter over kalkmaleriernes placering i kirkerne. Kort over kalkmalerierne fra Sydslesvig, der blev registreret og fotograferet i august 1967, er nu indgået i registranten, og det samme er tilfældet med kalkmalerierne i Skåne. 305 kirker er besøgt der, og man fandt kalkmalerier eller fragmenter deraf i 142. Alle malerierne, ialt ca. 1.700 emner, er registrerede og fotograferede i sort/hvidt samt i farver. I dagene fra den 22/9–26/9 forestod afdelingsleder, dr. Knud Banning og professor, dr. Otto Norn et møde på Hindsgavl, hvor kalkmaleriregistranten blev præsenteret for 30 universitetslærere i teologi og kunsthistorie fra Norge, Sverige og Danmark. Under tilskyndelse fra del-

tagere i Hindsgavl-mødet realiseres nu planerne om en forsøgsvis EDB-behandling af kalkmaleriregistranten i samarbejde med kunsthistorikere, historikere, etnologer og heraldikere.

I instituttets religionssociologiske afdeling arbejder man sammen med professor G. Rasch og cand. polit. Ole S. D. Hansen på at finde brugbare statistiske modeller til en beskrivelse af menneskets religiøse adfærd. I samarbejde med Åbo Akademi og socialforskningsinstituttet i København er under ledelse af kandidatstipendiat, cand. theol. Jørgen Thorgaard planlagt en større interview-undersøgelse, som angår »sekulariseringsprocessen«.

Arbejdet med salmeregistranten er fortsat. Alle reformationstidens salmebøger er gennemgået, indbefattet alle udgaver af Hans Thomissøns salmebog (1569–1649), og man er nu i gang med de øvrige salmesamlinger fra perioden indtil 1600. Arbejdet udføres af et studenterhold under ledelse af salmehistorikeren, pastor Anders Malling, under tilsyn af professorerne Billeskov Jansen, Arnholtz og forstanderen. Sidstnævnte har i tilslutning hertil fortsat sine laboratorieøvelser for viderekomne over hymnologiske emner. I årets løb har det endvidere været muligt at foretage en værdifuld udbygning af instituttets bibliotek for hymnologi.

Som testamentarisk gave efter lektor, dr. phil. J. O. Arhning har instituttet modtaget dennes samlinger vedr. Roskilde domkapitels historie. Med støtte fra Statens almindelige Videnskabsfond har instituttet hos Roskilde adelige jomfrukloster erhvervet en større samling (ca. 250 bind) ligprædikener, fortrinsvis fra det 17. århundrede.

Foruden afhandlinger i diverse tidsskrifter af forskere tilknyttet instituttet har man udgivet følgende i årets løb: K. E. Bugge (udg.): Grundtvigs Skoleverden i tekster og udkast, I–II, 304 + 342 s. Gads forlag. Troels Dahlerup: Det danske Sysselprovsti i Middelalderen, 410 s. Gads forlag. Bjørn Kornrup: Biskop Hans Poulsen Resen II, udg. ved Vello Helk, 250 s. Gads forlag. M. Schwarz Lausten: Biskop Niels Palladius. Et bidrag til den danske kirkes historie 1550–1560, 205 s. Gads forlag.

INSTITUT FOR DANSK SKOLEHISTORIE

Institut for Dansk Skolehistorie blev oprettet i 1965 som et forskningsinstitut under Danmarks Lærerhøjskole. Det ledes af professor, dr. phil. Roar Skovmand og havde i 1968 fire videnskabelige medarbejdere. (En nærmere præsentation af Instituttet og dets arbejde vil foreligge i et kommende hæfte af Fortid og Nutid.) – Institutets medarbejdere har beskæftiget sig med studier fortrinsvis inden for landsby-skolens og gymnasieskolens historie i det 19. og 20. årh. Instituttet har desuden haft en studiekreds for studerende på Danmarks Lærerhøjskole over problemer i mellemkrigstidens danske skolehistorie. En af medarbejderne har endvidere undervist i det 19. årh.s skolehistorie på det faglig-pædagogiske studium.

Institutts første publikation »En højskolevinter. Elevdagbog fra provisorieårene i 1880erne«, 112 s. (Vallekilde) blev udgivet af Roar Skovmand.

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF
KILDER TIL DANSK HISTORIE

Selskabet har i 1968 udsendt »Malmø tingbøger 1577–83 og 1588–90« ved Leif Ljungberg og Einar Bager i samarbejde med Erik Kroman. Udgaven er interessant i kulturhistorisk henseende, bl. a. ved at belyse de hårdhændede hekseforfølgelser i Malmø i de anførte år. – Selskabet har endvidere fortsat arbejdet på udgivelsen af »Det kgl. rettertings domme og rigens forfølgninger fra Christian III's tid« ved Troels Dahlerup og »Betænkninger fra Christian VIII's tid om styrelsen af det danske monarki« ved Niels Petersen.

LANDBOHISTORISK SELSKAB

Selskabet, der tidligere hed Udvalget for Udgivelse af Kilder til Landbefolkningens Historie, har ved Karen Marie Olsen afsluttet udsendelsen af Sokkelund herreds tingbøger 1632–34 og indledt udgivelsen af tingbøgerne 1634–36. I rækken Landbohistoriske skrifter udsendtes i 1968 C. Rise Hansen: Hoveriet på Ringsted Kloster, som bd. 2 og Svend Gissel: Landgilde og ud-sæd på Sjælland i de store mageskifters tidsalder, som bd. 3.

DET DANSKE SPROG- OG
LITTERATURSELSKAB

Selskabet har i 1968 udsendt følgende publikationer: Diplomatarium Danicum, 3. række, bind 5 (1357–60) (fortsættes), Danmarks Riges Breve, 3. række, bind 5 (1357–60) (fortsættes), Ordbog over det danske Sprog 12–17 (fotografisk optryk), Breve fra og til Holger Drachmann I 1862–79, II

1880–83, Aage Hansen: Udtalen i moderne dansk (fotografisk optryk). Anders Arrebo: Samlede skrifter II 1–2 (Davids Psalmer) fortsættes, Peter Skautrup: Det danske sprogs historie IV, Breve fra og til Ole Worm III 1644–54 (oversættelse) (afsluttet), Breve fra og til Adam Oehlschläger 1809–1829, bind IV, 2 (fortsættes), Jacob Worms Skrifter I (fortsættes), Skrifter af Peder Palladius (utrykte latinske), Breve fra og til Rasmus Rask III 1–2 (afsluttet). – Desuden i duplikeret skikkelse: Gammeldansk bibeloversættelse 1–2. Bonaventura: Tre skrifter i gammeldansk oversættelse. Gammeldansk passionstraktat. Gammeldanske diplomer 2. række I–II (1411–23) (fortsættes).

UDGIVERSELSKAB FOR
DANMARKS NYESTE HISTORIE

Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie (DNH) har i 1968 afsluttet udgivelsen af P. Munchs erindringer (udgivet af Povl Bagge under medvirken af Torben Damsholt og Erik Stig Jørgensen) med »Optegnelser fra og om Besættelsestiden«, bind 1 (1939–1942) og 2 (1942–1947); disse to bind er nr. VII og VIII i hele serien. I slutningen af året udsendtes afdelingsleder Finn Løkkegaards disputats »Det danske gesandtskab i Washington 1940–42«; forsvaret fandt sted i januar 1969. Under forberedelse er yderligere 7 bind i serien »Studier i besættelsestidens historie« der udgives af selskabet og udkommer hos Gyldendal, samt fhv. minister Jørgen Jørgensens politiske erindringer og en kommenteret udgave af Aage Friis' samlinger angående

de systemskiftet i 1901. Ved et medarbejdermøde den 5. oktober 1968 talte stadsarkivar, dr. phil. Sigurd Jensen om »Regeringsudvalg og eksportudvalg 1940–41«. Foredraget fulgtes af en livlig diskussion.

SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE

Samfundet har i det forløbne år som sædvanlig afholdt en række medlems-

møder med personalhistoriske foredrag, alle i København. Udgivelsen af Personalhistorisk Tidsskrift er sket planmæssigt, idet man dog har ladet 1967–68 udgøre ét bind (15. række 2. bind) og i stedet for det manglende 4. hæfte har udsendt særpublikationen »Helsingørs Bomærker« af Allan Tønnesen til alle medlemmer. Medlems-tallet har i de sidste år været konstant stigende og var ved regnskabsårets slutning 624.

INDHOLD

- Kommentar:* Nr. 517
- Jens Engberg:* Historiens nytte
- H. P. Clausen:* Den historiske forskning og dens serviceapparat

Anmeldelser

- Manuskripter og arkivalier i danske samlinger (Harald IIsøe) . . 30
- Bengt R. Jonsson: Svensk Balladtradition I (Iørn Pip) 32
- Friedrich Bruns & Hugo Weczerka: Hansische Handelsstrassen
(Poul Enemark) 34
- Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Årbog 1966 (Aa. Rasch) 36
- Erling Eriksen: Vår gamle søfartskultur (Henning Henningsen) . . 38
- Jørgen H. P. Barfod: Danmark-Norges handelsflåde 1650-1700
(Aa. Rasch) 40
- Hans Jürgen Hansen: Kunstgeschichte der Seefahrt, F. Holm-
Petersen: Skibsportrætmalere og M. V. & Dorothy Brewington:
The marine paintings and drawings in the Peabody Museum
(Henning Henningsen) 41
- Thorkild Ramskou og Hans Lassen: Kunsten i håndværket
(Henning Henningsen) 43
- Preben Dollerup: Brugsforeningerne 1866-96 (Andreas Jørgensen) 46
- Admiral Henri Konows erindringer 1877-1927 (Knud Klem) . . 49

Historiske noter

- Institutionernes virksomhed 1968*